

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Fenomeenanalyse extremisme regio Haaglanden en Hollands Midden

Leede, S. de

Citation

Leede, S. de. (2025). *Fenomeenanalyse extremisme regio Haaglanden en Hollands Midden*. Den Haag: Gemeente Den Haag. doi:10.13140/RG.2.2.11773.88803

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4297066>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

FENOMEENANALYSE EXTREMISME

Regio Haaglanden en Hollands Midden

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
Voorwoord	11
Lijst met afkortingen	13

Deel I

Inleiding en verantwoording 15

Inleiding	15
Definiëring en categorisering	16
Definiëring	16
Categorisering	17
Onderzoeksmethode	18

Deel II

Extremisme in de regio Haaglanden en Hollands Midden 2018-2023 23

Landelijk beeld	23
Regio Haaglanden en Hollands Midden	26
Jihadistisch extremisme	28
Rechts-extremisme	31
Links-extremisme	34
Anti-overheidsextremisme	36
Conclusie deel II	39

Deel III

CTER-aanpak in de regio Haaglanden en Hollands Midden 43

Landelijke kaders	43
Aanpak in regio Haaglanden en Hollands Midden	46
De drie fasen van de aanpak radicalisering en extremisme	47
Observaties	51

Conclusies	63
Aanbevelingen	67
Literatuurlijst	71

Samenvatting

De Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid (NCTV) en de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) houden landelijk ontwikkelingen en trends in het extremistische landschap bij en publiceren hier openbare rapporten over. Eerder onderzoek door de Rijksuniversiteit Groningen naar het extremistische landschap in Noord-Nederland laat zien dat regionale omstandigheden en ontwikkelingen van invloed kunnen zijn op uitingen en ontwikkelingen van extremisme¹. Temeer omdat de aanpak van extremisme en radicalisering in Nederland voor een groot deel op decentraal niveau is belegd, verdient het aanbeveling om naast landelijke ontwikkelingen ook deze decentrale ontwikkelingen in kaart te brengen en om vervolgens te kijken of de lokale aanpak aansluit bij deze ontwikkelingen. Op dit moment worden er in Nederland verschillende lokale fenomeenanalyses uitgevoerd. Voorliggend onderzoek is daar één van en beschrijft de ontwikkelingen in het extremistische landschap van de regio Haaglanden en Hollands Midden.

Het doel van deze analyse is tweedelig: het in kaart brengen van het extremistische landschap in de regio Haaglanden en Hollands Midden, en te bekijken wat de gedane inzichten betekenen voor de aanpak van extremisme en radicalisering in de regio, zowel voor de beleidskant als voor de uitvoering.

Hierbij staan twee onderzoeksvragen centraal:

- 1. Wat zijn de verschillende vormen en uitingen van extremisme in de regio Haaglanden en Hollands Midden in de periode 2018-2023?*
- 2. Wat betekenen de opgedane inzichten voor de aanpak van extremisme en radicalisering in de regio, zowel voor de beleidskant als voor de uitvoering?*

Het in kaart brengen van een complex fenomeen als extremisme is geen eenvoudige opgave. Voor deze analyse zijn verschillende bronnen en methodieken gehanteerd. Zo is gebruik gemaakt van openbare publicaties om de bestaande kennis van het fenomeen in kaart te brengen. Daarbij is een media analyse uitgevoerd waarin berichtgeving van relevante regionale dagbladen systematisch is doorzocht aan de hand van een vooraf opgestelde zoekstring. Daarnaast zijn interviews afgenomen met 38 professionals werkzaam in de regio. Tot slot is gebruik gemaakt van door de politie aangeleverde overzichten. Door deze bronnen en methodieken te combineren en hier kritisch op te reflecteren is het volgende beeld naar voren gekomen.

Het extremistische landschap in de regio Haaglanden en Hollands Midden

De regio kent een historische basis van jihadisme, met name in de stad Den Haag. Vanuit de regio vertrok een relatief groot aantal personen naar de strijdgebieden in Syrië en Irak. De voornaamste geweldsdreiging kwam gedurende de onderzoeksperiode uit jihadistische hoek. Gedurende de onderzoeksperiode waren er verschillende aan jihadisme te relateren geweldsdreigingen. Deze kwamen met name in de steden voor.

¹ Pieter Nanninga, Léonie de Jonge, en Fleur Valk, 'Fenomeenanalyse Extremisme Noord-Nederland, 2014-2022' (Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2022).

Vanuit rechts-extremisme gaat de voornaamste dreiging uit van de aanjagende werking van online platforms en fora waarop extremistische content wordt verspreid. Met name de verspreiding van accelerationistische content baart zorgen. Daarnaast kwamen in de regio verschillende fysieke uitingen van rechts-extremisme in beeld. Dergelijke uitingen kwamen met name voor in de vorm van openbare ordeverstoringen, vernielingen en protestacties. Deze bleven veelal activistisch van aard. De geweldsdreiging hiervan wordt over het algemeen als laag ingeschat.

Het 'beeld van links' in de regio werd voor een groot deel bepaald door acties van groepen die als activistisch zijn te duiden. Dergelijke acties, hoewel zij voor veel overlast zorgden en waarbij ook sprake was van buitenwettelijke acties, zijn vanwege het missen van een gedachtegoed dat erop gericht is ontwrichtende veranderingen in de samenleving dan wel in het politieke bestel te bewerkstelligen niet als extremistisch te duiden. Links-extremisme, zoals in de vorm van anarchistische en antifascistische uitingen kwam in de regio voornamelijk voor in de vorm van openbare ordeverstoringen, bekladdingen en protestacties. Deze scene valt te typeren als klein in omvang en fluïde, waarbij acties voornamelijk reactief zijn.

Gedurende de onderzoeksperiode is het extremistische landschap verbreed. Zo kwamen ook in de regio in de Coronaperiode uitingen van extremisme naar voren waarbij anti-overheidssentimenten centraal stonden. Deze gingen al dan niet gepaard met complottheorieën waarin de overheid als een kwaadaardige elite werd afgeschilderd die de bevolking moedwillig zou onderdrukken. Dergelijke uitingen worden veelal op online platforms geuit. In het fysieke domein kwamen zij met name in beeld in de vorm van protestacties en demonstraties maar ook in de vorm van bedreigingen aan het adres van onder meer politici. Daarbij kwamen in de regio een aantal keer narratieven rondom een vermeend satanisch pedocomplot naar voren. Enkele keren in de stad Den Haag, maar vooral in de gemeente Bodegraven. Vanuit deze complotgedachte zijn meerdere mensen (met de dood) bedreigd. Verder zijn er in de regio personen woonachtig die zich afkeren van de Nederlandse samenleving en/of wetgeving. Het merendeel van deze personen is niet als anti-overheidsextremist te beschouwen. Wel zijn in de regio individuen woonachtig die sympathie hebben voor Common Law-achtige groepen en ook naar dergelijke bijeenkomsten elders in het land gaan. Gedurende de onderzoeksperiode had zich (nog) geen harde kern in de vorm van een (regionaal) netwerk dat zich voorbereidt op een (gewelddadige) confrontatie met de overheid gevormd.

Het online domein speelt bij vrijwel alle uitingsvormen een (steeds prominentere) rol. Zo spelen (transnationale) sociale media platforms en (versleutelde) en besloten online fora in toenemende mate een rol in de verspreiding van met name jihadistisch en rechts-extremistisch, in het bijzonder accelerationistisch gedachtegoed. Opvallend hierbij is het aantal jongeren, waaronder minderjarigen, dat dergelijke content (maakt en) deelt. Ook anti-overheidsextremisme uit zich, zeker na de Coronaperiode, voor een groot deel op online platforms en fora.

Mede vanwege ontwikkelingen in het online domein heeft er afgelopen jaren een vermenging plaatsgevonden binnen het extremistische landschap. Verschillende uitingsvormen vertonen overlappings in ideeën, thema's en (complot)theorieën. Duidelijk afgebakende ideologieën lijken een minder centrale rol te spelen. Het onderscheid tussen de verschillende verschijningsvormen is hierdoor niet altijd even eenduidig. Daarnaast nemen groepen en individuen verschillende elementen uit verschillende ideologieën over om invulling of uiting te geven aan gevoelens van ongenoegen, zonder een volledige ideologie te omarmen. Deze 'gepersonaliseerde vorm' van extremisme wordt ook wel aangeduid als 'salade bar' extremisme. De vermenging in het extremistische landschap uitte zich in het offline domein onder andere in de vorm van protestacties en demonstraties waarbij groepen en individuen met uiteenlopende standpunten en in verschillende gradaties van extremeiteit op overlappende thema's samen optrokken. Dit kwam zowel voor bij anti-overheids- en rechts-extremistische

acties, als binnen de linkse scene. Hierbij werd ook opgeroepen acties van anderen op voor de eigen groep relevante thema's te steunen.

Als politiek- en bestuurlijk centrum van Nederland heeft Den Haag een aantrekking op groepen en individuen die hun ongenoegen willen uiten. Hiermee komen vrijwel alle uitingen van ongenoegen in alle gradaties in beeld. Ook de meer extreme uitwassen. Tot slot kwamen in de regio verschillende personen in beeld vanwege mogelijk extremistisch gedrag, of extremistische uitingen, waarbij (ook) sprake bleek van (ernstige) GGZ-problematiek. Dit kwam bij vrijwel alle verschijningsvormen voor.

In het licht van deze opgedane inzichten valt het volgende op in de huidige aanpak.

Bij de benadering van extremisme wordt vaak gebruik gemaakt van een klassieke categorisering van extremistische ideologieën. Echter, in het huidige extremistische landschap is dat onderscheid steeds minder eenduidig. Dit roept de vraag op of met een dergelijke categorisering casuïstiek maar ook ontwikkelingen binnen het fenomeen wel goed in beeld komen. Het risico bestaat dat zaken die buiten de 'vaste categorieën' vallen, buiten beeld blijven. Ook brengt de verbreding van en vermenging binnen het landschap uitdagingen mee voor de signalering en duiding van mogelijk extremistische uitingen. Zo blijkt de signalering en duiding van anti-overheidsextremisme in de praktijk lastig. Hierbij speelt ook de vraag wanneer iets als zorgelijk moet worden geduid. De recente aanscherping van de NCVT over gewelddadig en niet-gewelddadig extremisme zou mogelijk handvatten kunnen bieden.

De ontwikkelingen wat betreft het online domein roepen de vraag op of de bestaande aanpak voldoende aanknopingspunten biedt om hier niet alleen zicht maar ook grip op te krijgen. In enkele gemeenten bestaan verkennende initiatieven waarin wordt gekeken of er vanuit preventief oogpunt meer zicht kan worden gekregen op sentimenten van maatschappelijk ongenoegen die online worden geuit. Ook wordt in enkele gemeenten verkend hoe de signaleringsstructuur wat betreft jongeren kan worden versterkt. Hierbij wordt onder andere gekeken naar onderwijsinstellingen en het jongerenwerk. Dit is niet regio-breed georganiseerd en de ene gemeente is hier dan ook verder in dan de andere. Verder bestaan er programma's gericht op het vergroten van online weerbaarheid onder jongeren. Er wordt verkend hoe andere doelgroepen met dergelijke projecten bereikt kunnen worden. Ook dit soort projecten worden niet regio-breed aangeboden.

Daarbij heeft de regio te maken met een relatief groot aandeel terugkeerders, waaronder vrouwen met hun kinderen, en individuen die voor jihadistisch gerelateerde strafbare feiten veroordeeld zijn die op korte termijn vrijkomen. Er leven zorgen over mogelijke gevolgen voor de dynamiek binnen de jihadistische beweging, en over of de bestaande aanpak voldoende aansluit bij deze doelgroep(en).

Daarnaast komen in de regio, met name in Den Haag als 'demonstratiehoofdstad van Nederland', individuen in beeld die zelf niet woonachtig zijn in de regio, maar hier wel voor overlast zorgen. Vooralsnog is hier in de regio geen duidelijk handelingsperspectief op. Wel wordt er geïnvesteerd op de ontwikkeling hiervan.

Tot slot wordt in enkele gemeenten geïnvesteerd in een samenwerking met zorgpartners om zo beter aan te sluiten wat betreft personen die in beeld komen die te maken hebben met GGZ-problematiek. Vanuit de Zorg- en Veiligheidshuizen wordt gekeken hoe deze samenwerking breder gefaciliteerd kan worden.

Aan de hand van bovenstaande kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan:

1. Investeer in het herkennen van signalen van verschillende uitingsvormen van extremisme

In de regio wordt in kennissessies aandacht besteed aan verschillende uitingsvormen en mogelijke signalen van extremisme. Het verdient aanbeveling dergelijke kennissessies voort te zetten en daarin eveneens aandacht aan ontwikkelingen in het extremistische landschap te besteden.

2. Integreer labels in (bestaande) duidingstools

Vanwege verbreding van en vermenging binnen verschillende uitingsvormen van extremisme is de klassieke indeling in verschillende categorieën niet altijd (meer) te maken. Dit kan het duiden van signalen en casuïstiek compliceren. Vanuit de praktijk is het voorstel gedaan te werken met labels die aan een casus kunnen worden toegekend, in plaats van een casus in een bepaalde categorie in te delen. Te denken valt aan labels als antisemitisme, misogynie en complotideeën. Het zou goed zijn om de mogelijkheid tot het integreren van dergelijke labels in (bestaande) duidingstools te verkennen. Hiermee zou casuïstiek vollediger in beeld kunnen worden gebracht.

3. Versterk de bestaande overkoepelende rol van de Zorg- en Veiligheidshuizen

In de regio wordt al veel geïnvesteerd in onderlinge samenwerking en kennisuitwisseling tussen verschillende gemeentes en partnerorganisaties. Niet alle gemeentes of partnerorganisaties beschikken echter over de capaciteit om aan de netwerkbijeenkomsten en kennissessies deel te nemen. Om ervoor te zorgen dat alle gemeentes en partners met elkaar in contact kunnen komen en over de meest actuele kennis beschikken zou de bestaande, overkoepelende rol van de Zorg- en Veiligheidshuizen verder versterkt kunnen worden.

4. Stroomlijn en versterk signalerings- en duidingsstructuren in de regio

Niet alle gemeentes in de regio hebben (duidelijk) ingerichte structuren wat betreft de aanpak van extremisme en radicalisering en ook de signalerings- en duidingsstructuren verschillen onderling. Het verdient aanbeveling deze structuren te stroomlijnen. Daarnaast kan een investering op het vergroten van de bekendheid van de bestaande meldingsstructuren bij partners, zowel bestaande als mogelijk relevante nieuwe partners, bijdragen aan een versterking van de signaleringsstructuur. Te denken valt aan een duidelijk zichtbaar meldpunt bij gemeentes.

5. Stroomlijn en versterk de aanpak gericht op preventie

Het aanbod aan preventie- en weerbaarheidsprojecten verschilt per gemeente in de regio. Een regionaal aanbod, naast het lokale aanbod, zou een relevante aanvulling kunnen zijn. Daarbij zou in algemene zin een aanpak gericht op vroegtijdige interventies uitkomst kunnen bieden in het voorkomen dat personen verder radicaliseren. Hierbij kan gedacht worden aan het voeren van 'stopgesprekken'. In sommige gemeentes wordt al een dergelijke aanpak al gehanteerd, in andere gemeentes minder. Een meer eenduidige, regio-brede aanpak zou uitkomst kunnen bieden.

6. Stimuleer professionalisering en investeer in de borging van kennis in de organisatie

Verschillende gemeentes hebben de afgelopen jaren een professionaliseringsslag doorgemaakt, waarbij onder andere is geïnvesteerd in een systematisering van registratie en documentatie. Ook andere gemeentes zouden voordeel kunnen hebben van een dergelijke professionalisering. Daarnaast kampen organisaties met een hoog verloop, ook (partner)organisaties die met CTER te maken hebben of kunnen krijgen. Om te voorkomen dat kennis uit de organisatie verdwijnt verdient het aanbeveling om te investeren in de borging van kennis in de organisatie, bijvoorbeeld door te investeren in het documenteren en registreren van kennis en ervaringen.

7. Ondersteun het project van het Regionaal Samenwerkingsverband Integrale Veiligheid (RSIV) naar problematische uitingen van maatschappelijk ongenoegen

Vanuit het RSIV wordt specifiek gekeken naar de omgang met problematische uitingen van maatschappelijk ongenoegen. Ondersteuning van dit project zou tot relevante inzichten kunnen leiden over anti-overheidsextremisme en hoe hierop kan worden gereageerd.

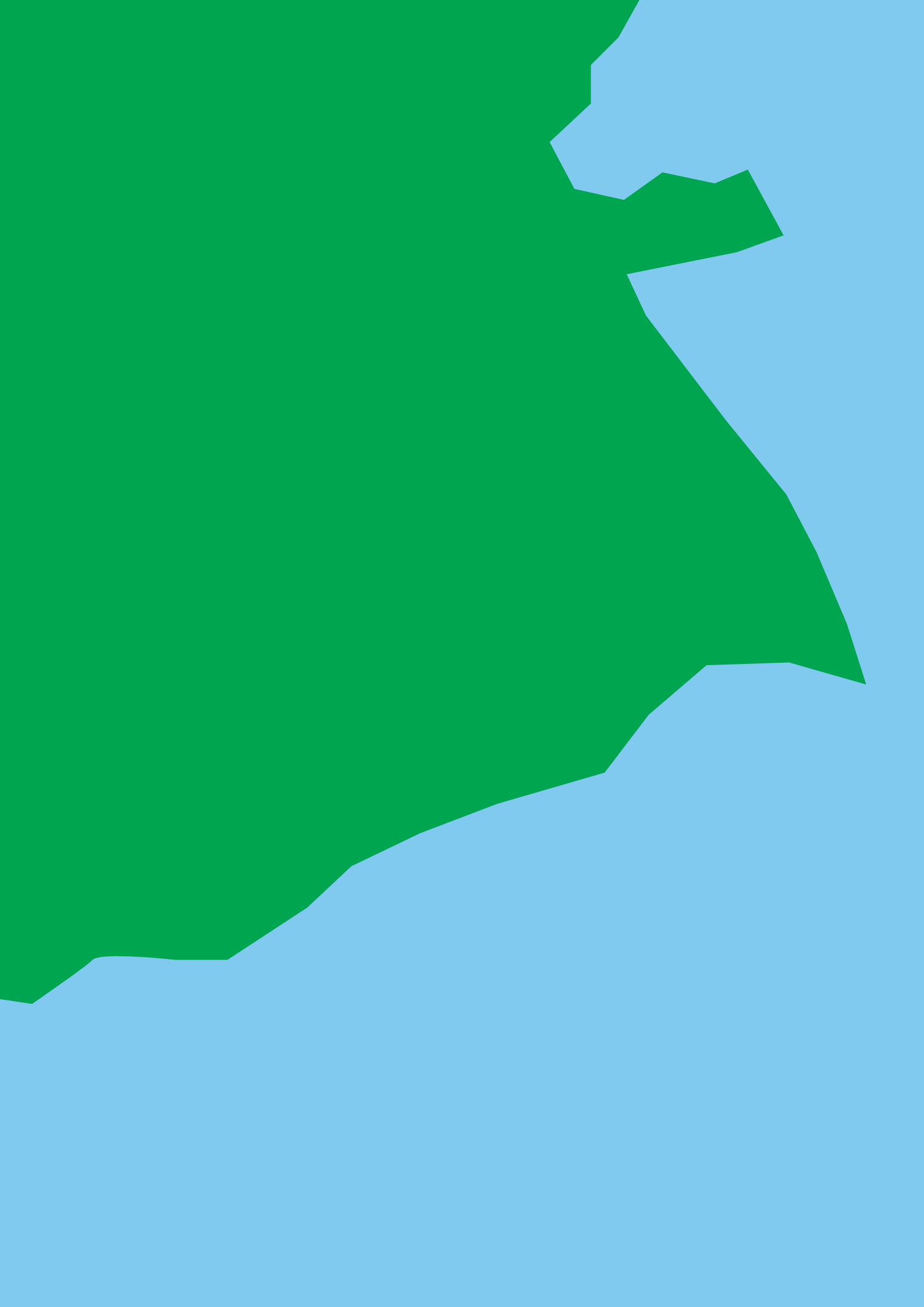
8. Verbreed het aanbod preventie- en weerbaarheidsprojecten

Preventieprojecten richten zich momenteel voornamelijk op jongeren, online weerbaarheid en identiteitsontwikkeling. Het is van belang deze investeringen door te zetten en soortgelijke initiatieven te ontwikkelen in gemeenten waar deze nog niet worden aangeboden.

Daarbij verdient het aanbeveling om, in lijn met het RSIV-project, te verkennen hoe dergelijke projecten aan kunnen sluiten bij andere doelgroepen, zoals volwassenen die (online) met extreme (anti-overheids) content in aanraking komen en radicaliseren.

9. Faciliteer en ondersteun samenwerking tussen veiligheids-, zorg- en onderwijspartners

Verschillende gemeentes investeren in samenwerking met zorgpartners en onderwijspartners. De ene gemeente is hier verder in dan de andere. Gezien de ontwikkelingen in het landschap zou het goed zijn deze samenwerking te versterken. De aanstelling van contactpersonen en een regionale coördinatie en facilitering kan deze samenwerking verstevigen.

Voorwoord

Deze 'Fenomeenanalyse Extremisme Regio Haaglanden en Hollands Midden' is uitgevoerd in opdracht van gemeente Den Haag. De analyse beschrijft het extremistische landschap in de regio voor de periode 2018 tot 2023. Voor de duiding van trends en ontwikkelingen zijn, op basis van input uit interviews, ook inzichten uit 2024 meegenomen.

Dit onderzoek had niet tot stand kunnen komen zonder de waardevolle input van de professionals die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd. Ik ben hen zeer erkentelijk voor hun tijd en openheid. Daarnaast gaat mijn dank uit naar de politie voor het beschikbaar stellen van de data. Ook wil ik de leden van de begeleidingscommissie - Dr. Jelle van Buuren (Universiteit Leiden), Dr. Pieter Nanninga (Rijksuniversiteit Groningen) en een Operationeel Specialist bij de politie – bedanken voor hun tijd en kritische reflecties op eerdere versies. Daarnaast gaat mijn dank uit naar de gemeente Den Haag voor het beschikbaar stellen van data en het gestelde vertrouwen in mij als onderzoeker. Tot slot wil ik Esmée Aarninkhof, Alexandra Rietveld en Kenya Thomaes bedanken voor hun ondersteuning bij het open bronnenonderzoek. Vanzelfsprekend ligt de eindverantwoordelijkheid voor dit rapport volledig bij mij als onderzoeker.

Seran de Leede
Onderzoek & Advies

Den Haag,
Januari 2025

Lijst met afkortingen

AFA	Antifascistische Actie
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
BMI	Bureau Managementinformatie
CTER	Contraterrorisme, Extremisme en Radicalisering
DJI	Dienst Justitiële Inrichtingen
DRIO	Dienst Regionale Informatie Organisatie Den Haag
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
IS	Islamitische Staat
KOZP	Kick Out Zwarte Piet
LSE	Landelijk Steunpunt Extremisme
MAR	Multidisciplinair Afstemmingsoverleg Resocialisatie
NCTV	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding Veiligheid
OM	Openbaar Ministerie
PARE	Programma Aanpak Radicalisering en Extremisme
PGA	Persoonsgerichte Aanpak
PI	Penitentiaire Inrichting
PVO	Platform Veilig Ondernemen
RBO	Regionaal Bestuurlijk Overleg
RIEC	Regionaal Informatie- en Expertisecentrum
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid
RN	Reclassering Nederland
RNO	Regionaal Netwerk Overleg
RSIV	Regionaal Samenwerkingsverband Integrale Veiligheid
RvdK	Raad voor de Kinderbescherming
VERA2R	Violent Extremist Risk Assessment – Versie 2 Revisie
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
XR	Extinction Rebellion
ZVH	Zorg- en Veiligheidshuis

DEEL I

INLEIDING EN

VERANTWOORDING

Inleiding

De afgelopen jaren is het extremistische landschap in Nederland breder en diffuser geworden.² De grootste geweldsdreiging komt nog altijd vanuit het jihadisme. Daarbij schat de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) sinds enkele jaren de geweldsdreiging vanuit rechts-extremisme en anti-institutioneel extremisme eveneens als voorstelbaar in.³ De NCTV en de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) houden dergelijke ontwikkelingen en trends bij en publiceren hier openbare rapporten over.

Deze publicaties beschrijven (voornamelijk) de landelijke ontwikkelingen. Eerder onderzoek door de Rijksuniversiteit Groningen naar het extremistische landschap in Noord-Nederland laat zien dat regionale omstandigheden en ontwikkelingen van invloed kunnen zijn op uitingen en ontwikkelingen van extremisme.⁴ Temeer omdat de aanpak van extremisme en radicalisering in Nederland voor een groot deel op decentraal niveau is belegd, verdient het aanbeveling om naast landelijke ontwikkelingen ook decentrale ontwikkelingen in kaart te brengen, en om vervolgens te kijken of de lokale aanpak aansluit bij deze ontwikkelingen. Op dit moment worden er in Nederland verschillende lokale fenomeenanalyses uitgevoerd. Voorliggend onderzoek is daar één van en beschrijft de ontwikkelingen in het extremistische landschap van de regio Haaglanden en Hollands Midden. Net als de analyse in Noord-Nederland kijkt ook dit onderzoek naar wat de uitkomsten van die analyse betekenen voor de aanpak van radicalisering en extremisme in de regio. De volgende twee onderzoeksvragen staan centraal:

- 1. Wat zijn de verschillende vormen en uitingen van extremisme in de regio Haaglanden en Hollands Midden in de periode 2018-2023?*
- 2. Wat betekenen de opgedane inzichten voor de aanpak van extremisme en radicalisering in de regio, zowel voor de beleidskant als voor de uitvoering?*

² Zoals ook vermeld in de Kamerbrief naar aanleiding van de Publicatie Themastudie Extremisme van het Analistennetwerk Nationale Veiligheid, 18 oktober 2023: <https://www.nctv.nl/documenten/kamerstukken/2023/10/18/kamerbrief-over-publicatie-themastudie-extremisme>.

³ NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 47' (Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, maart 2018); NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 58' (Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, mei 2023).

⁴ Pieter Nanninga, Léonie de Jonge, en Fleur Valk, 'Fenomeenanalyse Extremisme Noord-Nederland, 2014-2022' (Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2022).

Het onderzoek bestaat uit drie delen:

Deel I bevat de definiëring en categorisering van verschillende vormen van extremisme en een beschrijving van de onderzoeksmethode;

Deel II beschrijft per categorie de ontwikkelingen en uitingen in de regio Haaglanden en Hollands Midden in de periode 2018-2023. Aan het eind van deel II wordt een puntsgewijs overzicht gegeven van het actuele landschap zoals uit de analyse naar voren komt;

Deel III gaat in op de inrichting van de aanpak in de regio Haaglanden en Hollands Midden en analyseert hoe de aanpak zich verhoudt tot de naar voren gekomen inzichten. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de dilemma's en observaties ten aanzien van het fenomeen en de aanpak in de regio. Het onderzoek sluit af met een conclusie en een aantal aanbevelingen.

Definiëring en categorisering

Definiëring

Extremisme is een veelgebruikt en tegelijkertijd omstreden en complex concept dat in de loop der jaren door verschillende instanties is ge(her)definieerd. In het kader van de onderlinge vergelijkbaarheid van de verschillende fenomeenanalyses die op dit moment worden uitgevoerd, volgt dit onderzoek de definiëring en categorisering zoals gehanteerd in de fenomeenanalyses Noord-Nederland en IJsselland. Hierin wordt extremisme gedefinieerd als:

Het fenomeen waarbij personen of groepen vanuit hun gedachtegoed bereid zijn buitenwettelijke handelingen te verrichten om hun doelen na te streven.

Deze werkdefinitie wordt in bovengenoemde analyses als volgt toegelicht. Allereerst is specifiek gekozen voor de term gedachtegoed in plaats van ideologie. Reden hiervoor is dat de term ideologie een meer vaststaande set van idealen impliceert, terwijl gedachtegoed van extremisten niet altijd binnen vastomlijnde ideologische kaders past. Wel wordt benadrukt dat het hierbij essentieel is dat een kenmerk van het gedachtegoed het nastreven van ontwrichtende veranderingen in de samenleving dan wel het politieke bestel is.⁵

Daarnaast is er bij deze werkdefinitie voor gekozen om het buitenwettelijke handelen centraal te stellen om zo handelingen van extremisme te onderscheiden van activisme, waarbij activisme zich afspeelt binnen de kaders van de democratische rechtsorde en extremisme dus daarbuiten.⁶ Het is hierbij belangrijk om te benadrukken dat kritiek op de overheid, de media of de wetenschap binnen de kaders van de wet legitiem is en zelfs een belangrijke rol kan spelen in een gezonde democratie.

⁵ Zie hiervoor Pieter Nanninga, Léonie de Jonge, en Fleur Valk, 'Fenomeenanalyse Extremisme Noord-Nederland, 2014-2022' (Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2022); Pieter Nanninga, Léonie de Jonge, en Fleur Valk, 'Fenomeenanalyse Extremisme, Radicalisering en Maatschappelijke Onrust in IJsselland' (Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2024).

⁶ NCTV, 'Definities gebruikt in het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', geraadpleegd 30 december 2024. <https://www.nctv.nl/onderwerpen/dtn/definities-gebruikt-in-het-dtn>.

Dit geldt ook voor protestacties tegen beleid. In de praktijk is het onderscheid tussen activisme en extremisme niet altijd eenduidig te maken. Zo waren er gedurende de onderzoeksperiode meerdere voorbeelden van protestacties die in de basis activistisch van aard waren, maar waar gedragingen plaatsvonden die als extremistisch te duiden zijn of waarbij individuen of groepen aanwezig waren die wel als extremistisch te beschouwen zijn. Om dit in beeld te brengen en de context te schetsen van het extremistische landschap in de regio zijn daarom in een aantal gevallen in de beschrijvingen van de categorieën ook demonstraties en protestacties meegenomen die niet als extremistisch te duiden zijn.

Wat betreft de term radicalisering volgt deze analyse, net als de analyses van Noord-Nederland en IJsselland, de definitie zoals gehanteerd door de NCTV. Hierin wordt radicalisering gedefinieerd als het proces waarin mensen in toenemende mate bereid zijn om de uiterste consequentie uit een denkwijze te aanvaarden en die in daden om te zetten.⁷ Hierbij kan radicalisering mogelijk leiden tot extremisme of terrorisme, maar dat hoeft niet noodzakelijkerwijs zo te zijn. Radicale opvattingen zijn op zichzelf niet problematisch en hebben in het verleden geleid tot positieve veranderingen. Een voorbeeld hiervan is de strijd voor vrouwenrechten.

Categorisering

Er zijn verschillende manieren om extremisme te categoriseren. Dit onderzoek volgt de categorisering van de fenomeenanalyse van Noord-Nederland en van IJsselland:

1. Religieus extremisme

Bij religieus extremisme vormt een religieuze overtuiging de basis voor het handelen of het legitimeren van dit handelen.⁸ Hoewel er diverse vormen van religieus extremisme zijn, is in de onderzoeksperiode van dit project met name het transnationale jihadisme naar voren gekomen: een stroming binnen de politieke islam die de gewapende strijd omarmt in het streven naar mondiale heerschappij van de islam en daarmee de heroprichting of instandhouding van de islamitische staat.⁹

2. Rechts-extremisme

Rechts-extremisme verwijst naar actoren die hun buitenwettelijke handelingen baseren op een gedachtegoed waarbij afkeer van het 'vreemde', gebaseerd op ras, etniciteit, cultuur en/of religie, centraal staat. Tot rechts-extremisme worden denkbeelden gerekend zoals antisemitisme, (ultra)nationalisme, anti-islam, racisme en xenofobie.¹⁰ Deze vorm kent verschillende verschijningsvormen waaronder neonazi-groepen, alt-right bewegingen en accelerationisten.¹¹

7 NCTV, 'Definities gebruikt in het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', geraadpleegd 30 december 2024. <https://www.nctv.nl/onderwerpen/dtn/definities-gebruikt-in-het-dtn>.

8 NCTV, 'Bevorderen, Beschermen, Bestrijden - Nationale Extremismestrategie 2024-2029' (Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, 17 mei 2024).

9 NCTV, 'Definities gebruikt in het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', geraadpleegd 30 december 2024.

10 Ibid.

11 Rechts-extremistisch gedachtegoed waarbij door middel van terroristisch geweld chaos wordt nagestreefd, om zo een rassenoorlog en de vervanging van de democratie door een nationaalsocialistische en witte etnostaat te bespoedigen.

3. Links-extremisme

Links-extremisme wordt over het algemeen gekenmerkt door buitenwettelijke handelingen gebaseerd op een streven naar radicale gelijkheid. Dit kan gaan om sociaaleconomische gelijkheid, wat zich kan manifesteren in een marxistische, anarchistische, anti-liberalistische, antikapitalistische of anti-globalistische houding.¹² Andere thema's waarop links-extremisme zich manifesteert zijn dierenrechten en milieu. In sommige categorisering worden deze twee apart benoemd. In dit onderzoek is ervoor gekozen deze mee te nemen onder links-extremisme.

4. Anti-overheidsextremisme

De afgelopen jaren kan er een vorm van extremisme worden onderscheiden waarbij anti-overheidsdenken centraal staat in het gedachtegoed en (de legitimering van) handelingen. Aanhangers binnen dit gedachtegoed keren zich tegen de overheid en andere instituties zoals de rechtspraak, de traditionele media en de wetenschap. Veelal op basis van complottheorieën worden deze gezien als onderdeel van een 'kwaadaardige elite' die de bevolking zou willen onderdrukken.¹³ Instanties als de AIVD en NCTV gebruiken de term 'anti-institutioneel extremisme'. Dit onderzoek houdt de term zoals gehanteerd in de analyse van Noord-Nederland en van IJsselland aan.

Onderzoeksmethode

Het in kaart brengen van een complex fenomeen als extremisme is geen eenvoudige opgave. Afzonderlijke bronnen hebben altijd eigen beperkingen. De Fenomeenanalyse Extremisme Noord-Nederland en die van IJsselland laten zien dat door verschillende bronnen en methodieken te combineren en hier kritisch op te reflecteren, het mogelijk is om dit landschap in kaart te brengen. In navolging van dit onderzoek en in het kader van onderlinge vergelijkbaarheid volgt deze analyse de onderzoeksmethode zoals deze is gehanteerd in de Fenomeenanalyses van Noord-Nederland en van IJsselland.

In eerste instantie is gekeken naar open bronnen om de bestaande kennis van het fenomeen in kaart te brengen. Hierbij is voornamelijk gekeken naar publicaties van de NCTV en de AIVD. Daarnaast is gebruik gemaakt van publicaties van onder meer de Anne Frank Stichting, DSP en de Inspectie Justitie en Veiligheid. Ook zijn Algemene Veiligheidsbeelden van de politie Eenheid Den Haag, rapporten van regionale samenwerkingsverbanden en gemeentelijke voortgangsrapportages en raadsdocumenten meegenomen. De bronnen verschaften een eerste beeld van de belangrijkste kenmerken en uitingen van het fenomeen in de regio.

In de tweede plaats is een media analyse uitgevoerd waarin berichtgeving van de regionale dagbladen Algemeen Dagblad - Haagse Courant en Algemeen Dagblad - Groene Hart en de online archieven van de regionale nieuwssites Omroep West, District 8 en Regio 15 voor de periode 2018-2023 systematisch zijn doorzocht aan de hand van een vooraf opgestelde zoekstring. De berichten zijn gebruikt om een beeld te vormen van het extremistische landschap in de regio, maar ook om de door de politie aangeleverde CTER-cijfers (zie hieronder) waar mogelijk te duiden. Hiervoor is tevens gebruik gemaakt van berichten in de landelijke media, en van gerechtelijke uitspraken.

¹² NCTV, 'Definitie gebruikt in het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', geraadpleegd 30 december 2024; NCTV, 'Bevorderen, Beschermen, Bestrijden - Nationale Extremismestrategie 2024-2029', (Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid 17 mei 2024).

¹³ NCTV, 'Definitie gebruikt in het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', geraadpleegd 30 december 2024.

In de derde plaats zijn interviews afgenomen met inhoudelijk experts en met 38 professionals werkzaam bij gemeentes uit de regio, politie Eenheid Den Haag, Openbaar Ministerie (OM), AIVD, NCTV, Zorg- en Veiligheidshuizen, Reclassering Nederland (RN), Raad voor de Kinderbescherming (RvdK), Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE), Jeugdbescherming, onderwijsinstellingen, weerbaarheidsprojecten, Dienst Justitiële Inrichting (DJI), Regionaal Samenwerkingsverband Integrale Veiligheid (RSIV), en een zorginstelling. De gegevens uit de interviews zijn gepseudonimiseerd en verwerkt tot interviewverslagen. De interviews zijn zowel gebruikt om het fenomeen verder in beeld te krijgen als voor het in kaart krijgen van de invulling van, en dilemma's bij de aanpak. Voor het onderzoek is niet gesproken met (voormalige) subjecten zelf.

Tot slot is gebruik gemaakt van door de politie aangeleverde overzichten. Deze betroffen allereerst cijfers van het aantal aan extremisme-gerelateerde opsporingsonderzoeken dat in de politie Eenheid Den Haag liep gedurende de onderzoeksperiode 2018-2023. Deze waren, waar mogelijk gespecificeerd per categorie. Daarnaast is gebruik gemaakt van overzichten van het aantal door de politie geregistreerde incidenten dat in de Eenheid Den Haag plaatsvond waaraan een CTER-projectcode (Contra Terrorisme, Extremisme en Radicalisering) is gekoppeld en het aantal politie-activiteiten naar aanleiding van een melding van mogelijke CTER-gerelateerde activiteiten. Bij die laatste kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een situatie waarin de politie is geattendeerd op activiteiten van een organisatie die mogelijk betrokken zou zijn bij rechts-extremisme. Bij opvolging zou dit worden geregistreerd als de politie-activiteit 'aandachtsvestiging', met projectcode 'rechts-extremistisch'.

De overzichten van incidenten en politieactiviteiten zijn aangeleverd door het Bureau Managementinformatie (BMI) van de politie in samenwerking met het intelligence team CTER (hierna: Intelcel) van de Dienst Regionale Informatie Organisatie Den Haag (DRIO). De cijfers zijn gebaseerd op registraties die door politiemedewerkers als CTER-incidenten zijn gemarkeerd en door de Intelcel zijn bekeken en waar nodig verder gecategoriseerd. Daarnaast zijn de aantallen van incidenten die door de Intelcel zijn aangemerkt als CTER-incidenten en politieactiviteiten meegenomen, die via een landelijke query (zoekopdracht) uit de politieregistratiesystemen naar voren kwamen. Een incident of politieactiviteit wordt door de Intelcel als 'CTER-waardig' geduid wanneer er sprake is van: "het vanuit een bepaalde overtuiging afdwingen van maatschappelijke verandering of politieke besluitvorming waartoe activiteiten worden uitgevoerd waarmee in meer dan geringe mate de wet wordt overtreden." De totalen van het aantal incidenten en politieactiviteiten met een CTER-projectcode zijn in het aangeleverde overzicht per jaar bij elkaar opgeteld en uitgesplitst per gemeente en per CTER-projectcode. Deze cijfers betreffen alleen incidenten en politie-activiteiten met een CTER-projectcode en bieden dus geen zicht op het aantal personen dat in de regio in verband is gebracht met terrorisme, extremisme of radicalisering. Ook is het belangrijk om te realiseren dat de cijfers geen zicht gaven op de inhoud van het incident. Naast deze politiecijfers is ook gebruik gemaakt van cijfers aangeleverd door de Zorg- en Veiligheidshuizen van het aantal lopende casussen in de regio, waar mogelijk uitgesplitst per categorie. Deze cijfers betreffen alleen het aantal casussen en bevatten geen inhoudelijke informatie over de betreffende casuïstiek.

Zoals gezegd hebben data altijd eigen beperkingen. Zo kan berichtgeving in de media een vertekend beeld geven wanneer een bepaald incident (veel) meer media-aandacht genereert dan andere incidenten. Data verkregen uit interviews zijn deels afhankelijk van de vaardigheden van de onderzoeker, het aantal bevraagde respondenten en de mate waarin zij aan het interview mee kunnen werken. Registraties van cijfers zijn vaak, ondanks zorgvuldigheid en bestaande procedures, ook afhankelijk van wat er wordt geregistreerd en op welke manier. Daarnaast worden cijfers vaak voor andere doeleinden bijgehouden dan waar (wetenschappelijk) onderzoek ze voor zou willen gebruiken, en zijn vanwege privacyregelgeving (gespecificeerde) data vaak

niet deelbaar met externe onderzoekers. Om die laatste reden bevatten de door de politie aangeleverde CTER-overzichten geen gegevens over de inhoud of omvang van een incident of politie-activiteit. Op basis van enkel de opzichzelfstaande bronnen is het dus lastig om zoiets complex als een extremistisch landschap in kaart te krijgen. Door de verschillende bronnen te combineren, zoals door de cijfers af te zetten tegen de berichtgeving in de media, deze te koppelen aan uitspraken van de rechtbank en de ontstane beelden te toetsen in interviews en andersom, en door vervolgens kritisch op de ontstane beelden en inzichten te reflecteren is het mogelijk om toch een beeld te schetsen van het extremistische landschap in de regio en de ontwikkelingen hierin.

In het volgende deel zal eerst het landelijke beeld worden geschetst aan de hand van publicaties van de NCTV en de AIVD, alvorens per categorie de ontwikkelingen en uitingen van extremisme in de regio Haaglanden en Hollands Midden te beschrijven. Afsluitend wordt puntsgewijs het uiteindelijke beeld van het extremistische landschap beschreven.

DEEL II

EXTREMISME IN DE
REGIO HAAGLANDEN
EN HOLLANDS
MIDDEN 2018-2023

Landelijk beeld

De rapportages van de AIVD en de NCTV laten zien dat het extremistische landschap in Nederland de laatste jaren breder en diffuser is geworden.¹⁴ Zo kwamen met de coronapandemie sentimenten van maatschappelijk ongenoegen naar voren waarbij ook uitspraken werden gedaan die als extremistisch kunnen worden beschouwd. Vanaf 2021 wordt door de NCTV gesproken over een vorm van extremisme waarbij anti-overheidsstemmingen centraal staan en van waaruit een terroristische aanslag sinds datzelfde jaar als voorstelbaar wordt ingeschat.¹⁵

Groepen vanuit verschillende overtuigingen vinden gemeenschappelijke grond in anti-overheidsnarratieën en complottheorieën. Mede hierdoor was een vermenging zichtbaar van met name rechts-extremistische ideeën en anti-overheidsideeën.¹⁶ Een aantal mensen, ingegeven vanuit complottheorieën waarin de overheid als kwaadaardige elite wordt voorgesteld, keerde zich af van de Nederlandse overheid en de Nederlandse wetgeving, waarbij een deel van hen zich vanuit die gedachte 'soeverein' verklaarde.¹⁷ Deze groep kent geen centrale organisatiestructuur, maar bestaat eerder uit individuen en deels overlappende netwerken. Hierbinnen zijn verschillende gradaties te onderscheiden. Het merendeel van de mensen dat zich soeverein verklaart blijft binnen de grenzen van de wet. Zij zijn er niet op uit om de democratische rechtsorde te ondermijnen.¹⁸ Een kleinere groep, van enkele duizenden mensen is van mening dat wetten en regels alleen op hen van toepassing zijn als zij daar zelf mee instemmen. In veel gevallen komt het erop neer dat zij in de praktijk geen boetes of belasting betalen. Een minderheid van enkele tientallen tot honderd personen gelooft in een toekomstige, gewelddadige strijd met de overheid en haar instituties.¹⁹ Bij deze verschijningsvorm ontbreekt vaak een duidelijk afgebakend gedachtegoed. Het gedachtegoed heeft eerder een eclectisch karakter waarin ideologische en/of religieuze elementen vermengd worden met meer persoonlijke grieven en motieven.

14 Zie hiervoor de onder meer de Jaarverslagen van de AIVD en de Dreigingsbeelden Terrorisme Nederland van de NCTV.

15 AIVD, 'Jaarverslag 2021' (Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 28 april 2022).

16 AIVD, 'Jaarverslag 2021'; NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland' (Den Haag; Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, oktober 2021).

17 NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland' (Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mei 2023).

18 NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland' (Den Haag; Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, december 2024).

19 Ibid.

Daarnaast beschrijft de NCTV dat het online domein in toenemende mate een aanjagende rol speelt bij de verspreiding van extremistisch gedachtegoed. Mensen komen niet alleen sneller in aanraking met zorgelijke content, maar kunnen ook makkelijker met gelijkgestemden in contact komen. Ook buiten de landsgrenzen. Dit kan een versterkend effect hebben op radicaliseringsprocessen.²⁰ Deze ontwikkeling is bijvoorbeeld merkbaar bij de rechts-extremistische scene in Nederland die zich, mede vanwege het bereik van online platforms, steeds meer als onderdeel van een internationale beweging ontwikkelt. Het dominante narratief richt zich hierbij op de overlevingsstrijd van het 'witte ras'. Met name het accelerationistische gedachtegoed maakt een opleving door, vooral in het online domein. Aanhangers van dit gedachtegoed willen een situatie van chaos creëren om zo een rassenoorlog te ontketenen met als doel de huidige democratie door een witte etnostaat te vervangen. Dit gedachtegoed kenmerkt zich onder andere door een grote fascinatie voor geweld.²¹ Opvallend hierbij is het aantal (zeer) jeugdigen, waaronder minderjarigen, dat actief is in het online (maken en) verspreiden van dergelijke content. Voor tenminste een deel van hen lijkt ideologische overtuiging minder prominent te zijn, en zit de aantrekkingskracht vooral in de fascinatie voor geweld en een drang om te choqueren. De veiligheidsdiensten hebben de afgelopen jaren meerdere keren een mogelijk terroristische aanslag vanuit dit gedachtegoed weten te voorkomen. Binnen het rechts-extremisme gaat de grootste gewelds dreiging uit van het accelerationisme.²²

Ook de links activistische beweging is in Nederland de afgelopen jaren in omvang gegroeid, waarbij de nadruk van acties voornamelijk ligt op protesten tegen klimaatverandering, racisme en kapitalisme. Die groei zorgde echter niet voor meer extremistische activiteiten, acties bleven voornamelijk activistisch en geweldloos. Een aantal keer mondde dit soort acties wel uit in vernielingen, bekladdingen en brandstichting.²³ Ook was er in het online domein een korte piek zichtbaar rond de verkiezingswinst van de Partij voor de Vrijheid (PVV), waarna online berichten verschenen zoals: 'wanneer staat de nieuwe Volkert op'. Dit bleef bij een korte opleving en ontwikkelde zich niet in specifieke dreigingsuitingen.²⁴ Verder rapporteerde de AIVD in 2023 dat anarchistische en antifascistische groepen vaker dan voorheen rechtse personen en groepen probeerden te intimideren, onder meer door doxing²⁵ (het verzamelen of delen van persoonsgegevens met als doel iemand te intimideren. Dit is sinds 1 januari 2024 strafbaar). Daarnaast leven er zorgen dat de ontwikkelingen in Gaza een mogelijk radicaliserend effect kunnen hebben op de links-activistische scene, die van oudsher een sterk uitgesproken pro-Palestijns sentiment kent.²⁶ Dat links-extremistische groepen vaker aansluiting lijken te zoeken met internationale, radicalere bewegingen, draagt, ondanks dat dit nog niet heeft geleid tot concrete aanwijzingen van een meer radicale cultuur, wel bij aan die zorgen.²⁷

20 Analistennetwerk Nationale Veiligheid, 'Themastudie Extremisme' (Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 17 oktober 2023).

21 NCTV, 'Definities gebruikt in het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', geraadpleegd 30 december 2024; NCTV, 'Memes als online wapen. Fenomeenanalyse naar het gebruik van memes door extreemrechts' (Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 21 mei 2024).

22 NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', december 2023; NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', juni 2024; AIVD, 'Jaarverslag 2023' (Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties).

23 AIVD, 'Jaarverslag 2020' (Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties); AIVD, 'Jaarverslag 2021' (Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties); AIVD, 'Jaarverslag 2022' (Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties).

24 Interviews P10 en P11.

25 AIVD, 'Jaarverslag 2023'.

26 Ibid.

27 NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', mei 2023. Een trend die door lijkt te zetten zoals blijkt uit NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland' december 2024.

De grootste geweldsdreiging ging gedurende de onderzoeksperiode volgens de berichtgeving van de veiligheidsdiensten uit van het jihadisme.²⁸ Die dreiging was diffuser dan voorheen, en werd met name veroorzaakt door jihadistische individuen of kleinere netwerken al dan niet met internationale connecties. Sinds afgelopen jaar zijn, volgens het laatste Dreigingsbeeld van de NCTV, door Islamitische Staat (IS) gestimuleerde en aangestuurde aanslagen weer in opkomst.²⁹

Binnen de hedendaagse jihadistische scene zijn min of meer drie vormen of bewegingen te onderscheiden. Allereerst de zogenoemde ‘oude garde’, uit de tijd van IS en nog enkelen uit de tijd van de Hofstadgroep. Daarnaast de jongere, zogenoemde ‘tik-tok generatie’, die meer op het online domein actief is, minder ideologisch gedreven is en waarbij ook zeer jeugdigen (waaronder minderjarigen) zijn betrokken, en een derde groep die meer gericht is op de Afghaans/Centraal-Aziatische tak van IS: Islamitische Staat Khorasan Provincie (ISKP).

Daarbij is de jihadistische scene de laatste jaren meer fluïde geworden: contacten vinden vaker online en in wisselende samenstellingen plaats.³⁰ Daarnaast heeft IS zich gedurende de onderzoeksperiode hervormd, waarbij tegen het einde van 2023 onder meer de branche in Somalië in toenemende mate een aantrekking had op de Europese jihadistische gemeenschap voor mogelijke uitreis.³¹ De ontwikkelingen in Gaza kunnen daarnaast, zo beschrijft de NCTV een mogelijk katalyserend effect hebben op de jihadistische scene, waarbij terroristische groepen zoals IS, Hezbollah, Hamas en Al Qa’ida oproepen om wraakaanslagen in Westerse landen te plegen. En ook acties als de door Geert Wilders aangekondigde Mohammed cartoonwedstrijd en koranverscheuringen zoals door Pegida zouden Nederland een legitiem doelwit maken in de ogen van jihadisten en andere radicale moslims, en bijdragen aan een toenemende geweldsdreiging in Nederland.³² Daarnaast waren er verschillende aanhoudingen van minderjarige, potentiële aanslagplegers in Europa die onderdeel uitmaakten van online jihadistische netwerken. Sommigen werden in een vroeg stadium ontdekt, anderen waren al in een vergevorderd stadium van het voorbereiden van een aanslag. Hier waren ook Nederlanders bij betrokken.³³ Mede door deze ontwikkelingen is de terroristische dreiging die van het jihadisme uitgaat in Nederland vanaf 2023 hoger ingeschat dan in de jaren daarvoor. Tot slot speelt gedurende de onderzoeksperiode de vraag wat te doen met Nederlandse IS-vrouwen in kampen als al-Hol die terug wilden keren naar Nederland. Hun situatie, zeker wanneer er kinderen in het spel waren, leidde tot maatschappelijke discussie en (nog altijd) tot juridische en praktische uitdagingen.

Na deze korte schets van het landelijke beeld van extremisme volgt in het volgende deel een beschrijving van ontwikkelingen in, en uitingen van, extremisme in de regio Haaglanden en Hollands Midden in de periode 2018-2023. Het onderdeel begint met een beknopte introductie van de regio.

28 Zie Dreigingsbeelden Terrorisme Nederland en de jaarverslagen van de AIVD gedurende de onderzoeksperiode.

29 Zie hiervoor NCTV, ‘Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland’, december 2024.

30 Ibid.

31 Ibid.

32 AIVD, ‘Jaarverslag 2023’; NCTV, ‘Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland’, december 2023; NCTV, ‘Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland’, juni 2024.

33 NCTV, ‘Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland’, december 2023.

Regio Haaglanden en Hollands Midden

De regio's Haaglanden en Hollands Midden omvatten samen 27 gemeentes: Alphen aan den Rijn, Bodegraven-Reeuwijk, Delft, Den Haag, Gouda, Hillegom, Kaag en Braassem, Katwijk, Krimpenerwaard, Leiden, Leiderdorp, Leidschendam-Voorburg, Lisse, Midden-Delfland, Nieuwkoop, Noordwijk, Oegstgeest, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Teylingen, Voorschoten, Waddinxveen, Wassenaar, Westland, Zoetermeer, Zoeterwoude, Zuidplas. Daarnaast is het gebied opgedeeld in 7 politiedistricten: districten A, B en C omvatten de stad Den Haag, district D omvat Zoetermeer en Leidschendam-Voorburg, district E omvat Westland en Delft, district F omvat Leiden en de Bollenstreek en district G omvat Alphen aan den Rijn en Gouda.

Het gebied kenmerkt zich aan de ene kant door een Randstedelijk karakter met een hoge bevolkingsdichtheid en multiculturele bevolkingssamenstelling. Den Haag heeft het hoogste aantal inwoners per km² in Nederland en ook Delft, Rijswijk en Zoetermeer behoren tot de meest dichtbevolkte gemeentes van Nederland. Aan de andere kant omvat de regio uitgestrekte landelijke gebieden waar kleine dorpskernen, weilanden maar ook grote glastuinbouwcomplexen het beeld bepalen. Kenmerkend is daarnaast de positie van de stad Den Haag, als bestuurlijk en politiek centrum van het land en als internationale stad van vrede en recht. Door de aanwezigheid van de Ministeries, het Binnenhof, het Koninklijk Huis, het Internationaal Gerechtshof, Europol en de vele ambassades vormt de stad, met meer dan 1500 betogingen per jaar,³⁴ dé plek bij uitstek waar Nederland haar zorgen of maatschappelijk ongenoegen uit. Anti-coronaprotesten op het Malieveld, A12-blokkades door Extinction Rebellion (XR) en boeren die massaal met hun trekkers naar de Hofstad kwamen illustreren dit. Daarbij kan de aanwezigheid van politieke, diplomatieke en internationale objecten als een magneet werken voor extremisten vanuit allerlei overtuigingen. Verder manifesteren internationale spanningen zich geregeld in Den Haag. Zo waren er in de onderzoeksperiode meerdere uitingen van spanningen tussen Eritrese gemeenschappen.³⁵

Vanwege de combinatie van zowel dichtbevolkte, stedelijke gebieden als rurale gebieden, maar vooral vanwege de bijzondere positie van de stad Den Haag komen alle vormen van extremisme in meer of mindere mate in de regio naar voren. Daarnaast kwamen vooral in de stad Den Haag uitingen van ongenoegen in uitvergroete vorm in beeld. Kenmerkend is verder dat de regio veel te maken heeft met mensen die van buiten komen om hun ongenoegen te uiten, met name in Den Haag. Dit heeft invloed op het beeld van het extremistische landschap in de regio, maar vooral ook op de aanpak, zoals in deel III verder zal worden besproken.

Alvorens aan de hand van de verschillende bronnen het extremistische landschap in meer detail in kaart te brengen, volgt hieronder eerst een korte uiteenzetting van wat er in de regio ten aanzien van extremisme op hoofdlijnen wordt geregistreerd.

³⁴ Bureau Gemeentelijke Crisisbeheersing Haaglanden, Brandweer Haaglanden, GHOR Haaglanden, Politie Eenheid Den Haag, 'Regionaal Risicoprofiel Rampenbestrijding en Crisisbeheersing', 27 januari 2023.

³⁵ DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024, Trends en Ontwikkelingen op het gebied van Veiligheid en Criminaliteit in de Eenheid Den Haag'.

Allereerst liepen er in de onderzoeksperiode 60 opsporingsonderzoeken.³⁶ Er is in de periode geen sprake van een duidelijke toe- of afname van het aantal onderzoeken, zoals tabel 1 laat zien. Van die 60 opsporingsonderzoeken waren er in ieder geval 31 aan religieus extremisme gerelateerd, waarvan 27 aan jihadisme. Verder waren er 13 onderzoeken aan rechts-extremisme gerelateerd, 5 aan links-extremisme/dierenrechten- en milieu en 3 aan separatistisch extremisme (waarbij gedacht kan worden aan Koerdische bewegingen of eerdergenoemde Eritrese bewegingen).

Jaar	Aantal
2018	14
2019	7
2020	11
2021	10
2022	8
2023	10
Totaal	60

Tabel 1: overzicht CTER-opsporingsonderzoeken Eenheid Den Haag

Wat betreft het aantal CTER-gerelateerde casussen in de Persoonsgerichte Aanpak (PGA) in de regio ging het in 2023 om een totaal van 140 casussen. Gedurende de onderzoeksperiode is na een eerste afname vanaf 2020 sprake van een stijging van dit aantal. Het merendeel van de casuïstiek liep in de steden Den Haag, Delft, Gouda en Zoetermeer. Andere gemeentes waar in de onderzoeksperiode meerdere casussen in beeld kwamen zijn Leidschendam-Voorburg, Leiden, Alphen aan den Rijn, het Westland, Rijswijk en Pijnacker-Nootdorp. De overige gemeentes in de regio hadden geen, of slechts één of enkele keren een casus. Het verschil in aantallen hoeft overigens niet te betekenen dat de ene gemeente meer te maken heeft met extremisme dan de andere. Het kan ook zijn dat gemeentes een actievere (preventieve) aanpak voeren en dat daardoor subjecten eerder in beeld komen en er tot een aanpak wordt besloten. Verder is een groot aandeel van de casuïstiek in de onderzoeksperiode als jihadistisch gecategoriseerd. Dat is in principe niet verbazingwekkend, aangezien de aanpak in eerste instantie was opgetuigd in reactie op uitreizigers die richting de strijdgebieden in Syrië en Irak vertrokken. Dit is eveneens terug te zien in de casuïstiek: een groot aandeel betreft terugkeerders, of casuïstiek die in deze context in beeld kwam en al langer loopt en op monitoren staat. Het kan hierbij ook om personen gaan die nog niet zijn teruggekeerd en waarvan niet met zekerheid is vast te stellen of zij nog in leven zijn of terug zullen keren.³⁷

³⁶ Waarbij het gaat om het aantal gestarte onderzoeken. Hierbij zijn ook onderzoeken zijn meegeteld die zijn gestart, maar die zijn afgesloten omdat bleek dat er geen opvolging mogelijk of nodig was. Niet al deze onderzoeken hebben dus tot een daadwerkelijke strafzaak of veroordeling geleid.

³⁷ Gebaseerd op cijfers aangeleverd door de Zorg- en Veiligheidshuizen Haaglanden en Hollands Midden; Interviews P13 en P36.

Voor dit onderzoek waren geen registraties beschikbaar van het aantal CTER-gerelateerde signalen dat via verschillende wegen bij gemeentes binnenkwam. Aan de hand van de interviews met gemeentes en de Zorg- en Veiligheidshuizen kan hier toch een beeld van worden geschetst. Zo kwam naar voren dat CTER-gerelateerde signalen in de steden vaker voorkomen. Voor de (grotere) steden gaat het om tussen de 15 en 40 signalen per jaar. Voor de meeste steden gaat het veelal om signalen die aan jihadisme worden gerelateerd. In Den Haag kwamen er gedurende de coronaperiode meerdere signalen binnen op anti-overheidsextremisme, onder andere in relatie tot geuite bedreigingen tegen politici. Met het afzwakken van de pandemie namen deze signalen af.³⁸ Zo viel in Den Haag in 2022 en 2023 het merendeel van de signalen aan jihadisme te relateren, 12 in 2022 en 18 in 2023. Ook waren er signalen op rechts-extremisme, zij het lager in aantal, 7 voor beide jaren. In 2023 kwam er 1 signaal binnen dat als links-extremisme werd geduid en respectievelijk 7 en 4 op anti-overheidsextremisme. Daarnaast waren er 5 signalen die als overig werden geduid, waarvan enkele te maken hadden met confrontaties tussen voor- en tegenstanders van het regime in Eritrea.³⁹ Bij andere gemeentes komen sinds 2021 eveneens signalen binnen op rechts-extremisme, waarbij verschillende gemeentes aangeven dat dit sinds 2021 is toegenomen. In ieder geval in één middelgrote gemeente was in 2023 het aantal signalen op rechts-extremisme ongeveer gelijk aan het aantal signalen op jihadisme.

In de meer landelijke gebieden gaat het eerder om signalen op anti-overheid en minder om signalen op jihadisme. Het gaat hier veelal om gevallen die eerder als maatschappelijk ongenoegen of anti-overheidsstemmingen te typeren zijn, dan om concrete meldingen die als mogelijk extremistisch kunnen worden geduid.⁴⁰ Wat betreft links-extremisme komen bij het merendeel van de gemeentes weinig tot geen signalen binnen. In deel III zal verder worden gereflecteerd op de signaleringsstructuren bij gemeentes en wat dit betekent voor de aanpak.

Na deze eerste uiteenzetting van wat er op het gebied van extremisme wordt geregistreerd zal hier in de volgende onderdelen meer duiding aan worden gegeven. Per categorie zal worden beschreven hoe de specifieke vorm van extremisme tot uiting komt in de regio, en wat de belangrijkste ontwikkelingen hierin zijn. Dit deel sluit af met een overkoepelende beschrijving van het extremistische landschap in de regio, waarin puntsgewijs de belangrijkste kenmerken uiteen worden gezet.

Jihadistisch extremisme

De AIVD beschrijft de Nederlandse jihadistische beweging als grotendeels horizontaal en gedecentraliseerd georganiseerd, waarbinnen verschillende lokale clusters bestaan die elkaar ook weer deels overlappen. Den Haag wordt in dit beeld genoemd als een dergelijk cluster.⁴¹ De stad kent meerdere jihadistische groepen die in het verleden actief waren. Zo zorgde tussen 2002 en 2005 het als Hofstadgroep aangeduide, 'fluïde' netwerk dat bestond uit ongeveer 40 leden waarvan tien tot vijftien min of meer tot de kern behoorden, voor een gewelds dreiging in onder andere Den Haag. Zowel het netwerk als afzonderlijke leden zijn in verband gebracht met, of betrokken geweest bij verschillende gewelds dreigingen en uitingen in Nederland, waaronder de moord op filmmaker Theo van Gogh in 2004 in Amsterdam. Een reeks aanhoudingen maakte uiteindelijk een einde aan dit netwerk.⁴²

38 Interview P2.

39 Interne documentatie Den Haag.

40 Interviews P1 en P36.

41 AIVD, 'Transformatie van het jihadisme in Nederland. Zwermodynamiek en nieuwe slagkracht' (Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 30 juni 2014).

42 Voor een overzicht, zie: <https://kennisbankterrorisme.nctv.nl/organisaties/hofstadgroep>.

Ook de jihadistische bewegingen Behind Bars en Straat Dawah, die vooral bekend werden vanwege een demonstratie in 2012 waar tientallen radicale moslims en jihadisten de naam Osama bin Laden scandeerden en met jihadvlaggen zwaaiden, hebben hun oorsprong in Den Haag.⁴³

Ook kent Den Haag en omstreken een relatief hoog aantal uitreizigers die vanuit de regio vertrokken naar de strijdgebieden in Syrië en Irak: een derde van het totaal aantal uitreizigers dat vanuit Nederland vertrok en eveneens een derde van het totaal aantal uitgereisde vrouwen kwam uit de regio.⁴⁴ Met name vanuit Den Haag maar ook vanuit andere gemeentes als Zoetermeer, Delft, Gouda, Alphen aan den Rijn en Leiden vertrokken vooral jong volwassenen om zich bij strijdgroepen in Syrië en Irak aan te sluiten. Een aantal mannelijke uitreizigers, en het merendeel van de vrouwelijke uitreizigers (met kinderen) is, al dan niet met hulp van de Nederlandse overheid, teruggekeerd naar Nederland. De meesten van hen bevinden zich momenteel in detentie of zijn opgenomen in de PGA. Daarnaast zijn verschillende personen uit de regio veroordeeld wegens jihadistische activiteiten waaronder geweldsdreiging, opruiing, verspreiding van propaganda en financiering van een terroristische organisatie.

Jihadisme in de regio uit zich voornamelijk in de steden, waaronder Den Haag, Gouda, Leiden, Zoetermeer en Delft. Andere gemeentes die in beeld kwamen zijn Leidschendam-Voorburg en Alphen aan den Rijn. Er zijn gedurende de onderzoeksperiode verschillende aan jihadisme te relateren geweldsdreigingen geweest. Ook deze kwamen met name in de steden voor. Zo werd in 2018 een aanslag op de PVV-leider, naar aanleiding van diens oproep om een Mohammed Cartoonwedstrijd te organiseren vrijdeld. In 2019 werden twee mannen uit Zoetermeer gearresteerd voor het beramen van een aanslag.⁴⁵ Ook waren er veroordelingen voor opruiing en verspreiding van IS-content en voor terrorismefinanciering gelinkt aan IS.⁴⁶ Verder waren er gedurende de onderzoeksperiode verschillende geweldsdreigingen waarbij uitspraken werden gedaan die een jihadistische overtuiging suggereerden, bij de dader was daarbij (ook) sprake was van (ernstige) GGZ-problematiek. Een bekend voorbeeld hiervan is het incident waarbij een 34-jarige Syrische vluchteling in mei 2018 in Den Haag drie voorbijgangers neerstak en daarbij 'Allahu Akbar' riep. De vraag of het hier om een terroristische aanslag ging of om de handeling van een psychiatrisch patiënt hield de gemoederen lang bezig. Uiteindelijk oordeelde de rechter dat er geen sprake was van een terroristisch oogmerk en werd de verdachte, die volledig ontoerekeningsvatbaar werd verklaard, veroordeeld voor poging tot moord en bedreigingen.⁴⁷ Dergelijke incidenten dragen wel bij aan het jihadistische beeld in de regio.

Gedurende de onderzoeksperiode neemt het aantal publieke of fysieke uitingen van jihadisme, waaronder bijeenkomsten, demonstraties, acties en 'dawah-activiteiten' af,⁴⁸ net als het aantal als jihadistisch geregistreerde incidenten en politie-activiteiten, en het aantal aan jihadisme gerelateerde CTER-opsporingsonderzoeken. Er was in de onderzoeksperiode geen sprake van sterk of verbindend leiderschap in de Haagse jihadistische scene of van duidelijk (zichtbare) nieuwe aanwas.⁴⁹

43 AIVD, 'Transformatie van het jihadisme in Nederland'.

44 Gebaseerd op cijfers van de Zorg- en Veiligheidshuizen Haaglanden en Hollands Midden.

45 NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', december 2019; Uitspraak rechtbank zaaknummer 10/960143-19, uitspraakdatum 29 juni 2021. ECLI:NL:RBROT:2021:6293.

46 Uitspraak rechtbank zaaknummer 09/767338-18, uitspraakdatum 20 februari 2020. ECLI:NL:RBDHA:2020:1393; Uitspraak rechtbank zaaknummer 83-026479-21 en 83-058599-23, uitspraakdatum 21 juni 2024. ECLI:NL:RBROT:2024:5897.

47 Haagse stekker Malek F. geen terrorist, weer veroordeeld tot tbs', NOS, 11 mei 2021; Uitspraak Rechtbank Den Haag, zaaknummer 2200376119, uitspraakdatum 11 mei 2021. ECLI:NL:GHDHA:2021:856.

48 Interviews P4, P5, P23 en P24; DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag, Waakzaam en dienstbaar in een turbulente samenleving, 2022'.

49 Interviews P4 en P5; DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2022'.

Dit hoeft niet te betekenen dat de jihadistische scene in die periode stagneerde. Vanwege een toegenomen veiligheidsbewustzijn vonden activiteiten wellicht minder in de publieke ruimte plaats.⁵⁰ Zo vonden lezingen sinds de coronaperiode minder vaak fysiek plaats maar steeds vaker online. Ook valt op dat een strikte interpretatie van de islam zoals die door eerdere generatie jihadisten werd nageleefd rond de opkomst van IS onder in ieder geval een deel van de nieuwe generatie jihadisten steeds minder prominent wordt. De nieuwe generatie jihadisten lijkt meer aangetrokken tot korte, toegankelijke video's dan tot klassieke (Arabische) preken en lezingen waar voorgaande generaties vooral naar luisterden.⁵¹

Sociale media spelen dan ook een belangrijke rol in de verspreiding van content onder en door de nieuwe generatie. Op platforms zoals TikTok worden gewelddadige teksten gedeeld waarin het martelaarschap wordt verheerlijkt en waarin wordt opgeroepen tot het doden van ongelovigen. Ook wordt beeldmateriaal verspreid met onder meer compilaties van verschillende aanslagen in Europa met teksten als, 'wie volgt', waaronder nasheeds (vocale Islamitische muziek) zijn gemonteerd. Verder worden er screenshots gedeeld van videogames zoals Roblox, waarin een aanslag wordt nagespeeld. Via hashtags kunnen anderen daarop reageren en worden contacten gelegd op versleutelde platforms.⁵² Op deze manier worden netwerken uitgebouwd. Hoewel het vaak lastig is om te achterhalen vanaf welke locatie content wordt verspreid, kwam in ieder geval een aantal jongeren uit de regio in beeld vanwege het verspreiden van jihadistische content.⁵³ Verschillende instanties en professionals in de regio maken zich zorgen over de ontwikkelingen in het online domein, met name om het aantal jongeren dat via online media in aanraking komt met jihadistische content en om het aantal jongeren dat via deze weg (in snel tempo) radicaliseert.⁵⁴

Tegen het einde van de onderzoeksperiode neemt online jihadistische propaganda, onder meer vanuit IS-ondersteunende kanalen, toe. Deze propaganda omvatte ook berichten over hoe voor te bereiden op jihad.⁵⁵ In hoeverre dit tot een geweldsdreiging in de regio heeft geleid is niet bekend. Er werden in ieder geval geen specifieke oproepen tot geweld geconstateerd.⁵⁶ Wel zou in augustus van 2024 een man uit Naaldwijk hebben geprobeerd uit te reizen naar Irak of Somalië om zich aan te sluiten bij de strijd van IS.⁵⁷ In hoeverre de ontwikkelingen in Gaza, zoals de veiligheidsdiensten waarschuwen,⁵⁸ een mogelijk mobiliserend effect hebben op de jihadistische beweging in de regio was gedurende de onderzoeksperiode eveneens nog niet duidelijk. Er vonden in ieder geval geen incidenten plaats die daaraan gelieerd konden worden. Wel waren er verschillende signalen uit de regio, onder meer vanuit onderwijsinstellingen, dat het conflict zorgt voor verhitte discussies, waarbij radicale, en soms ook extreme uitingen worden gedaan.⁵⁹

Tot slot vonden gedurende de onderzoeksperiode meerdere koranschendingen plaats. Deze werden uitgevoerd door de voorman van de rechts-extremistische club Pegida, onder andere in Den Haag.

50 Interne documentatie gemeente Den Haag; Interviews P4, P5, P10 en P11.

51 Interviews P4 en P5; DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2022'; DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

52 Interviews P23 en P24.

53 Interviews P23 en P24; DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

54 Interviews P23, P24, P27, P28, P29, P33.

55 Interviews P23 en P24; DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

56 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

57 Maarten Bakker, 'Jihadverdachte (24) wilde in Irak of Somalië sterven, maar werd binnen anderhalf uur opgepakt in Parijs', Algemeen Dagblad, 16 augustus 2024.

58 NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', december 2023; AIVD, 'Jaarverslag 2023'.

59 Interne documentatie gemeente Den Haag; Interviews P30, P31, P35.

Hoewel daar zelden meer dan een handjevol mensen op afkwam, leidden ze wel tot verontwaardiging in de (Islamitische) gemeenschap en kunnen dergelijke acties een polariserend effect hebben op de samenleving. Ook kunnen ze mogelijk een reactie uitlokken vanuit de jihadistische scene. In de onderzoeksperiode waren, voor zover bekend, geen signalen van een concrete dreiging als gevolg van deze koranverscheuringen.⁶⁰ Wel zouden dergelijke acties Nederland, en mogelijk specifiek de steden waar deze acties plaatsvonden, tot legitiem doelwit kunnen maken.⁶¹

Rechts-extremisme

De landelijke zorgen over de aanjagende werking van veelal (transnationale) online platforms en fora, waar extremistische, waaronder accelerationistische content wordt geplaatst, worden ook in de regio gedeeld. Ook de trend waarbij jongeren zich, soms op zeer jeugdige leeftijd, bezighouden met accelerationistisch gedachtegoed wordt in de regio herkend. Omdat deze ontwikkeling zich voornamelijk online afspeelt, is het lastig om in kaart te krijgen hoe dit beeld er voor de regio precies uitziet. In een regionale fenomeenanalyse zoals deze komt deze ontwikkeling, zeker wat betreft minderjarigen, dan ook minder goed naar voren. Wel bevestigen de professionals waarmee in het kader van dit onderzoek is gesproken dat deze ontwikkeling ook in de regio speelt.⁶²

In 2022 en 2023 kwamen verschillende jonge jongens, waaronder minderjarigen, vanwege accelerationistisch gedachtegoed in beeld. Zij deelden op online platforms zoals Instagram, Telegram, Discord en TikTok zorgwekkende, rechts-extremistische content waaronder symboliek als 88 en hakenkruizen, maar ook memes en videocompilaties van rechts-extremistische aanslagen die werden nagespeeld op platforms zoals Roblox. Sommige van deze jongens hadden te maken met psychische problematiek. Bij de jongeren die in beeld kwamen was de ideologie veelal minder vastomlijnd, in zeker een aantal gevallen leek het eerder te gaan om een fascinatie voor geweld en een drang om te choqueren dan om het verspreiden van een bepaald gedachtegoed.⁶³ Er zouden ook jongens in de leeftijdscategorie 14 tot 18 jaar bij geweest zijn die in een verder stadium van geweldsbereidheid waren. Mogelijk hadden zij voorbereidingen getroffen voor geweldsgebruik.⁶⁴ Ook zouden enkele personen uit de regio in verband zijn gebracht met ecofascisme, waarin de strijd voor het klimaat wordt gecombineerd met rechts-extremistische ideeën. Deze personen waren vooral op sociale media actief.⁶⁵ Daarnaast waren er signalen uit het onderwijs dat op een aantal scholen in de regio uitspraken zijn gedaan die als rechts-extremistisch te duiden zijn, waaronder racistische en anti-LHBTQ-uitingen.⁶⁶ Het ging hier om jongens in de leeftijdscategorie 15-26 jaar.⁶⁷ Een aantal van hen was vanwege zorgwekkende activiteiten op online fora in beeld gekomen.⁶⁸

60 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

61 Zoals ook beschreven in het meest recente DTN: NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', december 2024. Zie ook: DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

62 Interview P23, P24, P29, P33, P38.

63 Interviews P23, P24 en P33; DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

64 Interviews P23, P24 en P29.

65 Interviews P23 en P24; DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2023, Trends en Ontwikkelingen op het gebied van Veiligheid en Criminaliteit in de Eenheid Den Haag'.

66 Interviews P30, P31, P35.

67 Interview P35.

68 Interviews P28 en P35.

Wat betreft zichtbare uitingen van zogenoemd 'klassiek rechts' komt rechts-extremisme in de regio tot uiting in de vorm van graffiti en stickeracties, openbare ordeverstoringen en protestacties. Sommige gemeentes komen hierbij sterker in beeld, waaronder Gouda, Den Haag, Leiden en Zoetermeer. Met name Gouda en Zoetermeer hebben in de onderzoeksperiode geregeld te maken gehad met rechts-extremistische bekladdingen waaronder SS-tekens en hakenkruizen en leuzen als 'Heil Hitler' en 'Eigen volk eerst', maar ook 'Geert waar blijf je nou' en 'Blond lives matter'. Ook werden er stickers aangetroffen met daarop leuzen als 'moslimvrije zone', of 'verboden voor moslims'.⁶⁹ Daarnaast werden meerdere keren anti-Joodse boodschappen in Gouda aangetroffen, waaronder posters met de tekst: 'Elke vorm van pornografie en de hook up-cultuur is Joods'.⁷⁰ Dit hoeft niet per se te betekenen dat in deze gemeentes veel individuen wonen die als rechts-extremistisch of antisemitisch te duiden zijn. Wel hebben Gouda en Zoetermeer in het verleden te maken gehad met de aanwezigheid van rechts-extremistische groepen. Zo waren in Zoetermeer in het verleden rechts-extremistische/neonazistische personen en groepen actief⁷¹ en de alt-right club Erkenbrand zou er in eerdere jaren bijeenkomsten hebben georganiseerd.⁷² Daarbij is bekend dat in deze gemeentes enkele als rechts-extremistisch te duiden individuen woonachtig zijn. Van tenminste een aantal hiervan is bekend dat zij actief zijn in het publieke domein.⁷³ Ook in andere gemeentes zijn gedurende de onderzoeksperiode uitingen geweest van rechts-extremistische symbolen in de vorm van bekladdingen, leuzen en graffiti, zij het in (veel) mindere mate.

Naast dergelijke uitingen waren er in de regio verschillende aan rechts-extremisme te relateren incidenten. Zo werd een trambeveiligder gearresteerd omdat hij na een conflict met collega's anti-moslim en rechts-extremistische uitingen had gedaan. Tijdens een huiszoeking bleek dat hij ook meerdere wapens in zijn bezit had. Van een (directe) geweldsdreiging was overigens geen sprake.⁷⁴ Van een ander kaliber was een melding over een man die in Nazi-uniform door Scheveningen liep om de verjaardag van Adolf Hitler te vieren. Hier ging verder geen fysieke dreiging van uit.⁷⁵ Daarnaast was er nog een casus van een groep van ongeveer tien neonazi's uit verschillende delen van het land die samenkwamen op een locatie in Leiden.⁷⁶

Het aantal door de politie geregistreerde incidenten en politie-activiteiten dat als rechts-extremistisch werd geïdentificeerd nam tegen het einde van de onderzoeksperiode toe. Ook het aantal gemeentes dat in beeld komt, zij het met zeer kleine aantallen registraties per jaar, neemt toe. Tot 2022 kwam het merendeel van de registraties voor in Den Haag, waarbij niet is vast te stellen of deze incidenten en politie-activiteiten zijn te relateren aan personen woonachtig in Den Haag of aan personen van buiten de stad, of wat de aard van de registraties precies was. Na 2022 komen verschillende andere gemeentes uit de regio in beeld in de registraties, waaronder Leiden, Leidschendam-Voorburg, Teylingen en Delft, zij het dat de aantallen registraties zelden boven de 5 per jaar uitkomen. In 2023 komen Gouda en Alphen aan den Rijn meer in beeld, met (iets) hogere aantallen registraties. Deze stijging in registraties zou ook samen kunnen hangen met een toegenomen aandacht voor rechts-extremisme, waardoor het beter wordt herkend en dus ook beter geregistreerd.

69 Interviews P16 en P17; 'Politie alert op extreemrechtse leuzen', AD Groene Hart, 18 januari 2019; 'Vogelbuurt geschokt door racistische leuzen', AD Groene Hart, 10 januari 2019; Stijn Tielemans, 'Racistische en extreemrechtse leuzen verbijsteren omwonenden', AD Groene Hart, 5 juni 2019.

70 Florine Nesselar, 'Antisemitische posters duiken weer op in Gouda', AD Groene Hart, 8 april 2023.

71 "Stalkende" politie Zoetermeer verjaagt neonazi's, Trouw, 16 augustus 2007; Interviews P16 en P17.

72 Interviews P16 en P17.

73 Interview P38.

74 'Eis: 30 maanden cel voor bedreigen van collega's met aanslag', AD Haagsche Courant, 1 oktober 2020.

75 Interviews P23 en 24.

76 'Aangifte tegen man die in nazi-uniform door Scheveningen liep', Omroep West, 4 mei 2022.

In de regio waren gedurende de onderzoeksperiode verschillende als rechts-extremistisch te duiden groepen actief. Groepen als Pegida⁷⁷ en Identitair Verzet⁷⁸ hebben meerdere keren actiegevoerd (of geprobeerd te voeren) bij moskeeën in de regio, waaronder in Leiden en Gouda, maar vooral bij de As Soennah moskee in Den Haag. Het ging hier bijvoorbeeld om het ophangen van spandoeken met anti-Islam teksten maar ook om het plannen van barbecues op de stoep van de moskeeën. Ook zijn er, zoals gezegd, in Den Haag meerdere keren koranverscheuringen geweest, uitgevoerd door de voorman van Pegida. Hier kwam meestal niet meer dan een handjevol mensen op af. Verder was een Gouds lid van White Lives Matter⁷⁹ betrokken bij racistische en antisemitische projecties op de Erasmusbrug in Rotterdam en op een gebouw in Capelle aan den IJssel.⁸⁰ Over het algemeen blijven acties van dit soort groepen, ondanks het gedachtegoed dat als extremistisch geduid kan worden, veelal op het activistische vlak. Wel kunnen er individuele leden zijn die bij gewelddadige gedragingen betrokken zijn geweest of die mogelijk bereid zijn een stap verder te gaan.⁸¹ Verder is het belangrijk te vermelden dat dit soort groepen vaak maar een klein aantal actieve leden kent, meestal niet meer dan tien, maar dat een aantal van deze groepen wel een (wat) groter, of groeiend online bereik kent.⁸²

Tot slot sluiten rechts-extremistische groepen en individuen uit de regio zich aan bij acties waar zij affiniteit mee hebben. Zo waren verschillende rechts-extremistische groepen en individuen betrokken bij acties gericht tegen de actiegroep Kick Out Zwarte Piet (KOZP). Vooral in 2019 liepen die spanningen hoog op en was er sprake van geweldsescalatie.⁸³ Ook sloten, met name in Den Haag waar de meeste anti-overheidsbetogingen plaatsvonden, rechts-extremistische groepen en individuen die als rechts-extremistisch bekend staan zich aan bij anti-overheidsprotesten zoals coronaprotesten en later ook bij boerenprotesten.⁸⁴ Bij dit soort demonstraties waren niet alleen lokale groepen die als rechts-extremistisch te duiden zijn aanwezig, maar ook groepen uit andere delen van Nederland. Bij dergelijke acties kwam het in de regio enkele keren tot een gewelddadig treffen met de politie. Verder kwamen rechts-extremistische groepen en individuen af op acties van groepen als XR om daar een tegengeluid te laten horen. Bij dergelijke confrontaties was het geweldspotentieel over het algemeen vrij laag.⁸⁵

77 Pegida (een afkorting die staat voor "Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes") is een organisatie die uit Duitsland afkomstig is. Pegida heeft sinds 2015 een Nederlandse tak. Pegida is een identitaire organisatie. De organisatie wil de West-Europese volkeren beschermen tegen de bedreigingen die samenhangen met migratie en de invloed van de islam op de samenleving. Zoals beschreven in: Willem Wagenaar, 'Factsheet Extreem Rechts in Nederlandse gemeentes', Anne Frank Stichting, april 2021.

78 Identitair Verzet is een actiegroep die eind 2012 werd opgericht, als afsplitsing van de actiegroep Voorpost. Identitair Verzet kent een ideologie en actieagenda die zich richten op de belangen van een etnisch homogeen Nederlands volk. Zoals beschreven in: Wagenaar, 'Factsheet Extreem Rechts in Nederlandse gemeentes'.

79 White Lives Matter (WLM) is een internationale netwerkorganisatie die in de Verenigde Staten is ontstaan als reactie op Black Lives Matter-beweging in 2015. In Nederland is in coronatijd een WLM-afdeling opgericht. De Nederlandse tak van WLM wil een blanke etnostaat vestigen in westerse landen. Zoals beschreven in: Wagenaar, 'Factsheet Extreem Rechts in Nederlandse gemeentes'.

80 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

81 Interviews P23 en P24; Interne documentatie gemeente Den Haag.

82 Interviews P4 en P5.

83 'Zwarte Piet-rel: vier arrestaties', AD Haagsche Courant, 9 november 2019.

84 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

85 Interview P38.

Links-extremisme

Gedurende de onderzoeksperiode uitten links-extremistische groeperingen zich voornamelijk op activistische wijze in de vorm van verstoringen van de openbare orde. Hoe groot links-extremistische scene in de regio precies is, is lastig in te schatten. Het ontbreekt vaak aan een duidelijke hiërarchie in de beweging, waardoor de structuren minder goed in kaart te brengen zijn. Voornamelijk wordt de links-extremistische beweging in de regio getypeerd als klein in omvang en fluïde.⁸⁶

Zichtbare uitingen van als links-extremistisch aan te duiden groepen en personen kwamen in de onderzoeksperiode voornamelijk naar voren in de vorm van openbare ordeverstoringen of vernielingen. Zo waren er in 2019 in Wassenaar een aantal anarchistische acties rondom het gekraakte pand Ivicke.⁸⁷ In 2022 kwam de anarchistische club De Zwarte Tulp in Leiden in beeld vanwege het openknippen van een voliëre voor vogels omdat het opsluiten van vogels 'moreel verwerpelijk' zou zijn (dit zou ook als dierenrechtenextremisme kunnen worden geduid).⁸⁸ Daarnaast bekladde de groep in 2023 een herdenkingsmonument van de KNIL (Koninklijk Nederlands-Indisch Leger) in Sassenheim en straatmeubilair in Oegstgeest.⁸⁹ Ook in Den Haag waren enkele bekladdingen van een anarchistische groep, de Autonomen Den Haag.⁹⁰

Het aantal demonstraties georganiseerd door links-extremistische personen of groepen nam in de onderzoeksperiode af. Zo werden vanuit Antifascistische Actie (AFA) tegen het einde van de onderzoeksperiode nog nauwelijks demonstraties georganiseerd.⁹¹ Wel sloten individuen uit de links-extremistische scene zich aan bij andere demonstraties en acties die betrekking hadden op voor hun relevante thema's.⁹² Zo werden bij een demonstratie van Woonprotest in Den Haag en Leiden anarchistische symbolen waargenomen.⁹³ Ook kwamen als links-extremistisch te duiden individuen en groepen samen in reactie op acties van groepen die zij als tegenstanders beschouwen. Zo waren er berichten dat personen uit de links-extremistische scene rechtse bijeenkomsten verstoorden of intimideerden, of aankondigden dit te gaan doen. In oktober 2023 bijvoorbeeld werd een bijeenkomst van Voorpost in een strandpaviljoen in Den Haag afgezegd door de uitbater van de horecagelegenheid wegens dreiging van verstoring. Ook demonstreerden aanhangers van AFA tegen een Forum voor Democratie campagne bij het Leidse museum Corpus. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat het niet om grote aantallen demonstranten ging. In dit laatste geval zou het zijn gegaan om vijf AFA-aanhangers.⁹⁴ Over het algemeen komt het bij dergelijk treffen veelal niet tot gewelddadige confrontaties of escalaties.

Naast acties van als links-extremistisch te duiden groepen en individuen waren met name acties van links-activistische groepen beeldbepalend voor 'het beeld van links' in de regio. Hierbij voerde vooral klimaatactivisme de boventoon.⁹⁵ De dagelijkse A12-bezettingen in 2023, die bijna een maand aanhielden en waarbij grootschalige aanhoudingen werden uitgevoerd, leidden tot veel maatschappelijke discussie.

86 Interviews P23, P24, P36.

87 Zoals beschreven op de website van de Vrije Bond: <https://www.vrijebond.org/no-border-camp-2019/>. Geraadpleegd 3 januari 2025.

88 Arj Kennis, 'Openknippen voliëre in plantsoen opgeëist door De Zwarte Tulp', Sleutelstad, 11 november 2022.

89 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

90 'Bekladdingen tegen veryupping', Algemeen Dagblad, 29 juli 2029; 'Leuzen tegen gentrificatie in de Boekhorststraat', website De Vrije Bond, 29 juli 2019.

91 Interne documentatie gemeente Den Haag.

92 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

93 Interne documentatie gemeente Den Haag; DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

94 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

95 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

Hierbij werd ook de vraag gesteld of dergelijke acties als extremistisch beschouwd dienen te worden. Vanwege het ontbreken van het doel om de democratische rechtsorde te ondermijnen beschouwen de veiligheidsdiensten de acties als activistisch, en niet als extremistisch.⁹⁶ Ook in deze rapportage worden de acties als activistisch beschouwd. Met name vanwege het ontbreken van een gedachtegoed dat erop gericht is ontwrichtende veranderingen in de samenleving of in het politieke bestel te bewerkstelligen. Ze worden hier wel benoemd voor het schetsen van de context.

In enkele gevallen kwamen bij dit soort protestacties incidenten voor die tot veroordelingen leidden. In januari 2023 werden bijvoorbeeld acht activisten van XR aangehouden wegens het oproepen tot een strafbaar feit (het bezetten van een weg). Zeven van hen werden veroordeeld wegens opruiing, twee zijn daarnaast ook veroordeeld voor vernieling.⁹⁷ Andere acties lagen vooral in het verlengde van bekladdingen, vernielingen en bezettingen. Zo bezette XR in januari 2022 het ministerie van Financiën en werden vernielingen aangericht bij het hoofdkantoor van Shell Nederland in Den Haag, waarbij leuzen op ramen werden geschreven en trappen met nepbloed werden besmeurd. Ook op het Plein in Den Haag werden emmers met nepbloed gegooid en werden gebouwen als het Internationaal Gerechtshof en verschillende ministeries beklad. Daarbij kwam een buitenlandse actiegroep in beeld. Zo bekladden op 27 oktober 2023 drie Belgische activisten van de actiegroep 'Just Stop Oil' Vermeers Meisje met de Parel in het Mauritshuis in Den Haag. De actiegroep komt oorspronkelijk uit Engeland en is daar bij meer radicale acties betrokken geweest. Het was de eerste keer dat de groep een actie in Nederland uitvoerde.⁹⁸ Ook 'onderafdelingen' van XR voerden acties uit, waaronder Ocean Rebellion en van Animal Rebellion. Zij voerden actie tegen vleesconsumptie en ontbossing in een McDonalds restaurant in Leiden.⁹⁹

Hoewel de acties vanuit links-activistische- en extremistische groepen grotendeels activistisch bleven, bestaan er in de regio zorgen over een mogelijke verharding binnen deze groepen. Die bezorgdheid wordt deels ingegeven door de situatie in Gaza, gezien de historische pro-Palestijnse houding binnen de links-activistische scene en ontwikkelingen in de binnenlandse politiek op voor links belangrijke thema's, zoals het klimaat. De zorg leeft dat deze ontwikkelingen zouden kunnen leiden tot een verharding van tenminste een deel van de activistische scene, en tot mogelijke radicalisering van individuen.¹⁰⁰ Dat verschillende groepen met uiteenlopend gedachtegoed en verschillende gradaties van geweldsbereidheid samen optrokken draagt eveneens bij aan die zorg. Zo riep de anarchistische Vrije Bond op tot aansluiting bij de A12-blokkades en sloten leden van de meer radicale Duitse Letzte Generation zich aan bij diezelfde acties.¹⁰¹ Gedurende de onderzoeksperiode waren er vooralsnog geen concrete signalen dat dergelijke ontwikkelingen inderdaad tot een verharding of radicalisering hadden geleid.

96 Zie bijvoorbeeld AIVD, 'Jaarverslag 2022'.

97 'Taakstraffen voor verdachten Extinction Rebellion na oproepen blokkade A12, Den Haag', nieuwsbericht Rechtbank Den Haag, 2 augustus 2023; Isabel Baneke, 'Justitie eist taakstraffen tegen klimaatactivisten van XR', Trouw, 20 juli 2023.

98 Ibid.

99 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2023'.

100 Interne documentatie gemeente Den Haag; Interview P33.

101 Interview P33.

Anti-overheidsextremisme

Extremistische anti-overheidssentimenten worden voor een groot deel via online platforms geuit, met name sinds de coronapandemie.¹⁰² In hoeverre dergelijke sentimenten precies in de regio leven is hierdoor lastig inzichtelijk te krijgen. In de vorm van fysieke uitingen kwam anti-overheidsextremisme in ieder geval op verschillende manieren in de regio naar voren.

Allereerst waren er verschillende uitingen van anti-overheidssentimenten in met name de stad Den Haag, als politiek centrum van Nederland, bij protestacties en demonstraties tegen het afgekondigde coronabeleid. Hoewel dergelijke acties zelf niet als extremistisch beschouwd worden, het uiten van ongenoegen ten aanzien van de overheid en haar beleid past immers in een gezonde democratie, verhardde na verloop van tijd bij een deel van de activisten de toon en nam het afzetten tegen de overheid bij verschillende groepen en individuen een (meer) centrale rol in. Hierbij kwamen ook verwijzingen naar complottheorieën naar voren waarin de overheid als een kwaadaardige elite werd afgeschilderd die de bevolking moedwillig zou onderdrukken. Daarnaast kwam het bij dergelijke acties meerdere keren tot (gewelddadige) confrontaties met de politie.¹⁰³ In het oog springend waren acties waar zogenoemde Defend groepen (groepen die naar eigen zeggen demonstranten beschermen tegen politiegeweld en gewelddadige confrontaties met onder meer de politie opzoeken) bij betrokken waren. Zo werden in oktober in 2021 tijdens een demonstratie in Den Haag agenten door aanhangers van dit soort groepen fysiek aangevallen.¹⁰⁴ Ook sloten groepen en individuen die als rechts-extremistisch bekend staan zich bij verschillende acties en demonstraties aan.¹⁰⁵ Daarbij namen dergelijke individuen actief deel aan online communicatiekanalen van anti-overheidsgroepen waar zij hun ideeën en gedachtegoed deelden.¹⁰⁶

Met de afbouw van de coronamaatregelen in 2022 vond een verschuiving naar andere thema's plaats waar anti-overheidsextremisme zich manifesteerde, waaronder de stikstofproblematiek.¹⁰⁷ Bij dergelijke protesten kwamen, net als bij de eerdere coronaprotesten, groepen en personen van allerlei pluimage en uit verschillende delen van Nederland samen, met name in de stad Den Haag. Zo werden bij verschillende boerenprotestacties in Den Haag, waaronder op de Koekampaan in 2022 en het Zuiderpark in 2023, anti-overheidsgroepen en individuen van uiteenlopende gradaties gesignaleerd. Hieronder waren ook groepen en personen die als (rechts-)extremistisch worden geduid.¹⁰⁸ Ook bij het protest in het Zuiderpark, waar op het hoogtepunt ongeveer 8.000 tot 10.000 mensen aanwezig waren, waren zowel actiegroepen aanwezig zoals Nederland in Verzet als meer extremere groepen waaronder de in 2022 opgerichte Black Umbrellas. Deze groep zet zich naar eigen zeggen in voor onderzoek naar vermeend satanisch kindermisbruik. Enkele leidende personen binnen deze groep zijn al langer in beeld bij de politie als aanhanger van extreemrechts gedachtegoed.¹⁰⁹

Verder uitte anti-overheidsextremisme zich in de regio meerdere keren in de vorm van specifieke geweldsdreigingen, met name gericht tegen politici maar ook tegen journalisten en wetenschappers. Zo werd in 2021 een persoon uit Amsterdam gearresteerd op verdenking van het beramen van een moordaanslag op toenmalig premier Rutte en andere politici en voor het beramen van een aanval op de Tweede Kamer.

102 Interview P33.

103 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2023'.

104 Michiel van Gruijthuisen, 'Extreem geweld, maar wie deed wat?', 5 november 2022.

105 AIVD, 'Jaarverslag 2021'; NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', oktober 2021.

106 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2022'.

107 Cyril Rosman, Raymond Boere, 'Coronabetogers duiken steeds vaker op bij de boerenprotesten', De Gelderlander, 1 juli 2022.

108 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2023'; DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

109 DRIO, 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024'.

De man, die verminderd toerekeningsvatbaar bleek, werd veroordeeld voor het opruien tot een terroristisch misdrijf en het bedreigen van premier Rutte.¹¹⁰ Een andere opvallende zaak is de zaak rondomde bedreiging en intimidatie van toenmalig minister Sigrid Kaag bij haar woning. De zogenoemde ‘fakkeldrager’, die verminderd toerekeningsvatbaar werd verklaard, werd veroordeeld voor bedreiging en kreeg een gevangenisstraf en een contact- en locatieverbod opgelegd.¹¹¹

Ook waren in de regio verschillende complotdenkers actief. Een persoon uit Katwijk moest meerdere keren voor de rechter verschijnen. Samen met twee anderen had hij een complot-verhaal verspreid over een vermeend Haags satanisch pedonetwerk en beschuldigde verschillende mensen op sociale media van kindermisbruik en kindermoord.¹¹² Dit complot-verhaal komt meerdere keren in de regio naar voren (waarbij niet is uit te sluiten dat deze acties door dezelfde persoon worden uitgevoerd). Zo werden in 2021 babypoppen in de Hofvijver gevonden met teksten die verwezen naar een dergelijk vermeend pedo-satanisch complot.¹¹³ En in oktober 2023 werden beelden van het museum ‘Beelden aan Zee’ in Scheveningen met rode verf besmeurd en werden teksten aangetroffen zoals ‘stop pedofilie en satanische rituelen’.¹¹⁴

Een andere zaak die samenhangt met dezelfde complottheorie speelde in de gemeente Bodegraven, waarbij een groep van vier aanjagers beweerde dat in het verleden in de gemeente een satanisch-pedofielen netwerk actief was waarbij kinderen werden misbruikt en vermoord. Eén van de aanjagers groeide op in de gemeente en beweerde dat hij in de jaren 80 slachtoffer was geworden van dit netwerk. Volgens deze persoon zou onder andere Rijksinstituut voor Volksgezondheid (RIVM) directeur Jaap van Dissel hierbij betrokken zijn geweest. Twee andere complotdenkers namen dit verhaal over en deelden het op hun sociale mediakanalen. Vanuit deze complotgedachte werden verschilde (doods)bedreigingen geuit. De aanjagers zijn uiteindelijk veroordeeld voor bedreiging en opruiing. Recentelijk waren er weer ontwikkelingen rondom deze complottheorie in Bodegraven, waarbij een vrouw, die niet in de regio woonachtig is, het complot weer nieuw leven probeerde in te blazen. Inmiddels is zij door de rechter opgedragen hiermee te stoppen en lijkt het weer rustiger te zijn geworden.¹¹⁵

Verder zijn er verschillende gevallen van personen in de regio bekend die zich zogenaemd soeverein verklaren, waarbij zij, veelal op basis van complottheorieën stellen dat de overheid geen legitieme macht heeft en dat wetten daarom voor hen niet gelden. Hoewel het niet verboden is om dit te vinden en we in dergelijke gevallen niet per se spreken van anti-overheidsextremisme, kan het in potentie wel leiden tot radicalisering. Om deze reden is in deze rapportage ook gekeken hoe deze vorm van soeverein gedachtegoed in de regio naar voren komt. Allereerst geven de meeste gemeentes in de regio aan in meer of mindere mate te maken te hebben gehad met mensen die zich uit wilden schrijven. Het wisselt per gemeente om hoeveel ‘uitschrijf-brieven’ het ging. Den Haag geeft aan tussen 2020 en 2023 tientallen brieven te hebben ontvangen van personen die aangaven het gezag van de overheid niet langer te erkennen.¹¹⁶

110 Rik Kuiper, ‘Man verdacht van beramen moordaanslag op premier Rutte en opruiing met terroristisch oogmerk’, De Volkskrant, 13 oktober 2021; Avinash Bhikie, ‘Yavuz O. veroordeeld voor bedreiging premier Rutte en opruiing tot een terroristisch misdrijf’, De Volkskrant, 30 december 2022.

111 Uitspraak Rechtbank Den Haag, zaaknummer 2200024422, uitspraakdatum 13 februari 2023. ECLI:NL:GHDHA:2023:216

112 DRIO, ‘Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024’.

113 ‘Besmeurde babypoppen in doods-kistjes gedumpt in Haagse Hofvijver’, Omroep West, 25 december 2021; interne documentatie gemeente Den Haag.

114 ‘Sprookjesbeelden in Scheveningen besmeurd met rode vloeistof en teksten over satanische rituelen’, Den Haag FM, 30 oktober 2023; interne documentatie gemeente Den Haag.

115 Nieuwsbericht Rechtbank Gelderland, ‘Rechter verbiedt vrouw uit Doetinchem zich uit te laten over bestaan ‘satanisch-pedofiel netwerk’ in Bodegraven’, 26 augustus 2024.

116 Interne documentatie gemeente Den Haag.

Andere steden zeggen vrijwel geen brieven te hebben ontvangen, of slechts enkele per jaar.¹¹⁷ In de landelijke dorpsgebieden komen anti-overheidssentimenten veelal sterker naar voren.¹¹⁸ Dit vertaalt zich echter niet per se naar meer concrete signalen zoals dit soort brieven.¹¹⁹ Wat hierbij mee zou kunnen spelen is dat dergelijke signalen er wel zijn, maar dat deze niet als zodanig worden herkend of geregistreerd. Zo zou het kunnen dat gemeentes wel degelijk brieven hebben gekregen van burgers, maar dat dit toen (nog) niet als problematisch werd ingeschat en dat de bewuste lokketten er geen melding van hebben gemaakt. Inmiddels is hier wel op geïnvesteerd en zouden lokketten van in ieder geval de grotere gemeentes op de hoogte zijn dat hier indien nodig melding van gemaakt kan worden.

Verder zijn er in de regio gevallen waarbij ouders hun kinderen van school halen en zijn er gevallen bekend van mensen die een 'ambassadebordje' naast hun deur hebben hangen. Ook hier speelt dat dit, voor zover bekend, meer voorkomt in de landelijke gemeentes dan in de steden. Het zou ook kunnen dat dit in landelijke gebieden meer opvalt. Ook geven gemeentes aan te maken te hebben met inwoners die bijvoorbeeld bij een verkeerscontrole of een protest weigeren hun ID aan de politie te laten zien, omdat zij de politie niet als legitiem erkennen.¹²⁰ Om hoeveel gevallen het in de regio precies gaat is lastig in kaart te brengen omdat dit niet systematisch is bijgehouden.

In de regio is een aantal zogenoemde alternatieve gemeentes opgericht, waaronder Nieuw Alphen en Nieuw Den Haag, die een zelfvoorzienende samenleving willen vormen. Voor zover bekend zijn deze groepen er niet op uit om de democratische rechtsorde te ondermijnen en gaat er ook geen gewelds dreiging van uit. Daarnaast zijn er gevallen in de regio bekend waarbij mensen weigeren boetes of belasting te betalen. In een aantal gevallen is er sprake geweest van bedreiging van deurwaarders en andere ambtenaren.¹²¹ Groepen als Common Law, die zich met geweld zouden willen verzetten tegen de 'kwaadaardige elite' en die het rechtssysteem in Nederland zouden willen vervangen door een eigen systeem van milities en volkstribunalen,¹²² hadden gedurende de onderzoeksperiode geen harde kern in de regio.¹²³ Wel zijn er individuen uit de regio gesignaleerd bij bijeenkomsten van zogenoemde Common Law'ers in andere delen van Nederland.¹²⁴ Ook werd een Rotterdamse ex-militair en op dat moment aanhanger van het Common Law gedachtengoed gearresteerd en veroordeeld omdat hij in de regio wapens had geprobeerd aan te schaffen om samen met gelijkgestemden in actie te komen. Deze persoon bleek uiteindelijk geen deel uit te maken van een gemeenschap van gelijkgestemde ex-militairen, maar een oud-militair met onverwerkte trauma's uit zijn dienstperiode die tijdens de coronaperiode onder invloed was gekomen van complotideeën.¹²⁵

In de door de politie aangeleverde overzichten is geen CTER-projectcode voor anti-overheidsextremisme of anti-institutioneel extremisme opgenomen. Incidenten vanuit dit gedachtengoed zijn naar alle waarschijnlijkheid geregistreerd als 'overig'. Hierdoor is het niet mogelijk om ontwikkelingen in cijfers te beschrijven of om uitspraken te doen over welke gemeentes in de registraties meer naar voren komen.

117 Interviews P14, P15, P16, P17, P19, P22.

118 Interviews P33 en P36.

119 Interviews P1 en P36.

120 Nuance door Training en Advies, Fenomeenanalyse Gemeente Gouda 2024, 2 september 2024.

121 Interne documentatie gemeente Den Haag.

122 AIVD, Nationale Politie, NCTV, 'Met de rug naar de samenleving, een analyse van de soevereinenbeweging in Nederland', (Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, april 2024).

123 Interviews P23 en P24.

124 Interviews P23 en P24.

125 Uitspraak rechtbank Den Haag, zaaknummer 09/130680-23, uitspraakdatum 25 september 2023. ECLI:NL:RBDHA:2023:14239.

Conclusie deel II

Het extremistische landschap in de regio Haaglanden en Hollands Midden

Zoals beschreven in deel I van dit rapport is het in kaart krijgen van een complex fenomeen als extremisme niet eenvoudig. De gebruikte bronnen hebben hun eigen beperkingen. Door de verschillende bronnen en methodieken met elkaar te combineren en hier kritisch op te reflecteren is het mogelijk om tot een beeld van het extremistische landschap in de regio te komen. Dit beeld ziet er als volgt uit:

Allereerst komen vrijwel alle ontwikkelingen die landelijk spelen in meer of mindere mate ook terug in de regio. Dat heeft deels te maken met het gecombineerde karakter van (groot)stedelijke gebieden en landelijke gebieden, waardoor zowel uitingsvormen van extremisme die meer met stedelijke kenmerken samenhangen in beeld komen als uitingsvormen die meer samenhangen met landelijke kenmerken. Aan de andere kant heeft dit te maken met de bijzondere positie van de stad Den Haag als politiek en bestuurlijk centrum van Nederland en als internationale stad van vrede en recht. Hierdoor komen vrijwel alle in Nederland actieve activistische en extremistische groepen in meer of mindere mate voorbij. Daarnaast valt een aantal zaken op:

- Gedurende de onderzoeksperiode is het extremistische landschap in de regio verbreed. Zo kwamen in de coronaperiode uitingen van extremisme naar voren waarbij anti-overheidssentimenten centraal stonden. Deze gingen al dan niet gepaard met complottheorieën.
- Daarbij was er sprake van vermenging binnen het extremistische landschap, waarbij thema's en (complot) theorieën bij verschillende uitingsvormen van extremisme voor kwamen. Die vermenging kwam bijvoorbeeld tot uiting bij demonstraties in de regio, waarbij verschillende groepen op bepaalde thema's maar met verder uiteenlopende standpunten samenkwamen en in een aantal gevallen gezamenlijk acties organiseerden. Dit kwam zowel voor bij anti-overheids- en rechts-extremistische groepen, als binnen de linkse scene. Hierbij werd ook opgeroepen acties van anderen op voor de eigen groep relevante thema's te steunen.
- In het verlengde hiervan raken ideologieën minder vastomlijnd en minder afgebakend. Groepen en individuen gebruiken elementen uit verschillende ideologieën om zo invulling of uiting te geven aan gevoelens van ongenoegen. Dit wordt ook wel aangeduid met de term 'salade bar extremisme'.¹²⁶
- Deze ontwikkeling hangt samen met de werking van (transnationale) online platforms en fora waarop (ook) extremistische content wordt gedeeld.
- Daarbij komen in toenemende mate jongeren, waaronder minderjarigen, in beeld die op (versleutelde) online fora gewelddadige en extremistische content verspreiden, voornamelijk vanuit het accelerationistische of jihadistische gedachtegoed.
- Verder kent de regio een historische basis wat betreft jihadisme, en vertrok een relatief groot aantal personen vanuit met name de steden naar de strijdgebieden in Syrië en Irak. De voornaamste geweldsdreiging kwam gedurende de onderzoeksperiode uit jihadistische hoek. Deze geweldsdreiging kwam voornamelijk tot uiting in de vorm van beraamde aanslagen in de regio.
- Ook wat betreft (klassiek) rechts-extremisme kent de regio een historische basis. Zowel in Gouda als in Zoetermeer waren in het verleden rechts-extremistische groepen en kopstukken actief. Ook vandaag de dag is een aantal rechts-extremistische individuen woonachtig in de regio, waarvan enkele bijzonder actief zijn in de publieke ruimte. Fysieke uitingen van rechts-extremisme komen met name voor in de vorm van openbare ordeverstoringen, vernielingen en protestacties.

¹²⁶ Matt Dryden, 'An ideological pick 'n' Mix: the rise of 'mixed' ideologies and their implications for terrorist violence', Henry Jackson Society, Centre on Radicalisation and Terrorism, maart 2021.

- De voornaamste geweldsdreiging vanuit het rechts-extremisme gaat uit van de aanjagende werking van veelal versleutelde, (transnationale) online platforms en fora waar extremistische, waaronder accelerationistische content, wordt gedeeld. Een duidelijk afgebakende ideologie speelt hierbij steeds minder een centrale rol. Hierbij komen in toenemende mate jongeren, waaronder minderjarigen in beeld.
- Het 'beeld van links' in de regio werd voor een groot deel bepaald door acties van groepen die als activistisch zijn te duiden, zoals XR. Dergelijke acties zijn echter niet als extremistisch te duiden. Links-extremisme, in de vorm van anarchistische en antifascistische uitingen komt in de regio voornamelijk voor in de vorm van openbare ordeverstoringen, bekladdingen en protestacties. Die scene valt te typeren als klein in omvang en fluïde.
- Confrontaties tussen rechts-extremistische en links-extremistische groepen en/of de politie kwamen in beperkte mate voor in de regio. Enkele keren kwam het tot gewelddadige confrontaties. Over het algemeen bleef het geweldspotentieel laag.
- De ontwikkelingen rondom het conflict in Gaza leidden tot zorgen over mogelijke verharding van activistische als extremistische groepen en individuen. Gedurende de onderzoeksperiode waren daar geen concrete signalen van. Wel was er sprake van verharding van discussies wat tot gevoelens van onveiligheid leidde en mogelijk bij kan dragen aan polarisering.
- Anti-overheidsextremisme uit zich voor een groot deel in het online domein. In het fysieke domein kwamen uitingen met name naar voren in de vorm van protestacties. Daarbij zijn er vanuit dit gedachtegoed bedreigingen geuit richting onder meer politici. Personen die deze dreigingen uitten kwamen veelal van buiten de regio.
- In de regio zijn personen woonachtig die zich afkeren van de Nederlandse samenleving en/of wetgeving. Het merendeel van deze personen is niet als anti-overheidsextremist te beschouwen. Wel zijn in de regio individuen woonachtig die sympathie hebben voor Common Law-achtige groepen die ook naar dergelijke bijeenkomsten elders in het land gaan. Gedurende de onderzoeksperiode had zich (nog) geen harde kern in de vorm van een (regionaal) netwerk dat zich voorbereidt op een (gewelddadige) confrontatie met de overheid gevormd.
- In de regio kwamen een aantal keer narratieven rondom een zogenoemd satanisch pedocomplot naar voren. Enkele keren in de stad Den Haag, maar vooral in de gemeente Bodegraven. Vanuit deze complotgedachte zijn meerdere mensen (met de dood) bedreigd.
- Vanwege de bijzondere positie van de stad Den Haag als 'demonstratiehoofdstad van Nederland' komen vrijwel alle uitingen van ongenoegen in alle gradaties in beeld, waaronder ook de meest extreme uitwassen. Tevens komen hierdoor ook mensen in beeld die zelf niet in de stad woonachtig zijn maar die wel voor overlast en verstoringen kunnen zorgen.
- Tot slot kwamen er in de regio gedurende de onderzoeksperiode verschillende personen in beeld vanwege mogelijk extremistisch gedrag waarbij (ook) sprake bleek van (ernstige) GGZ-problematiek. Dit kwam bij vrijwel alle extremistische verschijningsvormen voor.

DEEL III

CTER-AANPAK IN DE
REGIO HAAGLANDEN EN
HOLLANDS MIDDEN

Landelijke kaders

Dit deel van de analyse beschrijft de inrichting van de CTER-aanpak in de regio Haaglanden en Hollands Midden en gaat in op hoe de aanpak zich verhoudt tot de naar voren gekomen inzichten zoals beschreven in deel II. Voor de context wordt gestart met een korte uiteenzetting van de landelijke kaders van de aanpak.

De opkomst van Islamitische Staat in Syrië en Irak en de daarmee samenhangende toegenomen dreiging vanuit het jihadisme leidden in 2013 en 2014 tot een hernieuwde focus op het voorkomen en bestrijden van extremisme. Zo werd in deze periode het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme ontwikkeld.¹²⁷ De jaren daarna is deze aanpak verder ontwikkeld in de vorm van verschillende edities van de Nationale Contraterrorisme Strategie. In 2024 werd de eerste Nationale Extremisme Strategie opgesteld met als doel de weerbaarheid van de democratische rechtsorde tegen extremisme te versterken. In deze strategie zijn kaders opgenomen voor de inzet van betrokken partijen voor de periode 2024-2029. De strategie richt zich op drie pijlers: 1.) het bevorderen van een veerkrachtige open samenleving door een brede inzet op allerlei factoren die de voedingsbodems voor extre-misme kunnen verminderen, 2.) het beschermen van de democratische rechtsorde, en 3.) het bestrijden van uitwassen van extremisme. In de Strategie staat centraal dat het tegengaan van extremisme een opgave is van zowel het sociaal en maatschappelijk domein, als het zorg-, onderwijs-, en veiligheidsdomein.¹²⁸

Binnen de landelijke kaders zijn gemeentes de regievoerder van de lokale aanpak. Dit betekent dat zij verantwoordelijk zijn voor het ontwikkelen van de lokale aanpak en de uitvoering ervan, in samenwerking met de benodigde partners.¹²⁹ Om gemeentes te ondersteunen bracht de NCTV in 2014 de Handreiking Aanpak van Radicalisering en Terrorisme op Lokaal Niveau uit. Deze is in 2024 vernieuwd, mede aan de hand van inzichten uit de praktijk. De vernieuwde handreiking geeft onder meer informatie over de lokale aanpak, uit welke onderdelen deze bestaat, wat de rol van partners is en waar gemeentes en lokale partijen rekening mee moeten houden.¹³⁰ De lokale aanpak bestaat uit drie onderdelen: kennis en vaardigheden, netwerk, en interventies. Verder is de aanpak verdeeld in drie fasen: preventie, Persoonsgerichte Aanpak (PGA) en detentie en re-integratie.

127 Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme, overzicht maatregelen en acties' (Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid, 29 augustus 2014).

128 NCTV, 'Bevorderen, Beschermen, Bestrijden - Nationale Extremismestrategie 2024-2029' (Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, 17 mei 2024).

129 NCTV, 'Handreiking lokale aanpak radicalisering, extremisme en terrorisme' (Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, 5 september 2024).

130 NCTV, 'Vernieuwde handreiking lokale aanpak gepubliceerd', Nieuwsbericht NCTV, 5 september 2024.

Fase Preventie

De eerste fase, de preventie-fase is gericht op het bevorderen van veerkracht en weerbaarheid in de samenleving. In het onderdeel kennis en vaardigheden wordt ingezet op het vergroten van kennis onder professionals van verschillende netwerkpartners, over de verschillende vormen van extremisme, de drijfveren en mogelijke uitingsvormen. Hiervoor worden door het Rijks-opleidingsinstituut tegengaan Radicalisering (ROR) trainingen aangeboden. In het onderdeel netwerk wordt ingezet op het versterken van de samenwerking tussen de verschillende betrokken partners. Zogenaemde aandachtsfunctionarissen CTER kunnen hierbij een belangrijke rol spelen. Dit zijn professionals die werkzaam zijn bij een netwerkpartner en die getraind zijn op het gebied van radicalisering en extremisme. Zij kunnen adviseren binnen de eigen organisatie en zorgen dat het thema in de eigen organisatie breder onder de aandacht komt.

Daarnaast fungeren zij als contactpersoon voor de gemeente voor CTER-gerelateerde zaken. Preventieve interventies zijn erop gericht om de weerbaarheid van mogelijk vatbare groepen of individuen in vatbare omgevingen voor radicalisering te vergroten, zoals een lesprogramma gericht op digitale weerbaarheid.¹³¹

Fase Persoonsgerichte Aanpak (PGA)

De tweede fase, de Persoonsgerichte Aanpak (PGA), heeft als doelstelling het tegengaan van radicalisering en het voorkomen van (gewelddadig) extremisme en terrorisme. De PGA is een “integrale, op de persoon en zijn/haar directe omgeving toegesneden mix van bestuursrechtelijke, strafrechtelijke, zorg- en overige interventies”.¹³² Organisaties vanuit bestuur, strafrecht en zorg werken hierin samen. Het proces van de PGA bestaat uit 4 onderdelen: melding, weging, casusoverleg en monitoren en afsluiten.¹³³ In samenwerking met de ketenpartners is er vanuit de NCTV een modelconvenant voor de PGA opgesteld met onder meer richtlijnen hoe een PGA in te richten. De drie kernpartners gemeente, politie en OM kunnen via verschillende wegen signalen binnenkrijgen. De organisatie die een melding binnenkrijgt, draagt de melding ter agendering voor aan de gemeente. Dit overleg, de zogenoemde weegploeg bestaande uit de drie kernpartners, weegt gezamenlijk of de desbetreffende persoon moet worden opgenomen in de PGA. De NCTV geeft hiervoor een vijftal criteria: de mate waarin een betrokkene bereid is geweld toe te passen of te propageren, de mate waarin een betrokkene vasthoudt aan extremistische denkbeelden, diens sociale relaties, de mate van identificatie met een extremistische groep of ideologie en de zelfredzaamheid van de betrokkene. Bij de weging kan advies worden gevraagd van andere professionals die als duidingsexpert kunnen fungeren.¹³⁴

Wanneer door de weegploeg wordt besloten om een persoon in de PGA op te nemen wordt deze persoon hiervan op de hoogte gesteld. Uitzonderingen hierop gelden bij belangen zoals nationale veiligheid, openbare orde, strafrechtelijk onderzoek of vervolging of het voorkomen van strafbare feiten. Vervolgens organiseert de gemeente, veelal gefaciliteerd door het Zorg- en Veiligheidshuis, een casusoverleg waarin de casus periodiek wordt besproken. Voor dit casusoverleg kunnen ook andere instanties worden uitgenodigd zoals de Raad voor de Kinderbescherming of Reclassering Nederland. Welke instanties hiervoor worden uitgenodigd wordt door de drie ketenpartners besloten.¹³⁵ Het laatste onderdeel bestaat uit monitoren en afsluiten. De partners in het casusoverleg beoordelen periodiek de voortgang van de PGA en beslissen gezamenlijk wanneer een casus op monitoring en uiteindelijk afsluiting kan overgaan.

¹³¹ NCTV, 'Handreiking lokale aanpak radicalisering, extremisme en terrorisme', 5 september 2024.

¹³² Ibid

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid.

Reden voor afsluiting kan zijn dat een aanpak effectief is gebleken, maar ook dat de PGA niet toereikend blijkt en dat er vanuit de PGA geen verdere interventiemogelijkheden meer zijn. Er wordt dan gekeken naar andere mogelijkheden om iemand te ondersteunen. Indien er later weer zorgelijke signalen rondom een individu binnenkomen kan een casus weer opnieuw worden aangemeld.¹³⁶

Het inrichten van een PGA is (nog) niet landelijk verplicht. Niet alle gemeentes in Nederland maken dan ook gebruik van deze aanpak. Wel wordt er vanuit de Zorg- en Veiligheidshuizen voor gezorgd dat elke gemeente gebruik kan maken van bestaande structuren. Gemeentes mogen daarbij zelf beslissen hoe zij de aanpak inrichten.¹³⁷

Fase Detentie en re-integratie

De derde fase omvat de detentie en re-integratie fase en bestaat uit het tegengaan van de dreiging vanuit geradicaliseerde (ex-)gedetineerden door een veilige re-integratie. De DJI, gemeentes en RN werken samen om justitiabelen met een terroristische of extremistische achtergrond of justitiabelen die tijdens detentie vanuit dit thema in beeld komen op een veilige manier terug te laten keren in de maatschappij. Hiertoe wordt in een periodiek Multidisciplinair Afstemmingsoverleg Resocialisatie (MAR) met de betreffende Penitentiaire Inrichting (PI), de gemeente waar de gedetineerde als laatste ingeschreven stond (of als bekend is dat een betrokkene naar een andere gemeente uitstroomt wordt deze gemeente betrokken bij het MAR) en RN een individueel resocialisatieplan opgesteld.¹³⁸ In sommige gevallen kunnen ook andere partners aansluiten, bijvoorbeeld de Jeugdbescherming of een begeleider vanuit het Landelijk Steunpunt Extremisme (LSE). Een MAR wordt landelijk georganiseerd door het Programma Aanpak Radicalisering en Extremisme (PARE) vanuit DJI. PARE zit deze overleggen voor. Als een verdiepend beeld op mogelijke risico's wenselijk is, wordt aan de hand van de Violent Extremist Risk Assessment – Versie 2 Revisie (VERA2R) duidingstool een analyse opgemaakt. Gezamenlijk komen de partners tot een passend resocialisatie plan. In het plan wordt opgenomen wat de verschillende stappen zijn en wat de rol is van de verschillende partners.

Gelijktijdig aan het MAR loopt de lokale aanpak, de PGA door, zij het in minder intensieve vorm (of deze wordt in gang gezet wanneer iemand tijdens detentie in beeld komt en er voor die persoon een MAR wordt ingericht). Het MAR is in die zin dus gecombineerd met de lokale aanpak, waarbij het MAR tijdens detentie leidend is. Tussen beide overleggen vindt afstemming plaats. Om te voorkomen dat informatie met te veel partijen wordt gedeeld zonder daarvoor geldende grondslag, sluiten niet alle lokale partijen uit de PGA aan bij het MAR. Wel krijgen de betrokken veiligheidspartners een risicoprofiel met input vanuit het MAR. De betrokken gemeente en RN sluiten wel zowel bij het MAR als de PGA aan, en vormen hiermee de schakel tussen beide overleggen.

Om onderlinge samenwerking te intensiveren tekenden in 2019 de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de drie reclasseringsorganisaties het bestuurlijk akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie'. In dit akkoord staan afspraken over die samenwerking met als doel de succesvolle terugkeer van gedetineerden naar de samenleving te bevorderen en recidive tegen te gaan. Daarbij is getracht met de nieuwe Wet Straffen en Beschermen in 2021 duidelijkheid te scheppen over mogelijkheden van onderlinge gegevens-uitwisseling tussen de betrokken partijen.¹³⁹

¹³⁶ NCTV, 'Handreiking lokale aanpak radicalisering, extremisme en terrorisme', 5 september 2024; R 36.

¹³⁷ Interview P13.

¹³⁸ Dienst Justitiële Inrichtingen, 'Terroristenafdeling TA, factsheet' (Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid, juli 2022).

¹³⁹ Regionaal Samenwerkingsverband Integrale Veiligheid Eenheid Den Haag, 'Jaarverslag Eenheid Den Haag 2023', 12 december 2023.

Aanpak in regio Haaglanden en Hollands Midden

In de regio Haaglanden zijn twee Zorg- en Veiligheidshuizen (ZVH) actief: ZVH-Haaglanden en ZVH-Hollands Midden. De Zorg- en Veiligheidshuizen voeren voor alle gemeentes in de regio de PGA uit. Wel zijn gemeentes zelf regievoerder van de aanpak, waardoor de invulling van de rol van het Zorg- en Veiligheidshuis per gemeente kan verschillen. Ook zijn er hierdoor verschillen tussen de gemeentes wat betreft de prioriteit die aan het CTER-thema wordt gegeven. Vanuit de Zorg- en Veiligheidshuizen wordt ingezet op het vergroten van de uniformiteit in ieder geval wat betreft de procesmatige kant van de aanpak in de regio.¹⁴⁰

Vanuit de partners binnen de PGA in de regio is sinds 2017 een adviseur aangesteld die regio-breed kijkt naar ontwikkelingen en knelpunten op het thema radicalisering en extremisme en de aanpak hiervan. Deze adviseur heeft contact met alle 27 gemeentes die onder de regio vallen alsook met de partnerorganisaties waaronder GGZ, OM, politie, RN, RvdK en de NCTV. Deze adviserende rol is in meerdere regio's in Nederland op een vergelijkbare manier ingericht. Onderling staan deze adviseurs met elkaar in contact. Daarnaast zijn voor de regio twee lokale adviseurs van de NCTV aangesteld, één voor de stad Den Haag en één voor de overige gemeentes in de regio. Deze adviseurs hebben een coördinerende rol, waarbij kennisvergroting en versterking van onderlinge lokale netwerken tussen verschillende gemeentes en partners centrale aandachtspunten zijn. Ook werken de netwerkpartners op regionaal niveau samen. In dit Regionaal Netwerk Overleg (RNO) worden ervaringen en expertise uitgewisseld en wordt gekeken hoe uniformiteit in de aanpak regio-breed kan worden bevorderd. Bij deze overleggen zijn de ketenpartners OM, politie en gemeentes aanwezig, evenals de NCTV. Hierbij dient te worden opgemerkt dat niet alle gemeentes uit de regio bij (alle) overleggen aansluiten. De gemeentes met casuïstiek wel, gemeentes met weinig tot geen zichtbare casuïstiek minder.

Binnen iedere gemeente in de regio is tenminste één persoon aangesteld op het thema CTER. Op welke manier die rol ingevuld is en hoe groot het team is dat op dit thema werkt loopt uiteen, van één persoon die een CTER-accent heeft binnen het overkoepelende thema orde en veiligheid, tot een team van 9 fte dat zich volledig op CTER richt. Bij de meeste middelgrote gemeentes zijn twee personen verantwoordelijk voor de CTER-aanpak in de gemeente. In veel gevallen vallen ook andere aan veiligheid-gerelateerde thema's onder die portefeuille. Bij de kleinere gemeentes wordt de functie door één persoon uitgevoerd. Ook hier is die persoon eveneens verantwoordelijk voor andere aan veiligheid te relateren thema's. Bij verschillende districten coördineert de grotere gemeente de aanpak voor de andere districts-gemeentes.¹⁴¹ Hoeveel capaciteit gemeentes aan de CTER-aanpak besteden hangt (deels) af van de aanwezige casuïstiek. Wel is, mede vanwege eerdere ervaringen met extremisme in de regio, het bestuurlijk draagvlak voor de aanpak van radicalisering en extremisme in verschillende gemeentes in de regio in verhouding tot veel andere regio's in Nederland relatief hoog.¹⁴²

Sinds 2022 zijn de 27 gemeentes uit de eenheid, het OM en de politie verenigd in het Regionaal Samenwerkingsverband Integrale Veiligheid (RSIV). Het RSIV is een netwerkorganisatie van en voor de 27 gemeentes in de Eenheid Den Haag, het OM en de politie en is actief op de thema's die worden vastgesteld in het regionaal beleidsplan. Het RSIV werkt nauw samen met andere

¹⁴⁰ Interview P13.

¹⁴¹ Regionaal Samenwerkingsverband Integrale Veiligheid Eenheid Den Haag, 'Jaarverslag eenheid Den Haag 2023'.

¹⁴² Interviews P2, P16, P17, P19, P25 en P26.

organisaties als het Regionaal Informatie en Expertise Centrum (RIEC), het Platform Veilig Ondernemen (PVO) en de Zorg- en Veiligheidshuizen Haaglanden en Hollands Midden. In 2023 is vanuit het Regionaal Bestuurlijk Overleg (RBO) van de Eenheid Den Haag het nieuwe regionaal beleidsplan opgesteld: de Coalitie voor Veiligheid 2023-2026. Hierin staan de gezamenlijke ambities van gemeente, OM en politie in relatie tot vijf geprioriteerde regionale veiligheids-thema's. De omgang met maatschappelijk ongenoegen is één van die vijf geprioriteerde thema's. Het RSIV zal zich hier met name op richten. Hiervoor is aansluiting gezocht bij het Ondersteuningsnetwerk Maatschappelijke Onrust van de Rijksoverheid en de netwerkregisseur Radicalisering en Extremisme van het Zorg- en Veiligheidshuis.

Voor de komende jaren is in de Coalitie voor Veiligheid een aantal doelstellingen gesteld, waaronder het inzichtelijk maken van de problematiek op het gebied van maatschappelijk ongenoegen, waarbij met name aandacht uit moet gaan naar wat er gebeurt in het grijze gebied tussen activisme en extremisme. Daarnaast is de ambitie om tot een gezamenlijk handelingskader te komen waarin beschreven wordt hoe partners om kunnen gaan met uitingen van maatschappelijk ongenoegen die over dreigen te gaan van activisme naar extremisme. Een derde punt is om te bekijken in hoeverre de bestaande PGA aansluit bij personen die in beeld komen vanwege mogelijk problematische uitingen van maatschappelijk ongenoegen, al dan niet in combinatie met complot denken, en wat dit vraagt aan kennis en interventiemogelijkheden. Hierbij zal worden gekeken naar preventiemogelijkheden voor deze doelgroep, zoals het aangaan van de dialoog, maar ook het aanbieden van voorlichting over (des)informatie op het internet.¹⁴³ Opgemerkt dient te worden dat in hoeverre gemeentes, die de regie voeren op hun lokale veiligheidsbeleid, prioritering geven aan dit thema per gemeente kan verschillen. De mate waarin verschillende gemeentes bij dit programma betrokken zullen zijn kan dus uiteenlopen. Op het moment van schrijven van dit rapport bevond dit programma zich nog in de opstartfase.¹⁴⁴

De drie fasen van de aanpak radicalisering en extremisme

Fase Preventie

Ongeveer de helft van de 27 gemeentes, met name de wat grotere gemeentes in de regio, biedt projecten aan die gericht zijn op het vergroten van de weerbaarheid van inwoners tegen extremisme en radicalisering. Veel van deze projecten richten zich specifiek op jongeren. Zo worden in samenwerking met jongerenwerk interventies ontwikkeld om jongeren weerbaarder te maken in de online leefwereld. In enkele gemeentes wordt ingezet op de ontwikkeling van een onlinecomponent van het jongerenwerk, waarbij de activiteiten die normaal gesproken door jongerenwerk worden aangeboden, in een volledige online setting worden aangeboden, zoals een online community, maar ook online gaming-toernooien. Het idee hierachter is dat jongeren die online radicaliseren wellicht minder snel bij het traditionele jongerenwerk terecht komen. Hierop is het idee ontstaan om jongerenwerk daar te brengen waar deze jongeren zich wel begeven, namelijk in het online domein.¹⁴⁵ Daarnaast worden op scholen lessen verzorgd die gericht zijn op (online) desinformatie en nepnieuws, en de werking van algoritmes. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan de waarde van vrijheid van meningsuiting in een democratische samenleving.¹⁴⁶

143 'Coalitie voor veiligheid 2023-2026 Eenheid Den Haag, Regionaal Beleidsplan Eenheid Den Haag', 2022.

144 'Coalitie voor veiligheid 2023-2026 Eenheid Den Haag; Interview P37; RSIV, 'Jaarverslag eenheid Den Haag 2023'.

145 Website Stichting Epic Youth: <https://www.epicyouth.nl>, laatst geraadpleegd 6 januari 2024; Interview P19.

146 Interne Documentatie gemeente Den Haag.

Daarbij worden trainingen aangeboden voor zowel docenten als jongeren hoe om te gaan met moeilijke discussies.¹⁴⁷ Met name met de ontwikkelingen in Gaza is er veel behoefte aan programma's die gericht zijn op de omgang met dit soort discussies en met polarisatie onder jongeren, waaronder in de klas. Ook worden er programma's aangeboden die specifiek zijn gericht op het tegengaan van radicalisering onder jongeren en programma's die gericht zijn op het betrekken van jongeren bij de maatschappij.¹⁴⁸ Daarnaast investeren gemeentes in projecten gericht op weerbaarheid, waarbij onder meer debatten worden georganiseerd over opvoeding in een interculturele context.¹⁴⁹ Momenteel wordt verkend hoe dergelijke programma's ook voor een bredere context ontwikkeld zouden kunnen worden.¹⁵⁰

Veel van de projecten lijken vooral te zijn gericht op het bereiken van jeugd. In sommige gemeentes wordt ook nagedacht hoe andere doelgroepen bereikt kunnen worden, waaronder volwassenen in de leeftijdscategorie veertig plus. De uitdaging hierbij lijkt vooral gelegen in hoe deze doelgroep kan worden bereikt. In sommige gemeentes wordt op informele wijze ingezet op communicatiebevordering tussen verschillende gemeenschappen die woonachtig zijn in de gemeente. Het idee hierachter is om de dialoog te stimuleren en vooral het wederzijdse begrip te vergroten in een poging polariserende sentimenten te beteugelen.¹⁵¹ Ook wordt door een aantal gemeentes, op eigen initiatief, verkend of en op welke manier, binnen de kaders van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG), beter zicht verkregen kan worden op bestaande sentimenten in de gemeenschap die kunnen duiden op ongenoegen en polarisatie, in een poging hier beter op te kunnen anticiperen. Hier is ook een online dimensie aan gekoppeld.¹⁵²

Daarnaast wordt door verschillende gemeentes en partijen ingezet op kennisvergroting onder professionals die mogelijk met radicalisering en extremisme te maken zouden kunnen krijgen. Zo worden ROR-trainingen aangeboden en bieden verschillende, met name de grotere, gemeentes kennissessies aan voor partners waar ook kleinere gemeentes en andere relevante partijen in de regio bij aan kunnen sluiten. Dergelijke sessies worden ook vanuit het RNO aangeboden. Tevens organiseert de NCTV kennissessies voor professionals. Vanuit de politie wordt eveneens (regionaal) ingezet op kennisvergroting onder politieprofessionals, bijvoorbeeld door het intern verspreiden van factsheets en het geven van presentaties voor politiecollega's over hoe signalen van verschillende vormen van extremisme te herkennen. Hierbij is ook aandacht voor regio-specifieke ontwikkelingen, signalen en gebeurtenissen.¹⁵³

Verder proberen verschillende gemeentes kennis van bestaande kanalen en meldingsstructuren onder professionals te vergroten, zodat organisaties met zorgen weten waar ze met eventuele signalen naartoe zouden kunnen.¹⁵⁴ Mede hierom en om onderlinge netwerken te versterken en signaleringsstructuren te verbeteren zijn in verschillende organisaties aandachtsfunctionarissen aangesteld. Het gaat hier specifiek om een taakaccent, dus niet om een aparte functie. Omdat deze aandachtsfunctionarissen beter bekend zijn met de bestaande kanalen en structuren, zouden signalen beter op de juiste plek terechtkomen. Daarbij is het idee dat de aandachtsfunctionarissen ook de aandacht voor het thema extremisme en radicalisering vergroten in de organisaties waar zij werken. In een aantal gemeentes zijn ook aandachtsfunctionarissen in GGZ-instellingen aangesteld. In andere gemeentes (nog) niet.

147 Interviews P6, P14, P15, P19, P28, P30 en P31.

148 Interne Documentatie gemeente Den Haag; Interviews P14 en P15, P28.

149 Documentatie gemeente Den Haag; Interviews P16 en P17.

150 Interviews P2, P16 en P17.

151 Interview P1.

152 Interviews P1 en P2.

153 Interviews P10 en P11.

154 Interviews P1, P2, P16, P17 en P19.

Ook bij verschillende onderwijsinstellingen in de regio zijn dergelijke professionals met zo'n CTER-taakaccent aangesteld, met name bij de wat grotere gemeentes.¹⁵⁵

Fase Persoonsgerichte Aanpak (PGA)

De PGA in de regio is tot stand gekomen toen gemeentes te maken kregen met inwoners die uitreisden of uit wilden reizen naar de strijdgebieden in Syrië en Irak. Er moest toen snel geschakeld worden, temeer omdat van de regio relatief veel mensen (probeerden) uit te reizen. In samenwerking met de Zorg- en Veiligheidshuizen Haaglanden en Hollands Midden, die al bekend waren met het opzetten en uitvoeren van een PGA rond andere casuïstiek, is toen de PGA specifiek voor deze problematiek ingericht. In eerste instantie was de aanpak dus voornamelijk ingericht op jihadisme en uitreis en het voorkomen daarvan. In de loop der jaren is daar meer aandacht bijgekomen voor andere vormen van extremisme.

De manier waarop de PGA precies is ingericht bij de verschillende gemeentes in de regio verschilt onderling op onderdelen. Zo hebben sommige gemeentes een duidelijk meldpunt waar burgers met zorgen rondom radicalisering en extremisme terecht kunnen. Dat kan bijvoorbeeld een bepaald telefoonnummer zijn, of een website. Andere gemeentes kiezen er (bewust) voor om dit niet op deze manier in te richten. Vaak hebben ze dan wel een meldpunt voor meer algemene zaken rondom veiligheid, maar niet specifiek op extremisme en radicalisering. Over het algemeen blijkt uit reactie van de respondenten dat via deze weg maar heel beperkt meldingen of signalen binnenkomen. "Ik loop al vier jaar met deze telefoon en er is nog nooit op gebeld." vertelt een van de respondenten. Soms komen er meldingen binnen via Jongerenwerk of vanuit loketten als burgerzaken binnen de gemeentes zelf, of een enkele keer via de lokale zorg- en veiligheidskamer.¹⁵⁶ Het overgrote deel van de signalen komt echter via de politie binnen.

Ook de manier waarop met de duiding van signalen wordt omgegaan verschilt per gemeente in de regio. Bij een aantal gemeentes worden alle signalen die binnenkomen besproken in de weegploeg. Bij andere gemeentes kan een partner eerst een afweging maken of een signaal relevant genoeg is om te bespreken met de andere partners. Verder is de duiding van signalen in verschillende gemeentes op verschillende manieren ingericht, waarbij verschillende duidingsinstrumenten worden gebruikt. Bij het invullen van een duidingstool blijken gemeentes tegen uitdagingen aan te lopen. Zo geven sommige gemeentes aan dat het tijdrovend is om de tool volledig te doorlopen, of dat de criteria op verschillende manieren te interpreteren zijn.¹⁵⁷ Daarbij zijn de meeste duidingstools zo ingericht dat er voor iedere ideologie of extremistische categorie een apart hoofdstuk is opgenomen. Een casus die als jihadistisch wordt ingeschat bijvoorbeeld wordt vervolgens geduid en in kaart gebracht volgens het hoofdstuk dat in de duidingstool is opgenomen voor specifiek jihadistische casuïstiek. Met de vermenging van verschillende extremistische uitingsvormen en de overlap in thema's en (complot)theorieën is het niet altijd duidelijk te bepalen binnen welke categorie een casus het beste past.

¹⁵⁵ Interviews P28, P30 en P31.

¹⁵⁶ Sommige gemeentes in de regio hebben lokale zorg- en veiligheidskamers. Deze hebben als doel de samenwerking tussen lokale partners uit de zorg, het strafrecht en bestuur te ondersteunen om zo gezamenlijk maatschappelijke uitval, ernstige overlast en criminaliteit tegen te gaan.

¹⁵⁷ Interview P19.

Een ander gehoord knelpunt is het gebrek aan informatie in een casus, waardoor delen van de tool niet kunnen worden ingevuld. Met name bij de duiding van casussen die vanuit anti-overheidsgedachtegoed in beeld komen lijkt dit naar voren te komen.¹⁵⁸ In de praktijk worden de tools dan ook vaak meer gebruikt als richtlijn, of er worden bepaalde componenten uitgehaald waar specifiek naar wordt gekeken, met name de mate waarin er bij een casus sprake is van geweldsbereidheid, en de mate van een ideologische overtuiging. Daarnaast kijken de meeste gemeentes naar mogelijke risico- en beschermende factoren. Vervolgens wordt dan aan de hand van dit beeld en op basis van ervaring van de betrokken professionals een inschatting gemaakt, zonder de overige criteria van de tool te doorlopen. Andere gemeentes maken helemaal geen gebruik van de tool en maken de inschatting op basis van ervaring en gevoel. Als wordt besloten om een casus op te nemen in de PGA lijkt het proces uniformer te worden. Vrijwel alle gemeentes notificeren een subject met een brief als wordt besloten een PGA te starten, en er wordt een plan van aanpak opgesteld waarin doelen worden opgenomen. Aan de hand van deze doelen wordt later besloten of de persoon nog in de aanpak hoort, of de casus over kan gaan naar monitoren of dat deze afgesloten kan worden.

Fase Detentie en re-integratie

De organisatie van het MAR is op landelijk niveau vastgelegd en in die zin zijn er dan ook minder onderlinge regionale of lokale verschillen te zien in de regio. Wel kan op regionaal niveau gekeken worden hoe invulling wordt gegeven aan de re-integratiefase. In de regio Haaglanden is naar aanleiding van het Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' ingezet op de ontwikkeling van lokale re-integratie aanpakken en het versterken van het regionale netwerk, waarbij Zorg- en Veiligheidshuizen in geval van complexe casuïstiek een overkoepelende rol in kunnen nemen.¹⁵⁹ Sommige gemeentes kunnen meer aanbieden wat betreft resocialisatie, bijvoorbeeld buddy programma's, dan andere gemeentes. Op regionaal niveau bestaan er in deze fase enkele uitdagingen die met name samenhangen met de complexiteit van informatiedeling. In lijn met de landelijke structuren sluiten lokale partners waaronder politie niet structureel bij het MAR aan, en de PI niet bij de lokale casus overleggen.¹⁶⁰ Deze constructie blijkt in de praktijk wel ingewikkeldheden met zich mee te kunnen brengen. Bijvoorbeeld wanneer een gedetineerde na vrijkomst uit detentie in een andere gemeente wil gaan wonen.¹⁶¹ Mocht dit het geval zijn is het dus belangrijk dat beide gemeentes betrokken zijn bij de verschillende overleggen.

De nieuwe wetgeving voor de inrichting van de PGA die in aantocht is zou onduidelijkheid rondom informatiedeling kunnen ondervangen. Daarbij geven respondenten aan dat er zorgen bestaan of deze constructie, ondanks dat gemeente en RN als overkoepelende partners bij beide overleggen aansluiten, niet kwetsbaar is. De zorg is of alle relevante informatie van de casus en uit het resocialisatieplan op deze manier wel bij de juiste partijen terecht komt. Vooral omdat die overdracht bij slechts één of twee personen is belegd (en die overdracht vaak mondeling plaatsvindt).¹⁶² Daarbij geven respondenten aan dat er soms onduidelijkheden bestaan over wie waarvoor verantwoordelijk is in welke fase, en worden de dubbele overleggen van het MAR en de PGA, ondanks begrip voor de reden achter de constructie, soms als minder efficiënt ervaren.¹⁶³

In het volgende onderdeel zal worden besproken hoe de inrichting van de aanpak zich verhoudt tot het extremistische landschap zoals uiteengezet in deel II van dit rapport. In dit onderdeel zijn ook ervaringen van respondenten wat betreft de aanpak in de regio meegenomen.

158 Interviews P14, P15, P16 en P17.

159 RSIV, 'Jaarverslag eenheid Den Haag 2023'.

160 Bij casuïstiek met een hoog risico waar geen gemeente bij is betrokken kan de politie incidenteel op uitnodiging wel aansluiten.

161 Interview P27.

162 Interviews P13 en P1.

163 Interviews P1, P14, P15, P16 en P17.

Observaties

Over het algemeen wordt er in de regio veel geïnvesteerd op het thema radicalisering en extremisme. Er wordt ingezet op kennisvergroting, waarbij verschillende gemeentes kennissessies organiseren en daar partners en kleinere gemeentes uit de regio voor uitnodigen. Gemeentes met meer capaciteit en ervaring ondersteunen gemeentes met minder capaciteit, bijvoorbeeld bij het aanvragen van versterkingsgelden van de NCTV, het organiseren en faciliteren van trainingen en overleggen of het delen van kennis, methodieken en tools. Daarnaast worden vanuit de NCTV en de Veiligheidshuizen trainingen en kennissessies aangeboden die, zeker door de gemeentes met casuïstiek, over het algemeen goed worden bezocht. Verder is er veel aandacht voor het versterken van de onderlinge samenwerking, onder meer vanuit de Zorg- en Veiligheidshuizen: RNO's worden door meerdere gemeentes bijgewoond. Die samenwerking wordt door de respondenten in dit onderzoek als positief benoemd, met name vanwege de korte lijnen: "Iedereen weet elkaar altijd wel te vinden als er iets is."¹⁶⁴ Daarnaast hebben een aantal gemeentes de laatste jaren een professionaliseringsslag doorgemaakt. Er wordt binnen deze gemeentes systematischer gewerkt en meer gedocumenteerd dan een aantal jaren terug. Verder is er in de regio veel bestuurlijk draagvlak voor het thema radicalisering en extremisme, met name in de grotere gemeentes.

Naast deze positieve blik op de aanpak geven respondenten ook aan tegen een aantal dilemma's aan te lopen. Hoewel een gedetailleerde evaluatie van de huidige aanpak buiten de scope van dit onderzoek valt, zijn deze dilemma's op hoofdlijnen wel meegenomen in onderstaande observaties. De eerste twee punten zijn meer structureel van aard en bespreken algemene observaties ten aanzien van de aanpak. De andere vier punten gaan met name in op de vraag in hoeverre de aanpak aansluit bij de bevindingen zoals besproken in deel II. Dit onderdeel sluit af met een conclusie en een vertaalslag van de observaties naar concrete aanbevelingen voor zowel de beleidskant als de uitvoering.

1. Uniformiteit

Wat allereerst opvalt is dat er verschillen bestaan tussen hoe de gemeentes in de regio met het thema extremisme en radicalisering omgaan, hoeveel prioriteit er aan het thema gegeven wordt of kan worden en hoe de aanpak is ingericht.

Hoewel het netwerk in de regio in eerste instantie goed op orde lijkt, en verschillende respondenten hun waardering uitspreken voor de manier waarop dit netwerk is ingericht, zijn niet alle gemeentes op dezelfde manier in dit netwerk betrokken. Met name de wat grotere gemeentes nemen actief deel aan de aangeboden kennissessies en organiseren deze vaak ook zelf voor relevante partners in hun gemeente of district. Ook nemen met name de grotere gemeentes met meer capaciteit op meer structurele wijze deel aan georganiseerde overleggen als van het RNO. Voor ongeveer de helft van de gemeentes in de regio, met name de gemeentes met weinig tot geen casuïstiek, blijkt dit in de praktijk echter lastiger. Dit hangt voor een deel met een capaciteitsvraagstuk samen. Zo is bij kleinere gemeentes vaak één persoon aangesteld voor het thema openbare orde en veiligheid, waar CTER een sub-thema van is. Gezien het veelvoud aan thematiek is het niet altijd mogelijk om bij alle kennis- en netwerkoverleggen aan te sluiten. Daarbij heeft het merendeel van deze gemeentes vooralsnog weinig (zichtbare) casuïstiek (gehad), waardoor andere veiligheidsthema's hoger geprioriteerd worden. Een risico hierbij is dat de gemeentes die de thematiek als minder urgent ervaren, minder investeren op het herkennen van signalen, met als gevolg dat er (waarschijnlijk) weinig signalen worden opgepikt.

164 Interview P1.

Hierdoor zal het thema niet als urgent worden ervaren waardoor de noodzaak om hierop te investeren uitblijft. Deze dynamiek brengt het risico met zich mee dat er mogelijk wel casuïstiek is, maar dat deze niet goed herkend wordt of in beeld komt.

Verder verschilt de wijze waarop gemeentes de signaleringsstructuur hebben ingericht. Sommige gemeentes hebben een (duidelijk vindbaar) meldpunt in de vorm van een telefoonnummer of website, andere niet. Hierdoor is het voor inwoners niet altijd duidelijk waar zij met eventuele zorgen terecht kunnen. Daarbij geven verschillende respondenten aan dat partnerorganisaties zoals onderwijsinstellingen of maatschappelijke organisaties niet altijd bekend zijn met de meldingsstructuren of waar ze met vragen over radicalisering en extremisme terecht kunnen.¹⁶⁵ In verschillende gemeentes wordt hier op geïnvesteerd, in andere gemeentes niet, of minder.

Ook bestaan er verschillen tussen gemeentes wat betreft het aanbod van projecten gericht op het vergroten van de weerbaarheid van inwoners tegen radicalisering en extremisme. Iets meer dan de helft van de gemeentes in de regio heeft hier geen programma's op. Daarnaast vallen verschillen op wat betreft de inrichting en uitvoering van de PGA, met name rondom het duidingsproces. Zo worden in een aantal gemeentes alle signalen die via verschillende wegen binnenkomen voorgelegd aan een weegtafel, terwijl in andere gemeentes partners eerst zelf een inschatting kunnen maken of een signaal met de ketenpartners op de weegtafel besproken dient te worden of niet. Het idee hierachter is (wellicht terecht) dat niet ieder signaal in een weegoverleg hoeft te worden besproken. Het risico is dat dit door kan slaan in een soort 'pre-weging' waarin één ketenpartner of zelfs één professional beslist of een signaal op een weegtafel zou moeten worden besproken. Hierdoor zijn niet alle kernpartners op de hoogte van alle mogelijke casuïstiek in een gemeente. Een complicerende factor hierbij is dat de PGA enerzijds bedoeld is voor situaties waarin duidelijk sprake is van zorgen rondom radicalisering en extremisme, maar tegelijkertijd ook een preventief doel kan hebben, waarbij de aanpak mogelijkheden biedt om te interveniëren. Dit kan in de praktijk tot discussie leiden of iemand wel of niet in de PGA thuishoort. Door die 'eerste filter' wordt deze discussie niet gevoerd.

Verder gebruiken gemeentes uiteenlopende duidingsinstrumenten die verschillende definities en categorieën hanteren. Sommige gemeentes maken helemaal geen gebruik van een duidingsinstrument en varen op ervaring en onderbuikgevoelens. Dit gebrek aan uniformiteit in duidingscriteria brengt mogelijke risico's met zich mee. Zo bestaat de kans dat in de ene gemeente een casus wél in de PGA zou worden opgenomen, en in de andere niet.

2. Persoonsafhankelijkheid

Wat eveneens opvalt is dat er sprake is van een zekere persoonsafhankelijkheid onder meer in de prioritering van het thema en de omgang met mogelijke casuïstiek. Hoewel deze persoonsafhankelijkheid begrijpelijk en waarschijnlijk ook onvermijdelijk is, is het wel goed om te realiseren dat dit gevolgen kan hebben voor of en op welke wijze een casus wordt opgepakt. Een professional die meer urgentie ervaart op het thema kan ervoor zorgen dat zaken eerder of serieuzer worden opgepakt. Andersom kan het ook een tegenovergesteld effect hebben. Wat dit kwetsbaar maakt is dat vaak maar een aantal personen per partnerorganisatie is aangesteld met een 'taakaccent CTER'. Hun opstelling en visie kan in die zin dus bredere gevolgen hebben voor het oppakken en duiden van een signaal, situatie of casus.

¹⁶⁵ Interview P6, P28, P29.

Daarbij kan het eigen referentiekader van de professional onbewust een rol spelen in de duiding van signalen. Omdat bepaalde ideeën meer ingebed zijn in de samenleving, bestaat het risico dat mensen vanuit hun eigen referentiekader bepaalde signalen niet als problematisch of mogelijk extremistisch herkennen.¹⁶⁶ Mogelijk zorgelijke uitspraken kunnen daardoor eerder als incidenteel dan als structureel worden afgedaan of zouden gebagatelliseerd kunnen worden. Iemand is “gewoon een beetje racistisch”¹⁶⁷, terwijl dat op zichzelf zorgelijk kan zijn, of ver kan gaan. Ook komt naar voren dat bepaald gedrag als puberaal wordt afgedaan, terwijl hetzelfde gedrag vanuit een andere ideologische achtergrond wél als zorgelijk wordt ingeschat.¹⁶⁸

Een andere veelgenoemde uitdaging is dat kennis vaak is geborgd bij een specifieke professional, en niet of in mindere mate bij de organisatie, waardoor het risico bestaat dat kennis uit de organisatie verdwijnt als een persoon doorstroomt naar een andere functie.¹⁶⁹ Dit blijkt door de hele keten te spelen. Wat dit extra prangend maakt, is dat meerdere respondenten aangeven dat het verloop binnen organisaties hoog is, wat gevolgen heeft voor de kennisborging. Zo wordt aangegeven dat het verloop van aandachtsfunctionarissen zo hoog is, dat er vrijwel continu moet worden getraind om het basiskennisniveau op peil te houden.¹⁷⁰ Ook organisaties die zijdelings met het thema te maken krijgen, zoals onderwijsinstellingen, geven aan hiermee te maken te hebben. In de tijd van de uitreis van jongeren naar de strijdgebieden in Syrië en Irak werd er bijvoorbeeld veel geïnvesteerd in het herkennen en tegengaan van radicalisering en extremisme. Nu, tien jaar later, zijn veel professionals die daar destijds mee te maken hadden, doorgestroomd naar andere functies en is de kennis van toen grotendeels verloren gegaan. Ook gemeentes zelf hebben met de uitstroom van kennis te maken. In interviews kwam meerdere keren naar voren dat een respondent geen antwoord kon geven op een vraag over bijvoorbeeld casuïstiek of gebeurtenissen uit de onderzoeksperiode omdat de persoon toen nog niet werkzaam was bij de gemeente.

Verder geven verschillende gemeentes aan dat zij (sterk) afhankelijk zijn van wat de politiepартner in hun gemeente aanbrengt aan signalen en mogelijke casuïstiek. Ook zijn zij naar eigen zeggen voor hun informatiepositie binnen casuïstiek voor een groot deel afhankelijk van de politie. Deze afhankelijkheid van één partner kan kwetsbaar zijn, zeker in het licht van de hierboven geschetste persoonsafhankelijkheid en het kleine aantal personen dat per partnerorganisatie met de aanpak van extremisme en radicalisering is belast. Daarbij zijn het in de meeste gemeentes vrijwel altijd dezelfde personen die in het weegoverleg signalen duiden. Veel partijen geven aan dit als prettig te ervaren, omdat er sprake moet zijn van vertrouwen bij het doen van een duiding.¹⁷¹ Dat er een mogelijk risico van ‘collectieve tunnelvisie’ kan ontstaan, wordt niet als zodanig herkend. Iedereen houdt elkaar wel scherp, lijkt de gedeelde mening.

3. Diffuser fenomeen

Zoals beschreven in deel II is het extremistische landschap (ook) in de regio Haaglanden en Hollands Midden de afgelopen jaren verbreed, onder andere vanwege verschillende (sub) uitingsvormen van extremisme. Daarnaast is er sprake van vermenging binnen het landschap, waarbij verschillende uitingsvormen overlappings vertonen in ideeën of thema's. Ook kunnen (complot-)theorieën binnen verschillende uitingsvormen naar voren komen. Afgebakende ideologieën lijken minder belangrijk te zijn geworden. Het onderscheid tussen de verschillende verschijningsvormen van extremisme is hierdoor niet altijd even eenduidig. Het online domein

166 Interviews P20, P21, P29 en P36.

167 Interview P20.

168 Interviews P10, P11, P13, P20, P21, P22, P29.

169 Interviews P1, P3, P7, P12, P13, P22, P25, P26, P29.

170 Interviews P1, P13, P14, P15, P16, P17, P22.

171 Interviews P2, P14, P15, P19.

speelt bij deze ontwikkeling een belangrijke rol. Via online platforms kunnen mensen makkelijker met extremistische content in aanraking komen, maar ook met mensen met vergelijkbare ideeën in uiteenlopende gradaties van extremiteit. Ook offline kan deze dynamiek spelen, bijvoorbeeld tijdens protesten en demonstraties waarbij verschillende mensen met deels overlappende ideeën bij elkaar komen. Deze ontwikkeling kan ertoe leiden dat mensen verschillende elementen uit verschillende ideologieën overnemen om invulling of uiting te geven aan gevoelens van ongenoegen zonder een volledige ideologie omarmen. Dit wordt ook wel aangeduid met de term ‘salade bar extremismisme’.¹⁷² Deze meer hybride of gepersonaliseerde vorm van extremismisme is lastiger te categoriseren en daarmee ook lastiger te detecteren. De verbreding van, en vermenging binnen, het extremistische landschap brengt verschillende uitdagingen mee voor de praktijk.

a. Herkennen van signalen

Vrijwel alle gemeentes die gesproken zijn voor deze analyse geven aan dat zij zich zorgen maken of ze de ontwikkelingen op het gebied van radicalisering en extremismisme in hun gemeente wel goed in beeld hebben en of signalen voldoende worden opgepikt. De vraag die geregeld gesteld werd, “is het er niet, of zien we het niet?”¹⁷³ Met de verandering in het landschap is extremismisme minder eenduidig en daarmee minder goed herkenbaar geworden. Met name de grotere gemeentes zetten hierop in door te investeren in kennisvergroting van uittings- en verschijningsvormen van extremismisme onder professionals die deze signalen tegen zouden kunnen komen en op kennisvergroting van signaleringsstructuren bij deze professionals.

Een aantal gemeentes zet hierbij expliciet in op het vergroten van de eigen zichtbaarheid en vindbaarheid wat betreft de aanpak van radicalisering en extremismisme, waarbij organisaties en mogelijke partners actief worden benaderd.¹⁷⁴

De zorg bij veel gemeentes ligt daarnaast met name bij het in beeld krijgen van anti-overheidsextremisme, waarbij de vraag leeft of deze vorm wel goed in beeld komt binnen de huidige signaleringsstructuur. Een respondent gaf aan dat zij de indruk hebben dat er “van alles leeft en broeit in de gemeenschap.”¹⁷⁵ Zo zien gemeentes dat mensen zich (online) sterk uitspreken, bijvoorbeeld in online uitgaves van lokale berichtgeving. Een respondent geeft het voorbeeld dat op een aankondiging van de bouw van nieuwe woningen reacties verschenen die duiden op maatschappelijk ongenoegen en die “best zorgelijk” waren.¹⁷⁶ Dit soort sentimenten vertalen zich echter weinig naar concrete signalen.¹⁷⁷ Dit zou samen kunnen hangen met relatieve onbekendheid met het fenomeen, waardoor het lastiger in te schatten is wanneer iets zorgelijk is, hoe dit geduid kan worden en met name ook zoals hieronder verder besproken zal worden, in welke gevallen de overheid in zou moeten grijpen en wanneer een casus in een PGA thuishoort.¹⁷⁸

Vanuit het RSIV, maar ook vanuit enkele gemeentes zelf, wordt gekeken hoe er meer zicht kan worden verkregen op uitingen van anti-overheidsextremisme in de regio. Zo keek een gemeente in de verkiezingsperiode of mensen hun stembiljet terugstuurden,¹⁷⁹ en zetten meerdere gemeentes in op het trainen van de eigen professionals bij gemeentelijke loketten op het herkennen van mogelijke signalen, waaronder het terugsturen van (ongeopende) brieven door inwoners.¹⁸⁰

172 Dryden, ‘An ideological pick ‘n’ Mix’.

173 Interviews P1, P2, P14, P15.

174 Interview P2 en P19.

175 Interview P1.

176 Interview P1.

177 Interviews P1 en P36.

178 Interviews P33 en P36.

179 Interviews P14 en P15.

180 Interviews P1, P14, P15, P19, P22.

Ook is er een ROR-training voor lokale professionals ontwikkeld over anti-overheidsextremisme, gericht op het herkennen van deze vorm en hoe hierop te reageren. Daarbij wordt vanuit het RSIV en vanuit een aantal gemeentes bekeken of en hoe bestaande preventieprojecten gericht op het vergroten van weerbaarheid tegen extremisme en radicalisering aan kunnen sluiten bij anti-overheidsextremisme. Dergelijke projecten zijn vooralsnog veelal gericht op identiteitsontwikkelingen (in een interculturele context) en (digitale) weerbaarheid van jongeren. Bij anti-overheidsextremisme gaat het echter vaak om volwassenen (met name veertigplussers) die (online) in aanraking komen met complotideeën. Het RSIV en enkele gemeentes denken na over hoe deze doelgroep bereikt kan worden.¹⁸¹ Dergelijke zorgen leven niet in alle gemeentes in de regio. Bij de meerderheid van de gemeentes blijven dit soort investeringen vooralsnog uit. Wel is het merendeel van de gemeentes verbonden aan het RSIV en de Veiligheidscoalitie. In hoeverre zij betrokken zullen zijn bij het nog te starten project is nu nog niet goed inzichtelijk. Wel zijn alle gemeentes benaderd en is om medewerking gevraagd.¹⁸²

b. Persoonsgerichte Aanpak

Ook wat betreft de PGA zorgen ontwikkelingen in het extremistische landschap voor uitdagingen. Zo compliceert de verbreding en vermenging van verschillende uitingsvormen het invullen van een duidingstool. Het onderscheid tussen links, rechts, religieus of anti-overheid is niet altijd eenduidig te maken. Zoals beschreven in deel II, komen vergelijkbare complotideeën bij zowel rechts-extremisme als anti-overheidsextremisme naar voren, binnen het rechts-extremisme kan er in de vorm van ecofascisme een overlap zitten met milieu-extremisme, en ook binnen links-extremisme kan sprake zijn van overlapping met dierenrechten- en milieu-extremisme. In de praktijk kan dit het invullen van een duidingstool compliceren. De meeste duidingstools hebben voor iedere ideologie een apart hoofdstuk. Als een casus als rechts-extremistisch wordt ingeschat, wordt vervolgens het onderdeel van de duidingstool ingevuld dat is opgesteld voor rechts-extremistische casuïstiek. In het huidige landschap, waar die indeling dus niet altijd meer zo eenduidig te maken is, kan een casus elementen bevatten van verschillende ideologieën. Hierdoor kan een casus niet altijd volledig in beeld worden gebracht. Ook kwam het voor dat enkele professionals uit de praktijk het onderscheid tussen rechts-extremisme en anti-overheidsextremisme lastig vonden om te maken, en de twee door elkaar leken te gebruiken. Ook dit kan gevolgen hebben voor de manier waarop een duidingstool wordt ingevuld. Vanuit de praktijk is voorgesteld om verschijningsvormen van extremisme breder te aanschouwen en om gebruik te maken van verschillende labels die toegekend kunnen worden aan een casus. Er zou dan niet langer een keuze gemaakt hoeven te worden binnen welke ideologie een casus past.¹⁸³ Op deze manier zou een casus beter en vooral vollediger in beeld kunnen worden gebracht.

Verder komt naar voren dat signalen die binnenkomen en die duiden op anti-overheidsextremisme zelden tot een opname in de PGA leiden. Ook het RSIV herkent dit beeld.¹⁸⁴ Hiervoor lijken verschillende redenen te zijn. Zo geven respondenten aan dat er bij deze gevallen vaker onvoldoende informatie over een individu of een groep is om een volledige duiding te kunnen doen. Hierbij wordt aangegeven dat het verkrijgen van informatie over individuen of groepen die vanuit deze vorm in beeld komen extra ingewikkeld is, juist omdat zij zich per definitie afkeren van de overheid. Zij reageren dan ook zelden op gespreksverzoeken vanuit de gemeente.¹⁸⁵ Daarbij blijven individuen die in beeld komen vaak (net) onder de grens van de classificatie extremisme. Bij het doen van een duiding spelen geweldsbereidheid/legitimering

181 'Coalitie voor veiligheid 2023-2026 Eenheid Den Haag'; Interviews P2, P16 en P17.

182 'Coalitie voor veiligheid 2023-2026 Eenheid Den Haag'; Interviews P2, P16 en P17.

183 Interview P20 en P21.

184 Coalitie voor veiligheid 2023-2026 Eenheid Den Haag'.

185 Interviews P1, P12, P14 en P15, P36.

van geweld en handelen vanuit een gedachtegoed voor de meeste gemeentes een belangrijke, zo niet doorslaggevende factor in de beslissing om iemand op te nemen in de PGA. In de praktijk blijken hiervoor bij individuen die vanuit dit gedachtegoed in beeld komen vaak onvoldoende aanknopingspunten te zijn, ondanks gedrag dat als zorgelijk kan worden beschouwd.¹⁸⁶ De recente aanscherping van de NCTV in de Nationale Extremismestrategie 2024-2029, waarin expliciet staat opgenomen dat onder extremisme ook haatzaaien en het (structureel) de-legitimeren van de democratische rechtsstaat tot extremistische gedragingen worden gerekend,¹⁸⁷ zou kunnen helpen bij die duiding.

Het vrijwillige karakter van de PGA kan daarnaast de omgang met individuen die vanwege mogelijk problematische anti-overheidsideeën in beeld komen compliceren en roept de vraag op of er voldoende interventiemogelijkheden bestaan in de huidige PGA voor de omgang met specifiek deze vorm van extremisme. Met name het vinden van ingangen, zoals een specifieke hulpvraag, kan bij deze vorm lastig zijn.¹⁸⁸ Als deze ingangen ontbreken kan het als minder zinvol worden ingeschat om een subject op te nemen in een PGA. In dergelijke gevallen wordt wel gekeken of andere trajecten eventueel beter aansluiten.¹⁸⁹

Verder komen, met name in Den Haag als 'demonstratiehoofdstad van Nederland', mensen vanuit anti-overheidsextremisme in beeld die zelf niet woonachtig zijn in de stad of zelfs niet in de regio. Deze personen komen specifiek naar Den Haag om hun ongenoegen te uiten. Wanneer zij voor overlast zorgen, kunnen zij niet in de PGA van Den Haag worden opgenomen, maar dienen zij besproken te worden in de eigen gemeente. Als deze personen in de eigen gemeente geen overlast veroorzaken, kan het voorkomen dat de betreffende gemeente geen interventiemogelijkheden ziet. Vanuit het RSIV wordt op dit moment gekeken naar mogelijke handelingsperspectieven in dergelijke situaties.¹⁹⁰ Vooralsnog kunnen gemeentes in dit soort gevallen alleen een gebiedsverbod aan de persoon in kwestie opleggen.

4. Online domein

Zoals in deel II beschreven, speelt het online domein de afgelopen jaren in toenemende mate een aanjagende rol bij de verspreiding van extremistisch gedachtegoed. Mensen komen niet alleen sneller in aanraking met zorgelijke content, maar kunnen ook makkelijker met gelijkgestemden in contact komen. Deze ontwikkeling brengt uitdagingen met zich mee voor de aanpak in de regio. Zo geven professionals door de hele keten aan dat het moeilijk is om zicht te krijgen op wat er in het online domein op het gebied van extremisme gebeurt. Voor gemeentes speelt dat zij zelf (zeer) beperkte mogelijkheden hebben om te kijken wat er online gebeurt (deels ingegeven door de discussie of het de taak is van de gemeente om online te monitoren).

Specifiek op het thema anti-overheidsextremisme proberen enkele gemeentes in samenwerking met andere partijen meer zicht te krijgen op sentimenten van maatschappelijk ongenoegen en signalen van polarisatie in het online domein.¹⁹¹ Ook vanuit het RSIV wordt bekeken wat hier mogelijk zou kunnen zijn. Dergelijke initiatieven bevinden zich nog in een oriënterende fase.¹⁹² Verder richten huidige programma's die investeren op online weerbaarheid zich hoofdzakelijk op jongeren. Personen die vanuit zorgen rondom anti-overheidsextremisme in beeld komen,

186 Interviews P2, P14, P15, P16, P17, P36. In één gemeente komt die geweldsbereidheid bij anti-overheidsextremisme juist wel heel sterk naar voren. Zij lijken hierin de uitzondering te vormen.

187 NCTV, 'Bevorderen, Beschermen, Bestrijden'.

188 'Coalitie voor veiligheid 2023-2026 Eenheid Den Haag'; Interviews P2, P14 en P15.

189 Interviews P14 en P15.

190 'Coalitie voor veiligheid 2023-2026 Eenheid Den Haag'.

191 Interviews P1, P2, P16 en P17.

192 Interviews P1 en P37.

bevinden zich met name in de leeftijdscategorie veertig plus. Vooralsnog zijn er geen projecten die inzetten op het vergroten van de online weerbaarheid van deze doelgroep. Hier wordt in sommige gemeentes wel over nagedacht.¹⁹³ Ook vanuit het RSIV wordt gekeken naar mogelijkheden en behoeften.¹⁹⁴ Wat dit lastig maakt is de vraag hoe mensen bereikt kunnen worden, wat bij schoolgaande jongeren eenvoudiger is. Daarnaast is het ook vooral de vraag met welke boodschap deze doelgroep bereikt kan worden. Dat mensen die mogelijk vatbaar zijn voor anti-overheidsretoriek waarschijnlijk al een zekere mate van wantrouwen ten opzichte van de overheid en reguliere media hebben, maakt deze vraag extra ingewikkeld.

Verder leven er zorgen rondom de radicalisering onder jongeren. Deze vindt vaak buiten het zicht plaats, veelal op fora en versleutelde platforms waar onder andere extremistische en gewelddadige content wordt gedeeld.¹⁹⁵ Verschillende zaken elders in Nederland en in Europa laten zien dat deze radicalisering enorm snel kan gaan, soms in slechts enkele weken, en dat er een serieuze gewelds dreiging vanuit kan gaan.¹⁹⁶ De vraag leeft of de huidige aanpak voldoende aanknopingspunten biedt om met deze ontwikkeling om te gaan. In verschillende gevallen kwamen jongeren waaronder minderjarigen pas in een vrij laat stadium van hun radicalisering in beeld. Dit roept de vraag op of de signaleringsstructuur wat betreft radicalisering onder (zeer) jeugdigen voldoende is. Hebben ouders en professionals voldoende kennis van de onlinewerelden waar veel jongeren zich in bevinden, en van de (extremistische) content waar ze daar mee in aanraking kunnen komen?¹⁹⁷ En zijn zij in staat signalen van mogelijke radicalisering te herkennen? Positieve ervaringen met interventies zoals ‘stopgesprekken’ onderschrijven het belang van vroegtijdige signalering.¹⁹⁸

In verschillende gemeentes wordt gekeken naar partners waaronder onderwijsinstellingen, om mogelijke signalen van radicalisering onder jongeren beter of eerder in beeld te krijgen. In de ene gemeente lukt die samenwerking beter dan in de andere.¹⁹⁹ Ook een aantal onderwijsinstellingen zelf, met name instellingen die in de praktijk te maken hebben gehad met een incident gerelateerd aan radicalisering, zoeken naar manieren om hun kennis op dit thema te vergroten en vragen om programma's en ondersteuning, met name gericht op preventie. Voor instellingen die niet of minder met de thematiek te maken hebben geldt, gezien het veelvoud aan thema's waar onderwijsinstellingen mee te maken hebben, deze prioritering minder.²⁰⁰ De samenwerking tussen onderwijsinstellingen en gemeentes is niet regio-breed gefaciliteerd of georganiseerd.²⁰¹

Daarnaast investeert een aantal gemeentes in een onlinecomponent van jongerenwerk om zo, vanuit een preventieperspectief, beter zicht en grip te krijgen op online radicalisering bij (zeer) jeugdigen.²⁰² Daarnaast worden programma's aangeboden in het kader van het vergroten van online weerbaarheid onder jongeren, waarbij aandacht uitgaat naar het herkennen van (online) desinformatie en nepnieuws en de werking van algoritmes.²⁰³ De vraag is of deze programma's ook de (zeer) jonge doelgroep bereiken en of zij voldoende aansluiten bij hun belevingswereld.

193 Interviews P2, P16, P17.

194 Interview P37.

195 Interviews P1, P2, P4, P5, P10, P11, P16, P19, P27, P29

196 Carla van der Wal, 'Oproep aan ouders en bedrijven: waarschuw kinderen voor gevaarlijke online fuik' Algemeen Dagblad, 7 sept 2024. Interviews P33 en P38.

197 Interviews P29, P33 en P38.

198 Interviews P28 en P38.

199 Interviews P1, P2, P19, P28, P30 en P31.

200 Interviews P28, P30, P31 en P35.

201 Interview P28.

202 Interviews P16, P17 en P19.

203 Interne Documentatie gemeente Den Haag; interviews P2, P16, P17 en P28.

Daarbij worden dergelijke programma's niet door de hele regio aangeboden, maar slechts in enkele (grotere) gemeentes.

Verder zijn organisaties die bij de omgang met minderjarigen in beeld komen veelal niet ingericht om mogelijk extremistisch gedachtegoed bij hun cliënten te duiden of om een inschatting te maken van een eventuele maatschappelijke geweldsdreiging. De afgelopen jaren is bij dergelijke organisaties wel geïnvesteerd om beter bij deze casuïstiek aan te sluiten, bijvoorbeeld door de oprichting van speciale teams die zich met dit thema bezighouden.²⁰⁴

5. Aanjagers

In het grijze gebied tussen activisme en extremisme zijn aanjagers en vaak ook leiders actief die zelf de wet niet overtreden, maar wel anderen inspireren of (indirect) aanzetten om dit te doen. Dit komt bij vrijwel alle categorieën van extremisme naar voren. Zij kunnen daarbij een proces van radicalisering bij anderen in gang zetten.²⁰⁵ Bij anti-overheidsextremisme zijn verschillende aanjagers actief die boodschappen verkondigen die volgers in (ernstige) financiële problemen kunnen brengen. Wanneer personen bijvoorbeeld door aanjagers overtuigd worden geen belastingen meer betalen, kan dit leiden tot (hoog) oplopende schulden.²⁰⁶ Personen die al financiële problemen hebben kunnen extra vatbaar zijn voor de boodschap van dergelijke aanjagers. Een aantal van deze aanjagers biedt tegen betaling diensten en advies aan. Vaak zit hier een verdienmodel achter.²⁰⁷ Verschillende inwoners uit de regio zijn meegegaan in de adviezen van dit soort aanjagers, en hebben hier (ernstige) financiële gevolgen van ondervonden.²⁰⁸ Zo zijn meerdere personen uit de regio in de problemen gekomen met de belastingdienst omdat ze meegingen in nepinformatie en valse adviezen verspreid door twee mannen die vanuit hun 'juridisch adviesbureau' onjuiste informatie verspreidden over belastingen en boetes.²⁰⁹ Gemeentes en instanties verkennen hoe zij met dit soort aanjagers om kunnen gaan. In dit kader is het 'meerjarig interbestuurlijke samenwerkingsprogramma maatschappelijke onrust en onbehagen' opgezet waarin het handelingsperspectief van lokaal bestuur centraal staat.²¹⁰

6. Gender

Extremisme in de regio lijkt, los van de vrouwelijke terugkeerders, vooral een mannenaangelegenheid. Vrouwen komen niet of minder in beeld en ook ontwikkelingen of fenomenen die in extremismestudies worden aangekaart zoals misogynie of incels komen niet in beeld. Dit roept de vraag op of deze fenomenen inderdaad niet spelen, of dat ze niet zichtbaar zijn of niet als zodanig worden herkend. De meeste respondenten zijn bijvoorbeeld wel bekend met het fenomeen 'tradwives': vrouwen die terug willen keren naar de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen en die vooral online actief zijn in het delen van geïdealiseerde content van het traditionele gezinsleven. Ook herkent het merendeel van de respondenten wel dat een aantal van deze vrouwen hier een rechts-extremistische overtuiging aan verbindt. Op de vraag of het zou worden herkend als mogelijk rechts-extremistisch als deze vrouwen in beeld zouden komen bij bijvoorbeeld kinderdagverblijven, scholen of maatschappelijk werk wordt door (vrijwel) alle respondenten ontkennend geantwoord.

204 Interview P29.

205 'Coalitie voor veiligheid 2023-2026 Eenheid Den Haag'; Interviews P4 en P5.

206 AIVD, Nationale Politie, NCTV, 'Met de rug naar de samenleving'.

207 Ibid.

208 Interviews P4 en P5.

209 NOS, 'Juridisch 'advies': Limburgs duo vast voor belastingfraude', NOS, 13 december 2023; Interviews P4, P5 en P36.

Ditzelfde lijkt te spelen voor misogynie en incels. Een aantal gemeentes heeft hier in een kennissessie wel aandacht aan besteed, met name naar aanleiding van toenemende aandacht voor deze thema's na de aanslag in het Californische Isla Vista door Elliot Rodger in 2014. Gemeentes geven aan hier zelf geen casuïstiek op te hebben. Een influencer als Andrew Tate is wel bekend, en ook de invloed die dergelijke personen op voornamelijk jongens kunnen hebben. Vooral onderwijsinstellingen geven aan dit te herkennen. Maar op de vraag of misogynie herkend zou worden als problematisch en mogelijk extremistisch, geven verschillende respondenten aan dat dit waarschijnlijk niet als 'red flag' gezien zou worden.²¹¹ Het thema staat inmiddels wel op de landelijke agenda. Zo houdt de NCTV het als narratief in de gaten²¹² en de gemeenteraad van Amsterdam heeft onlangs een motie aangenomen om vrouwenhaat aan te gaan pakken als aparte vorm van extremisme.²¹³

In hoeverre misogynie voorkomt in de regio is lastig inzichtelijk te krijgen. Als het al herkend wordt als zodanig, zal het in officiële registraties waarschijnlijk niet naar voren komen. Dit hangt samen met het eerdergenoemde punt dat bij registraties over het algemeen de categorisering links, rechts, religieus en anti-overheid wordt aangehouden. Mocht er een casus in beeld komen waar misogynie een rol speelt, zal deze waarschijnlijk worden geregistreerd als religieus of rechts-extremistisch.²¹⁴ Deze constatering onderschrijft het belang van de eerder gestelde vraag of deze categorisering in duidingstools nog houdbaar is binnen het huidige extremistische landschap, of dat het zinvoller is om met de eerder voorgestelde labels te werken waarmee niet alleen een vollediger beeld kan worden gevormd van iemands denkbeelden en overtuigingen, maar ook een vollediger beeld kan worden verkregen van het fenomeen aan sich.

7. Terugkeerders en veroordeelden

De regio kent een relatief hoog aantal vrouwen dat met hun kinderen is teruggekeerd uit de strijdgebieden van Syrië en Irak. Een terugkerend dilemma op dit thema is gelegen in zorgen over mogelijke intergenerationele overdracht van het gedachtegoed van de moeder (ouders) op de kinderen, evenals de effecten van eventuele trauma's opgelopen in het zogenoemde kalifaat en in kampen op de ontwikkeling van de kinderen. De Raad voor de Kinderbescherming is (deels) belast met de omgang met deze bijzondere casuïstiek. Hierop zijn bestaande processen aangepast.²¹⁵

Daarbij zullen er de komende jaren personen vrijkomen die veroordeeld zijn geweest voor strafbare feiten gerelateerd aan jihadisme, waaronder aspirant aanslagplegers en personen met gevechtservaring.²¹⁶ Dit kan gevolgen hebben voor de dynamiek binnen de jihadistische scene en roept daarbij de vraag op of de aanpak voldoende aansluit bij deze doelgroep. Een bijkomende uitdaging is de maatregel van het intrekken van het Nederlanderschap in sommige zaken. Deze maatregel brengt allerlei praktische uitdagingen met zich mee, zoals wie toezicht moet houden op deze mensen die buiten de samenleving worden geplaatst maar Nederland zelden verlaten.²¹⁷

211 Interviews P16, P17, P20, P21, P22.

212 Interviews P25, P26 en P33.

213 Maartje van Hoek, 'Amsterdams gemeenteraad wil vrouwenhaat aanpakken: 'Filmpjes tonen extreme ideeën over vrouwen'', De Volkskrant, 9 oktober 2024.

214 Interviews P20 en P21.

215 Interviews P18, P27 en P29.

216 NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', juni 2024.

217 Interviews P2, P7, P8 en P9.

8. GGZ-problematiek

Tot slot komt in de analyse naar voren dat verschillende personen die vanwege radicalisering/ extremisme in beeld komen (ook) kampen met (ernstige) GGZ-problematiek. Professionals die zijn geïnterviewd voor dit onderzoek uitten hun expliciete zorgen over het aantal mensen met GGZ-problematiek dat voor openbare onrust zorgt en op basis van CTER-signalen in beeld komt. Hierbij speelt niet alleen een (veiligheids-)capaciteitsvraagstuk. Wanneer iemand in beeld komt vanwege zorgen over radicalisering en er tevens sprake is van GGZ-problematiek, leidt dit meestal tot de vraag of iemand 'verward' is, of 'extremistisch'. De beantwoording van deze vraag heeft gevolgen voor zowel de beleefde maatschappelijke impact (waarbij een extremistische aanslag meer maatschappelijke impact heeft) als voor welke partijen een leidende rol spelen in de aanpak: de zorgpartners of de veiligheidspartners. Echter, zo betogen Van Buuren en Sizoo, het één hoeft het ander helemaal niet uit te sluiten.²¹⁸ Een persoon kan zowel verward zijn en een extremistische daad plegen.²¹⁹ Binnen casuïstiek waarin sprake is van een CTER-component en GGZ-problematiek zou een gezamenlijk rol voor zorg- en veiligheidspartners dan ook passender zijn.

In de praktijk blijkt echter dat deze partners elkaar niet altijd even goed weten te vinden. Vanuit de Zorg- en Veiligheidshuizen in de regio wordt getracht de samenwerking tussen de verschillende partners op het gebied van personen met GGZ-problematiek die op basis van CTER-signalen in beeld komen te versterken. Zo wordt er sinds vorig jaar een training aangeboden waarin verschillende partners inzicht krijgen in elkaars werkzaamheden, taken, rollen en verantwoordelijkheden. Daarnaast wordt in regionaal verband ingezet op de doorontwikkeling van de PGA, waarin specifiek aandacht is voor casuïstiek waarin radicalisering en GGZ-problematiek samenkomen.²²⁰ Ook vanuit gemeentes zelf wordt ingezet op versterking tussen OOV-afdelingen van de gemeentes en lokale GGZ-instellingen. De complexiteit ligt met name in het delen van informatie, maar komt ook voort uit onduidelijkheden over elkaars rol en mogelijkheden.²²¹ Vanuit de NCTV wordt geïnvesteerd in versterking van deze samenwerking. Dergelijke samenwerkingen bevinden zich op de meeste plekken in de regio vooralsnog in een verkennende fase.

Tot slot

Het extremistische landschap is continu in verandering. Dit vraagt niet alleen om een doorlopende kennisinvestering onder professionals die zich met deze thematiek bezighouden, maar betekent ook dat de aanpak van het fenomeen mee moet kunnen bewegen. Het vraagt om aanpassingen bij betrokken partners en verkenning van mogelijke nieuwe partners. Zo moest de Raad voor de Kinderbescherming processen aanpassen aan de bijzondere casuïstiek van terugkeerders met minderjarige kinderen. Ook de Jeugdbescherming moest schakelen toen bleek dat jongeren uit hun caseload probeerden uit te reizen naar strijdgebieden in Syrië en Irak. De huidige ontwikkelingen wat betreft radicalisering van minderjarigen leidt wederom tot nieuwe uitdagingen voor deze en andere betrokken organisaties. De opkomst van anti-overheidsextremisme noopt tot een verkenning van nieuwe relevante partners wat betreft signalering en leidt tot discussies over wat wel en wat niet als extremistisch moet worden geduid. Kortom, de omgang met een complex fenomeen als extremisme vraagt om kennisinvestering, flexibiliteit, samenwerking en innovatie.

218 Jelle van Buuren en Bram Sizoo, 'Kanttekeningen bij een oneigenlijke vraag: verward of terrorisme?', Tijdschrift voor de politie, 2019, (2): 13-17.

219 Van Buuren en Sizoo, 'Kanttekeningen bij een oneigenlijke vraag: verward of terrorisme?'; Jelle van Buuren en Bram Sizoo, 'Verward geweld of geweld verward,' *Opinie Njb*, 2019, (16) 1154-1160.

220 RSIV, 'Jaarverslag eenheid Den Haag 2023'.

221 Interview P3.

Conclusies

Het doel van deze analyse was tweedelig: het in kaart brengen van het extremistische landschap in de regio Haaglanden en Hollands Midden, en analyseren wat de inzichten betekenen voor de aanpak van extremisme en radicalisering in de regio, zowel voor de beleidskant als voor de uitvoering. In dit concluderende deel wordt op hoofdlijnen het extremistische landschap geschetst en wordt beschreven hoe de aanpak zich verhoudt tot de opgedane inzichten. Tot slot wordt een aantal aanbevelingen gegeven.

Het onderzoek brengt het volgende beeld naar voren.

Het extremistische landschap in de regio Haaglanden en Hollands Midden kenmerkt zich door een sterke historische jihadistische basis, met name in Den Haag. Gedurende de onderzoeksperiode ging van het jihadisme de grootste geweldsdreiging uit. Ook rechts-extremisme komt van oudsher in de regio voor. Klassiek rechts-extremisme uitte zich vooral in de vorm van openbare ordeverstoringen, bekladdingen en protestacties. De meeste zorgen ten aanzien van het rechts-extremisme gaan uit naar ontwikkelingen in het online domein en de geweldsdreiging vanuit het accelerationistische gedachtegoed. De links-extremistische beweging in de regio is als klein en fluïde te typeren. Zichtbare uitingen van links-extremisme betroffen hoofdzakelijk vernielingen en openbare ordeverstoringen. In de onderzoeksperiode namen activiteiten van links-activistische groepen toe. Deze activiteiten zorgden voor onrust en veel ongemak, maar zijn niet als extremistisch te duiden. Vanaf de coronaperiode komen uitingen van anti-overheidsextremisme, al dan niet gepaard met complotachtige terminologie en verwijzingen naar satanisch ritueel misbruik in de regio voor. Als 'demonstratiehoofdstad' van Nederland komen uitingen van ongenoegen in allerlei gradaties sterker in de stad Den Haag naar voren. Personen die in beeld komen zijn vaak niet zelf woonachtig in de regio maar komen naar de stad om daar hun ongenoegen te uiten. Gedurende de onderzoeksperiode ging van enkelen, met name vanuit wat te typeren is als anti-overheidsextremisme, een concrete geweldsdreiging uit, vooral gericht op politici. Ook zijn in de regio personen woonachtig die zich soeverein verklaren. Het merendeel van hen is niet als extremistisch te duiden. Wel is bekend dat enkelen sympathiseren met het Common Law gedachtegoed. Gedurende de onderzoeksperiode was (nog) geen sprake van een regionaal netwerk rondom de meer extremistische vorm van dit gedachtegoed.

Daarnaast deden zich in de onderzoeksperiode een aantal ontwikkelingen binnen het landschap voor.

De landelijke trend van een verbreding van het extremistische landschap was ook in de regio zichtbaar. Zo kwamen tijdens de coronaperiode uitingen naar voren waarbij anti-overheidssentimenten centraal stonden die al dan niet gepaard gingen met complottheorieën. Ook vermenging binnen het landschap was merkbaar in de vorm van overlap in thema's en ideeën van verschillende verschijningsvormen van extremisme, evenals een vervaging van duidelijk afgebakende ideologieën. Bij deze ontwikkeling speelt het online domein een belangrijke rol. In de offlinewereld uitte deze ontwikkeling zich in de regio in de vorm van (protest)acties waarbij personen en groepen met uiteenlopende standpunten en agenda's samenkwamen vanwege overlap in thematiek waarover men zich zorgen maakte. Ook kwamen hybride vormen van extremisme voor, waarbij elementen van verschillende ideologieën en ideeën 'aan elkaar worden geplakt'.

De trend waarbij het online domein een aanjagende rol kan spelen binnen extremisme wordt eveneens in de regio herkend. Net als de gewelds dreiging die daarmee samenhangt. In het bijzonder leven er zorgen rondom het toenemende bereik van online platforms: professionals en instanties zien dat jongeren via deze platforms radicaliseren, zowel richting jihadistisch als accelerationistisch gedachtegoed. Verder leidden ontwikkelingen rondom het conflict in Gaza tot spanningen in de regio die toenemende polarisatie tot gevolg kunnen hebben. Daarnaast waren er zorgen dat het conflict bij zou kunnen dragen aan een mogelijke verharding of radicalisering van uiteenlopende activistische en extremistische groepen en individuen. Gedurende de onderzoeksperiode waren hier vooralsnog geen concrete signalen van. Tot slot kwamen er personen in beeld vanwege mogelijk als extremistisch te duiden activiteiten of incidenten die (ook) te maken hadden met (soms ernstige) GGZ-problematiek. Professionals gaven aan dit in toenemende mate te zien.

In het licht van deze opgedane inzichten valt het volgende op in de huidige aanpak.

Bij de benadering van extremisme wordt vaak gebruik gemaakt van een klassieke categorisering van extremistische ideologieën. Echter, de toenemende vermenging binnen het extremistische landschap roept de vraag op of hiermee de casuïstiek maar ook ontwikkelingen in het fenomeen zelf wel goed in beeld komen. Het risico bestaat namelijk dat zaken die niet binnen de 'vaste categorieën' passen buiten beeld blijven. Een concreet voorbeeld hiervan is dat duidingstools vaak zijn opgezet op basis van de klassieke uitingsvormen van extremisme. In het huidige landschap kunnen extremistische casussen echter steeds vaker elementen bevatten die onder verschillende ideologieën vallen, waardoor het onderscheid tussen deze vormen niet altijd duidelijk is. Bij het invullen van een duidingstool moet vaak een keuze worden gemaakt voor één specifieke (extremistische) categorie, wat ertoe kan leiden dat complexe, hybride vormen van extremisme niet volledig kunnen worden beschreven. Een oplossingsrichting die vanuit de praktijk is voorgesteld, is om de vaste categorieën te vervangen door labels die aan een casus kunnen worden gekoppeld, zoals antisemitisme, complottheorieën, misogynie etc. Op deze manier zou een casus vollediger kunnen worden beschreven en zouden ontwikkelingen binnen het extremistische landschap beter kunnen worden vastgelegd.

De signalering en duiding van anti-overheidsextremisme blijkt in de praktijk uitdagingen op te leveren. Dit kan samenhangen met bestaande onduidelijkheid over deze uitingsvorm, maar ook met de vraag wanneer iets als problematisch moet worden geduid. De recente aanscherping van de extremismedefinitie in de Nationale Extremismestrategie kan hier mogelijk handvatten bieden. In deze definitie wordt onderscheid gemaakt tussen gewelddadig en niet-gewelddadig extremisme.

De ontwikkelingen in het online domein roepen de vraag op of de bestaande aanpak voldoende aanknopingspunten biedt om hier zicht en grip op te krijgen. In de regio lopen verschillende initiatieven. Zo zijn er een aantal verkennende projecten waarin wordt gekeken of er vanuit preventief oogpunt meer zicht kan worden gekregen op sentimenten van maatschappelijk ongenoegen die online worden geuit. Verder richten programma's zich op het vergroten van online weerbaarheid. Deze programma's richten zich vooralsnog hoofdzakelijk op jongeren. Er wordt verkend hoe andere doelgroepen met dergelijke projecten bereikt kunnen worden. Met oog op de trend waarbij jongeren, waaronder minderjarigen, online radicaliseren wordt bekeken of en hoe de signaleringsstructuur voor deze doelgroep versterkt kan worden. Partijen die hierbij in beeld komen zijn onder meer onderwijsinstellingen en het jongerenwerk. Dit is niet regio-breed georganiseerd: de ene gemeente is hier dan ook verder in dan de andere.

Daarnaast komen in de regio, met name in Den Haag, relatief vaak individuen in beeld die zelf niet woonachtig zijn in de regio, maar hier wel voor overlast zorgen. Het kan hierbij gaan om personen die naar de stad komen om hun ongenoegen te uiten en daarbij (ernstige) overlast bezorgen, maar ook om zogenoemde aanjagers van extreem gedachtegoed. Dergelijke aanjagers blijven zelf binnen de kaders van de wet, maar kunnen wel een proces van radicalisering bij anderen in gang zetten. Ook kunnen zij anderen (indirect) aanzetten tot het overtreden van de wet. Vooralsnog is hier in de regio geen duidelijk handelingsperspectief op. Wel wordt er geïnvesteerd op de ontwikkeling hiervan.

Preventie- en weerbaarheidsprojecten in de regio zijn (vooralsnog) hoofdzakelijk gericht op identiteitsontwikkelingen (in een interculturele context) en op (digitale) weerbaarheid van jongeren. Er bestaat binnen de regio (nog) geen aanbod van preventie- en weerbaarheidsprojecten voor personen die vanwege anti-overheidsextremisme in beeld komen. Deze groep bestaat voornamelijk uit volwassenen in de leeftijdscategorie veertig jaar en ouder.

Tot slot wordt, in het licht van de GGZ-problematiek bij personen die op basis van CTER-signalen in beeld komen, in verschillende gemeentes getracht de samenwerking tussen zorg- en veiligheidspartners te versterken. In de meeste gevallen is het nog niet gelukt om hier concreet invulling aan te geven. Bij de gemeentes die hier wel in slagen bevindt die samenwerking zich nog in de verkennende fase. Wel wordt er door de Zorg- en Veiligheidshuizen gekeken hoe deze samenwerking gefaciliteerd kan worden.

Deze analyse laat zien dat het extremistische landschap voortdurend in beweging is. Dit betekent dat een aanpak mee moet blijven bewegen. Dit vraagt niet alleen om een voortdurende kennisinvestering, maar ook om flexibiliteit en verkenning van potentieel relevante samenwerkingspartners.

Aanbevelingen

De hierboven beschreven observaties en conclusies vertalen zich naar de volgende aanbevelingen:

1. Investeer in het herkennen van signalen van verschillende uitingsvormen van extremisme

Het extremistische landschap is continu in beweging. Dit vraagt om een doorlopende kennisinvestering voor het herkennen en duiden van mogelijke signalen. In de regio wordt in kennissessies aandacht besteed aan verschillende uitingsvormen en mogelijke signalen. Het verdient aanbeveling dergelijke kennissessies, waarin aandacht wordt besteed aan ontwikkelingen in het extremistische landschap, zoals vermenging van verschillende stromingen, voort te zetten. Het is belangrijk de uitkomsten van deze kennissessie te verspreiden onder relevante partners en gemeentes in de vorm van toegankelijke sessies en factsheets.

2. Integreer labels in (bestaande) duidingstools

Vanwege verbreding van en vermenging in verschillende uitingsvormen van extremisme is de klassieke indeling in verschillende categorieën niet altijd (meer) te maken. Uitingvormen kunnen in ideeën en theorieën overlappen of een combinatie zijn van diverse ideeën afkomstig uit verschillende ideologieën. Daarnaast kunnen groepen en individuen van uiteenlopende gradaties in extremiteit op verschillende thema's samen optrekken. Dit kan het duiden van signalen en casuïstiek compliceren. Vanuit de praktijk is het voorstel gedaan om te werken met labels in plaats van categorieën. Op deze manier kan een casus vollediger in kaart worden gebracht. Daarnaast kan dit bijdragen aan beter zicht op specifieke uitingen van bijvoorbeeld incel-gedachtegoed of uitingen van misogynie. Dit soort uitingen verdwijnen nu vaak onder de algemene noemer rechts-extremisme. Het zou goed zijn om de mogelijkheid tot het integreren van dergelijke labels in (bestaande) duidingstools te verkennen.

3. Versterk de bestaande overkoepelende rol van de Zorg- en Veiligheidshuizen

In de regio wordt al veel geïnvesteerd in onderlinge samenwerking en kennisuitwisseling tussen verschillende gemeentes en partnerorganisaties. Echter, niet alle gemeentes of partnerorganisaties beschikken over de capaciteit om aan de netwerkbijeenkomsten en kennissessies deel te nemen. Om ervoor te zorgen dat alle gemeentes en partners met elkaar in contact kunnen komen en over de meest actuele kennis beschikken zou de reeds bestaande, overkoepelende rol van de Zorg- en Veiligheidshuizen verder versterkt kunnen worden. Zo zouden de Zorg- en Veiligheidshuizen zorg kunnen dragen voor kennisdistributie in de regio door toegankelijke factsheets in het netwerk te verspreiden. Ook kortere (opfris-)cursussen kunnen een waardevolle toevoeging zijn. Daarnaast zou de rol van de Zorg- en Veiligheidshuizen als centraal aanspreek- en contactpunt in de regio beter benadrukt kunnen worden om zo het regionale netwerk te ondersteunen en te versterken.

4. Stroomlijn en versterk signalerings- en duidingsstructuren in de regio

Niet alle gemeentes in de regio hebben (duidelijk) ingerichte structuren wat betreft de aanpak en ook de signalerings- en duidingsstructuren verschillen onderling. Het verdient aanbeveling deze structuren meer te stroomlijnen. De bestaande structuren van de Zorg- en Veiligheidshuizen zouden hier (eveneens) uitkomst kunnen bieden. Wat betreft signaleringsstructuren zou gedacht kunnen worden aan een duidelijk zichtbaar meldpunt per gemeente, of een meldpunt voor de regio. Daarnaast kan geïnvesteerd worden in het vergroten van bekendheid met bestaande structuren onder (mogelijk) relevante partners. Ten aanzien van duidingstools kan gedacht worden aan het hanteren van dezelfde tools in de regio. Dergelijke tools zouden eveneens

kunnen helpen bij het verkleinen van risico's rondom persoonsafhankelijkheid bij de duiding van signalen, waaronder het risico van collectieve tunnelvisie. Ook aandacht voor eventuele risico's rondom het eigen perspectief in het signalerings- en duidingsproces kan bijdragen aan het verkleinen van risico's hieromtrent. Daarnaast kan een investering op het vergroten van de bekendheid van de bestaande meldingsstructuren bij partners, zowel bestaande als mogelijk relevante nieuwe partners, bijdragen aan een versterking van de signaleringsstructuur.

5. Stroomlijn en versterk de aanpak gericht op preventie

Het aanbod van preventie- en weerbaarheidsprojecten verschilt per gemeente in de regio, waarbij sommige gemeentes meerdere projecten aanbieden terwijl andere gemeentes hier geen aanbod voor hebben. Hoewel dit deels samenhangt met de lokaal-specifieke behoeftes, zou een regionaal aanbod een relevante aanvulling kunnen zijn op het lokale aanbod. Daarbij zou in algemene zin een aanpak gericht op vroegtijdige preventie uitkomst kunnen bieden in het voorkomen dat personen 'verder afglijden'. Er kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het voeren van 'stopgesprekken'. In sommige gemeentes wordt al een dergelijke aanpak al gehanteerd, in andere gemeentes minder. Een meer eenduidige, regio-brede aanpak zou uitkomst kunnen bieden.

6. Stimuleer professionalisering en investeer op de borging van kennis in de organisatie

Verschillende gemeentes hebben de afgelopen jaren een professionaliseringsslag doorgemaakt, waarbij onder andere is geïnvesteerd in een systematisering van registratie en documentatie. Ook andere gemeentes zouden voordeel kunnen hebben van een dergelijke professionalisering. Daarnaast kampen organisaties met een hoog verloop, ook (partner)organisaties die met CTER te maken hebben of kunnen krijgen. Om te voorkomen dat kennis uit de organisatie verdwijnt, verdient het aanbeveling om te investeren in de borging van kennis in de organisatie. Te denken valt aan het documenteren en registreren van ontwikkelingen, kennis en ervaringen. Ook draaiboeken zouden kennisoverdracht kunnen stroomlijnen en bevorderen.

7. Ondersteun het project van het RSIV naar problematische uitingen van maatschappelijk ongenoegen

Vanuit het RSIV wordt gekeken naar mogelijke signalen van anti-overheidsextremisme in de regio, de duiding van deze signalen, de preventiemogelijkheden, de mate waarin de bestaande PGA aansluit bij personen die in beeld komen vanwege mogelijk anti-overheidsextremisme en interventiemogelijkheden. Daarbij is ook aandacht voor de omgang van online aanjagers van anti-overheidsgedachtegoed. Gemeentes kunnen zelf bepalen in hoeverre zij prioritering en medewerking geven aan dit project, dat nog in de opstartfase zit. Ondersteuning van dit project zou tot relevante inzichten kunnen leiden in de context van anti-overheidsextremisme.

8. Verbreed het aanbod preventie- en weerbaarheidsprojecten

Preventieprojecten richten zich momenteel voornamelijk op jongeren, online weerbaarheid en identiteitsontwikkeling (in een interculturele context). Gezien de zorgen rondom online radicalisering onder (zeer) jeugdigen is het belangrijk dergelijke projecten voort te zetten en uit te breiden zodat ze aansluiten bij verschillende uitingsvormen van extremisme. Een aantal gemeentes investeert in het opzetten of het versterken van een onlinecomponent van het jongerenwerk. Het is van belang deze investeringen door te zetten en soortgelijke initiatieven te ontwikkelen in gemeentes waar dit nog niet wordt aangeboden. Daarbij verdient het aanbeveling om, in lijn met het RSIV-project, te verkennen hoe dergelijke projecten aan kunnen sluiten bij andere doelgroepen, zoals volwassenen die (online) met extreme (anti-overheids) content in aanraking komen en radicaliseren.

9. Faciliteer en ondersteun samenwerking tussen veiligheids-, zorg- en onderwijspartners

Verschillende gemeentes investeren in samenwerking met GGZ-partners. Ook vanuit de Zorg- en Veiligheidshuizen en de NCTV wordt hierop geïnvesteerd. Versterking van deze samenwerking wordt aanbevolen, waarbij onder andere ingezet kan worden op het leren kennen van elkaars organisaties en het uitwisselen van ervaringen en perspectieven. Ook wordt in verschillende gemeentes geïnvesteerd op samenwerking met onderwijspartners. De ene gemeente is hier verder in dan de andere. Gezien de ontwikkelingen in het landschap zou deze samenwerking versterkt kunnen worden. Hierbij kan gedacht worden aan het vergroten van de bekendheid van meldingsstructuren bij onderwijsinstellingen en relevante partners. Ook zou geïnvesteerd kunnen worden op kennisontwikkeling op het thema onder docenten en andere betrokken professionals. De aanstelling van (vaste) contactpersonen zou deze samenwerking kunnen bevorderen. Regionale coördinatie en facilitering zou deze samenwerking kunnen verstevigen.

Literatuurlijst

'Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme, overzicht maatregelen en acties'. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid, 29 augustus 2014.

'Aangifte tegen man die in nazi-uniform door Scheveningen liep', Omroep West, 4 mei 2022.

'Bekladdingen tegen veryupping', Algemeen Dagblad, 29 juli 2029; 'Leuzen tegen gentrificatie in de Boekhorststraat'.

'Besmeurde babypoppen in doodskistjes gedumpt in Haagse Hofvijver', Omroep West, 25 december 2021.

'Coalitie voor veiligheid 2023-2026 Eenheid Den Haag, Regionaal Beleidsplan Eenheid Den Haag', 2022.

'Eis: 30 maanden cel voor bedreigen van collega's met aanslag', AD Haagsche Courant, 1 oktober 2020.

'Haagse steker Malek F. geen terrorist, weer veroordeeld tot tbs', NOS, 11 mei 2021.

'Politie alert op extreemrechtse leuzen', AD Groene Hart, 18 januari 2019.

'Sprookjesbeelden in Scheveningen besmeurd met rode vloeistof en teksten over satanische rituelen', Den Haag FM, 30 oktober 2023.

'Stalkende' politie Zoetermeer verjaagt neonazi's', Trouw, 16 augustus 2007.

'Taakstraffen voor verdachten Extinction Rebellion na oproepen blokkade A12, Den Haag', nieuwsbericht Rechtbank Den Haag, 2 augustus 2023.

'Vogelbuurt geschokt door racistische leuzen', AD Groene Hart, 10 januari 2019.

'Zwarte Piet-rel: vier arrestaties', AD Haagsche Courant, 9 november 2019.

Bakker, Maarten. 'Jihadverdachte (24) wilde in Irak of Somalië sterven, maar werd binnen anderhalf uur opgepakt in Parijs', Algemeen Dagblad, 16 augustus 2024.

Buuren, Jelle van, en Bram Sizoo, 'Kanttekeningen bij een oneigenlijke vraag; verward of terrorisme?', Tijdschrift voor de politie, 2019, (2): 13-17.

Buuren, Jelle van en Bram Sizoo, 'Verward geweld of geweld verward', Opinie Njb, 2019, (16) 1154-1160.

AIVD, 'Jaarverslag 2020'. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

AIVD, 'Jaarverslag 2021'. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 28 april 2022.

AIVD, 'Jaarverslag 2022'. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

AIVD, 'Jaarverslag 2023'. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

AIVD. 'Transformatie van het jihadisme in Nederland. Zwermdynamiek en nieuwe slagkracht'. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 30 juni 2014.

AIVD, Nationale Politie, NCTV. 'Met de rug naar de samenleving, een analyse van de soevereinenbeweging in Nederland'. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, april 2024.

Analistennetwerk Nationale Veiligheid. 'Themastudie Extremisme'. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 17 oktober 2023.

Baneke, Isabel. 'Justitie eist taakstraffen tegen klimaatactivisten van XR', Trouw, 20 juli 2023.

Bhikhie, Avinash. 'Yavuz O. veroordeeld voor bedreiging premier Rutte en opruiing tot een terroristisch misdrijf', De Volkskrant, 30 december 2022.

Bureau Gemeentelijke Crisisbeheersing Haaglanden, Brandweer Haaglanden, GHOR Haaglanden, Politie Eenheid Den Haag. 'Regionaal Risicoprofiel Rampenbestrijding en Crisisbeheersing', 27 januari 2023.

Dienst Justitiële Inrichtingen, 'Terroristenafdeling TA, factsheet'. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid, juli 2022.

DRIO. 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2022, Waakzaam en dienstbaar in een turbulente samenleving'.

DRIO 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2023, Trends en Ontwikkelingen op het gebied van Veiligheid en Criminaliteit in de Eenheid Den Haag'.

DRIO. 'Algemeen Veiligheidsbeeld Eenheid Den Haag 2024, Trends en Ontwikkelingen op het gebied van Veiligheid en Criminaliteit in de Eenheid Den Haag'.

Dryden, Matt. 'An ideological pick 'n' Mix: the rise of 'mixed' ideologies and their implications for terrorist violence', Henry Jackson Society, Centre on Radicalisation and Terrorism, maart 2021.

Gruijthuijsen, Michiel van. 'Extreem geweld, maar wie deed wat?', 5 november 2022.

Hoek, Maartje van. 'Amsterdamse gemeenteraad wil vrouwenhaat aanpakken: 'Filmpjes tonen extreme ideeën over vrouwen'', De Volkskrant, 9 oktober 2024.

Kamerbrief naar aanleiding van de Publicatie Themastudie Extremisme van het Analistennetwerk Nationale Veiligheid, 18 oktober 2023: <https://www.nctv.nl/documenten/kamerstukken/2023/10/18/kamerbrief-over-publicatie-themastudie-extremisme>.

Kennis, Arjen. 'Openknippen volière in plantsoen opgeëist door De Zwarte Tulp', Sleutelstad, 11 november 2022.

Kuiper, Rik. 'Man verdacht van beramen moordaanslag op premier Rutte en opruiing met terroristisch oogmerk', De Volkskrant, 13 oktober 2021.

Nanninga, Pieter, Léonie de Jonge, en Fleur Valk. 'Fenomeenanalyse Extremisme Noord-Nederland, 2014-2022'. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2022.

Nanninga, Pieter, Léonie de Jonge, en Fleur Valk. 'Fenomeenanalyse Extremisme, Radicalisering en Maatschappelijke Onrust in IJsselland'. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2024.

NOS, 'Juridisch 'advies': Limburgs duo vast voor belastingfraude', NOS, 13 december 2023.

Nuance door Training en Advies, Fenomeenanalyse Gemeente Gouda 2024', 2 september 2024.

NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland'. Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, maart 2018.

NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland'. Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, december 2019.

NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland'. Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, oktober 2021.

NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland'. Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, mei 2023.

NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland'. Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, december 2023.

NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland'. Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, juni 2024.

NCTV, 'Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland'. Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, december 2024.

NCTV, 'Definities gebruikt in het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland', geraadpleegd 30 december 2024. <https://www.nctv.nl/onderwerpen/dtn/definities-gebruikt-in-het-dtn>.

NCTV, 'Bevorderen, Beschermen, Bestrijden - Nationale Extremismestrategie 2024-2029'. Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, 17 mei 2024.

NCTV, 'Memes als online wapen. Fenomeenanalyse naar het gebruik van memes door extreemrechts'. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 21 mei 2024.

NCTV, 'Handreiking lokale aanpak radicalisering, extremisme en terrorisme'. Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, 5 september 2024.

NCTV, 'Vernieuwde handreiking lokale aanpak gepubliceerd', Nieuwsbericht NCTV, 5 september 2024.

Nieuwsbericht Rechtbank Gelderland, 'Rechter verbiedt vrouw uit Doetinchem zich uit te laten over bestaan 'satanisch-pedofiel netwerk' in Bodegraven', 26 augustus 2024.

Nesselaar, Florine. 'Antisemitische posters duiken weer op in Gouda', AD Groene Hart, 8 april 2023.

Regionaal Samenwerkingsverband Integrale Veiligheid Eenheid Den Haag, 'Jaarverslag Eenheid Den Haag 2023', 12 december 2023.

Rosman, Cyril, Raymond Boere, 'Coronabetogers duiken steeds vaker op bij de boerenprotesten', De Gelderlander, 1 juli 2022.

Tielemans, Stijn. 'Racistische en extreemrechtse leuzen verbijsteren omwonenden', AD Groene Hart, 5 juni 2019.

Uitspraak rechtbank zaaknummer 10/960143-19, uitspraakdatum 29 juni 2021.
ECLI:NL:RBROT:2021:6293.

Uitspraak rechtbank zaaknummer 09/767338-18, uitspraakdatum 20 februari 2020.
ECLI:NL:RBDHA:2020:1393.

Uitspraak rechtbank zaaknummer 83-026479-21 en 83-058599-23, uitspraakdatum 21 juni 2024.
ECLI:NL:RBROT:2024:5897.

Uitspraak Rechtbank Den Haag, zaaknummer 2200376119, uitspraakdatum 11 mei 2021.
ECLI:NL:GHDHA:2021:856.

Uitspraak rechtbank Den Haag, zaaknummer 09/130680-23, uitspraakdatum 25 september 2023. ECLI:NL:RBDHA:2023:14239.

Uitspraak Rechtbank Den Haag, zaaknummer 2200024422, uitspraakdatum 13 februari 2023.
ECLI:NL:GHDHA:2023:216.

Wagenaar, Willem. 'Factsheet Extreem Rechts in Nederlandse gemeentes'. Anne Frank Stichting, april 2021.

Wal, Carla van der. 'Oproep aan ouders en bedrijven: waarschuw kinderen voor gevaarlijke online fuik', Algemeen Dagblad, 7 september 2024.

Deze fenomeenanalyse is tot stand gekomen in opdracht van gemeente Den Haag. Het onderzoek is uitgevoerd door Drs. Seran de Leede.